

Skibykrønikens Kildeforhold og Affattelsestid.

AF

J. OSKAR ANDERSEN

(Slutning).

IV. Kildespørgsmaalet.

1. I Kap. 5 paabegynder Forf. sin Behandling af Spørgsmaalet om Krønikens Kilder. Man skulde unægtelig tro, at det nu først og fremmest maatte være ham om at gøre, at faa Forholdet mellem Aarbogen og Krøniken klarlagt, og Spørgsmaalet om Forfatterskabet til den første fastslaaet. Imidlertid begynder Forf. Kildebestemmelsen med at undersøge, hvorfra Enkeltheder i Krøniken kan antages at stamme. Det synes, som han endnu ikke har gjort sin betydningsfulde Opdagelse (at Aarbogen som Helhed har tjent Krøniken som Forlæg), da han skriver Kap. 5. Gang paa Gang taler han nemlig her om P. H. som Forfatter til Meddelelser, som han afskriver efter den Aarbog, han intet skal have haft at gøre med efter Forf.s senere Paa-stand. Det havde været rimeligt, at Forf. havde underkastet Kap. 5 en Revision inden Udgivelsen; men bedst, at Afhandlingen var blevet gennemarbejdet, saaledes at Aarbogsspørgsmaalet var undersøgt til Ende, før Detajlspørgsmaal vedrørende Krøniken søgtes besvaret.

Kap. 5 bringer os tre Specialundersøgelser.

Forf. eftersporer Kilderne dels til den Genealogi, som indleder Krøniken, dels til det Klageskrift mod Christiern II, som er indflettet i den, og endelig til visse Meddelelser i den indtil c. 1520.

I den første Undersøgelse hævder Forf., at den dansk-

svenske Aarbog til 1415, som P. H. »rask væk udskriver« i Kongeskriftet, ogsaa er Hovedkilden til Genealogiens ældre Slægtshistorie, og han tilføjer: »dette godtgør Berettigelsen til først at have paavist Kilderne til »Compendiosa«. At P. H. imidlertid her »rask væk« udskriver Genealogien af den Aarbog, Forf. senere tilskriver Hans Henriksen og Ove Bille, gør han ikke Læseren opmærksom paa, tværtimod anser han sig her uden videre for berettiget til at betragte P. H. som Forfatter til Genealogien. Skulde dette tyde paa, at Forf. paa et vist Tidspunkt virkelig har tænkt sig Muligheden af, at P. H. er Aarbogens Forfatter? Hans Understregning af, at Tendensen i Genealogien stemmer overens med P. H.s politiske Standpunkt i »Klageskriftet«, kunde ogsaa pege derpaa. Imidlertid taler Forf. dog ogsaa om, at det enten kan være »P. H. eller hans Hjemmelsmand«, som har hentet Motivet til Genealogien (der jo vil paavise de oldenborgske Kongers Arveret ogsaa til Sverige) fra Aarbogen til 1415; men heller ikke her gør han opmærksom paa, at denne Hjemmelsmand er Forfatteren til den Aarbog, som overalt er Krønikens Hovedkilde. Og, selv om han ogsaa taler om »P. H. eller hans Hjemmelsmand« i Anledning af, at Genealogien har en Bemærkning om Ulf Jarls Krænkelser af Estrids Kyskhed (som ikke findes i Aarbogen til 1415), fastslår han dog straks efter til Læserens Forbavselse, at det netop er P. H., som »rystet i sit Inderste« (!) har indflettet denne Passus i Genealogiens Tekst — skønt den genfindes enslydende i Krønikeforlægget¹.

¹ Mærkeligt lyder det ogsaa, naar P.-E. H. S. 74 skriver, at det af den senere Undersøgelse vil fremgaa, at 1. Del af H. Henriksens Aarbog er samtidig med Skibykroniken eller maaske ældre. Forf. hævder jo senere afgjort, at den er Krønikens Forlæg og altsaa ældre; ja han sætter Paa-begyndelsen af den til c. 1524 (andetsteds til Christiørn II's Tid), medens Krøniken jo dateres til Vinteren 1534—35. Heller ikke Tidsforholdet mellem Aarbog og Krønike synes altsaa at have været Forf. klart, da han skrev Kap. 5. Men heller ikke den formentlige Revisionsbemærkning paa S. 74 udmærker sig ved Klarhed, ti Forf.s Mening med det første Alternativ kan efter »den senere Undersøgelse« netop ikke betyde, at Krøniken er udarbejdet samtidig med, at Enkelthederne i Aarbogen nedskreves.

Ved Undersøgelsen af Genealogiens Kilder til dens svenske Kongehistorie (efter at Aarbogen til 1415 har sagt stop) taler Forf. atter udelukkende om P. H. som Genealogiens Forfatter og gør ham ansvarlig for dens Misforstaaelser. Han formoder iøvrigt, at den lille svenske Rimkrønike, hvis Indflydelse han allerede sporede i Omtalen af Kong Birgers Begravelse i Ringsted, har været P. H.s Grundlag her. Men naar han taler om »flere grove Fejl« (S. 121), fremkommet ved, at P. H. paa uheldig Maade har sammenflettet flere forskellige Kilders Meddelelser (som Forf. dog ikke kan angive), viser han, at det næppe lader sig gøre i Enkeltheder at bestemme Kilderne til dette Slægtsregister; og stor Betydning har det heller ikke. Det var maaske rimeligere kun at minde om, at P. H. havde Forbindelse med Sverige gennem Karmeliterklostret i Ørebro, og at han som ung havde haft Svenskeren Mag. Sven Jacobsson til Lærer, maaske under et Studieophold i Uppsala¹ og allerede dengang kan have erhvervet sig et vist Kendskab til sin Moders Fædrelands Historie gennem historiske Optegnelser. Eet Afsnit af den kendte han i alt Fald nøjere til paa Grund af sin Optagenhed af den hl. Birgittes Revelationer: Kong Birgers og hans ulykkelige Brødreres Tid.

Sluttelig rejser Forf. (S. 74 f.) imidlertid det Spørgsmaal, om Genealogien ikke simpelthen er et Laan fra »et svensk-politisk Flyveskrift«, udsendt for at genere Gustav Vasa i en Tid, »hvor hans Trone ikke syntes at staa altfor sikkert«. Han henviser til, at to svenske Stormænd har forfattet Genealogier, hvis Tendens maa antages at have været den samme som vor Genealogis, da de rantes af Gustav Vasas Vrede og derfor maatte forlade Sverige, den ene, Christofer Andersson, c. 1542, den anden, Jøran Gylta, allerede c. 1538. Men rent bortset fra, at vi ikke har nærmere Kendskab til disse Genealogier, har de næppe eksisteret saa tidligt, at de kunde være Forlæg for P. H.s. I Danmark kan man først c. 1548 paavise Kendskab til dem. I og for sig var det ligesaa rimeligt at formode, at P. H.s Genealogi er Forlægget for deres, navnlig da det ikke er udelukket, at

¹ Paulus Helie I, 31.

C. Paludan-Müller kan have Ret i sin Hypotese, at P. H. har udarbejdet sin Genealogi efter et Ønske fra Christiørn II eller for at tjene hans Sag i Sverige¹. Vi véd, at Biskop Jens Andersen efter Sejren over Sverige hævdede, at Kongen sad inde med Arveret til den svenske Trone. Biskoppen maa altsaa allerede 1520 fra Danmark have haft Kendskab til en saadan Genealogi.

Langt vigtigere for Spørgsmaalet om P. H. som historisk Skribent (og om Kilder til Krøniken) er Undersøgelsen om Forholdet mellem det Klageskrift mod Christiørn II, vi finder i Krøniken, og Indledningen til Frederik I.s jyske Haandfæstning fra Viborg. At sidstnævnte er Forlæg til det udførlige, i Krøniken optagne Klageskrift, er uomtvisteligt; men Spørgsmaalet er, om P. H. ikke alene har forfattet Kommentaren til denne Indledning, men ogsaa, som forskellige Skibykrønikeforskere har ment, selve denne. P.-E. H. indtager et særligt Standpunkt m. H. t. dette Spørgsmaal. Udfra P. H.s Udtalelser i Brevet til Kanniken Peder Iversen (fra Nov. 1524) hævder han (S. 83), at »P. H. til sin Bearbejdelse kun har benyttet to (af sine egne?) danske Arbejder«. Udtalelsen og Spørgsmaals-tegnet er for saa vidt mærkelig, som Forf. i det foregaaende (i god Overensstemmelse med P. H.s Bemærkninger i nævnte Brev) taler om to Arbejder, som utvivlsomt skyldes Karmeliteren, men hvoraf det ene er latinsk, en Oversættelse og Bearbejdelse af »Klagefortegnelsen«, det andet en dansk Kommentar til det Brev, hvori Rigsraadet angav Aarsagerne til Fralfaldet, hvilket Forf. mener er Opsigelsesbrevet fra 21. Dec. 1522. Han vakler dog m. H. t., om sidstnævnte Skrift er gaaet tabt eller er den Rimkrønike, der tillægges P. H., eller snarest »den udførlige Fremstilling af Grundene til Opsigelsen, som Adel og Gejstlighed udsendte efter Kongens Flugt« (S. 81). Hvad han mener med denne »udførlige Fremstilling«, fremgaar af S. 83, hvor Teksten i Skibykrøniken siges at være en Gen-

¹ Tidligere er paavist, at Aarbogen (med Genealogien) inden P. H.s Flugt til Jylland var affattet i hvert Fald til 1518 (eller 1519). Den Passet, som omtaler Kong Hans's og Frederik I's forskellige Skæbne, maa være en senere Tilføjeelse (jfr. S. 32 og 67—8).

givelse af Klagerne i den jyske Haandfæstning, udvidet, uden positivt nyt (bortset fra Beretningen om det polske Gesandtskab og visse Tillæg om forskellige Bispers Skæbne), med Tilføjelser hentet fra »Adelens og Gejstlighedens »Aarsager« til Oprøret«. Herefter maa Forf. altsaa tænke paa det i Huitfeldt II, 1213—19 optrykte Dokument, som overskrives: »Aarsager, hvorfor Biskopper, Prælater, Herrer, Ridderskab, Stæder og menige Indbyggere i Danmark haver Konning Christen deres Ed og Pligt opskrevet«. Men at opfatte dette Dokument som en Kommentar til Opsigelsesbrevet af 21. Dec. 1522 er efter Indholdet lige saa uholdbart, som at P. H. skulde have udarbejdet det, uden at der findes mindste Spor af hans ejendommelige Sprog og Synspunkter i det! Dertil kommer, at det mangler den udførlige Omtale af Kong Christierns Vold mod Lunds Kapitel, som P. H. udtrykkelig i Brevet til P. Iversen sagde, han indføjede i Kommentaren. Senere har Forf. ogsaa stærkt modificeret denne sin Opfattelse af Manifestets Tilblivelse. S. 174 f. kommer han nemlig tilbage til Spørgsmaalet om P. H.s Forhold til Haandfæstningsindledningen. Her afviser han bestemt, at de sammensvorne har indviet P. H. i deres Planer, og overhovedet, at han har været med i Viborg. Han antages dengang at opholde sig i Aarhus hos »sin Velynder Ove Bille«; her skal han ogsaa have truffet Lave Urne. Og saa hedder det: »Det blev de to Bispers Sag efter Oprørets Sejr at samle de Punkter, som det katolske Parti maatte ønske indføjet i Haandfæstningens Bestemmelser, og det har sikkert været P. H.s Hverv at redigere de forskellige Afsnit af Haandfæstningen. Saaledes kan det ogsaa forklares, at P. H., der ellers aldrig anvender Diplomer som Kilde, har kendt og anvendt Fr. I.s Haandfæstning som Grundlag for sin Bearbejdelse af Klagepunkterne mod Chr. II. I selve Manifesternes og Opsigelsesbrevenes Affattelse synes P. H. ikke at kunne have haft Del.« I denne Afvisning af E. Arups hasarderede Forestillinger om P. H.s literære Virksomhed i Oprørernes Tjeneste er jeg ganske enig med Forf. Men her tilføjes saa om »Adelens og Gejstlighedens Manifest« (og nu med udtrykkelig Henvisning til Huitfeldts Tillæg til Christiern II's Historie,

altsaa til II, 1213—19), der tidligere mentes identisk med P. H.s Kommentar til Opsigelsesbrevet af 21. Dec. 1522, at det findes baade i et tysk og i et dansk Udkast, og det sidste bærer Præg af at være forfattet inden Kongens Flugt (S. 81 altsaa efter Kongens Flugt!). Det er nu Oprørets Ledere, som selv har samlet disse Anklager mod Kongen; P. H., der opholdt sig hos O. Bille, har kun haft en Andel i Redaktionen af den tyske Haandfæstning og maaske i den endelige Redaktion af Adelens og Gejstlighedens Manifest. Dette sidste er altsaa udelukket af førnævnte Grunde.

Ogsaa her havde saaledes en Gennemarbejdelse af Afhandlingen, for at bringe større Overensstemmelse i Indholdet tilveje, været paa sin Plads inden Udgivelsen. Med Hensyn til Spørgsmaalet om P. H.s Opholdssted og Arbejde for Oprørs-partiet skal jeg bemærke: Antagelsen af, at P. H., da han 1522 følte sit Liv truet, flygtede til Aarhus og opholdt sig hos Ove Bille, er i sig lidet trolig, fordi Aarhus dengang var en kongetro By, og fordi Biskoppen især var Kongens afgjorte Tilhænger. Den eneste Støtte for Opholdet er da ogsaa H. P. Resens Oplysning i »Lutherus triumphans« om, at P. H. paa Ove Billes Opfordring i et Brev gendrev den tyske Prædikant Martin Reinhard's Teser, hentede fra Luthers »De captivitate Babylonica«. Dette nu ukendte Brev er imidlertid sikkert apokryft, da P. H. utvivlsomt ellers vilde have paaberaabt sig det i det omtalte Brev til P. Iversen, hvor han saa ivrigt søger at finde Beviser for, at han var en Modstander af Lutherdom. Skulde han da i 1524 undlade at citere en direkte polemisk Skrivelse fra c. 1522 mod Luthers voldsomste Angreb paa den katolske Kirke og dens Sakramentlære, tilmed naar han kunde henvise til, at en højt anset dansk Biskop netop havde søgt hans Assistance for at bekæmpe Lutherdommen? For Resten véd vi aldeles ikke noget om, at Ove Bille paa den Tid var P. H.s »Velynder«. — Men iøvrigt forekommer Forf.s Antagelser her mig ret forvirrede, ti hvorledes kunde det »efter Oprørets Sejr«, altsaa i det mindste efter Christiørn II's Flugt i April 1523, blive Ove Billes og Lave Urnes Sag at fastslaa de Punkter,

de og »det katolske Parti« (som om ikke alle, der deltog i Oprøret dengang var gode Katoliker!) krævede optaget i den jyske Haandfæstning, naar denne jo allerede var udstedt 26. Marts! Først i April, da Frederik I kom til Aarhus, hyldede Lave Urne ham (eller rettere erklærede sig villig dertil, naar Kongen kom til Sjælland); hvorledes er det da tænkeligt, at P. H. »efter Oprørets Sejr« har gaaet de to Bisper til Haande med at redigere Punkter i en Haandfæstning, der, som sagt, forelaa udstedt og beseglet 26. Marts, inden den ene sluttede sig til Oprøret?

Det er mit Haab ved anden Lejlighed kritisk at redegøre for P. H.s Jyllandsophold og hans Virksomhed i Oprørets Tjeneste. Her skal jeg indskrænke mig til at bemærke, at, naar P. H. i sit Brev til P. Iversen kun henviser til sin latinske Bearbejdelse af Klagerne og sin danske Kommentar til »Aarsagerne« til Oprøret, har han sikkert indtil Nov. 1524 kun haft disse to Skrifter at paaberaabe sig for at bevise, at han stod fast sammen med Katolicismens Forsvarere. Ud fra sin principielle Fordømmelse af Oprør (et Spørgsmaal, man hidtil i Undersøgelserne ganske har ladet ligge) kan han heller ikke have stillet sig til Disposition for Oprørspartiet, før han ved Kongens Flugt var blevet overbevist om, at Gud havde grebet ind og vist, at dette Oprør var hans »Hævn« for Christiørn II's Tyranni. Med Indledningen til Haandfæstningen og Opstillingen af dens Klagerække har da P. H. ikke haft noget at gøre; Sproget i den vidner heller ikke i mindste Maade om ham. — Hvad angaar den danske Kommentar til Rigsraadets »Aarsager« til Frafaldet, som han forfattede »*in fuga regis Christiørni*«, altsaa i alt Fald efter April 1523, maa den anses for tabt, da han som sagt bestemt hævder, at han i den indflettede »et vidtløftigt Stykke« om den Vold, Kongen havde udøvet mod Kapitlet i Lund, men et dansk Aktstykke med et saadant Afsnit har vi ikke længere¹. Hvis han i sin latinske Oversættelse og Kommentar til Haandfæstningsindledningen, som han selv i

¹ Selve Aktstykket med »Aarsagerne til Frafaldet« er antagelig det ukendte Brev, P. H. omtaler i Kronikens Afsnit om Viborg-Oprøret som sendt Kongen.

Brevet til P. Iversen fra Nov. 1524 daterer ved et *nuper* (altsaa nylig skrevet), paany har benyttet Tekst fra den tabte danske Kommentar, har han i alt Fald nu udeladt Stykket om Lunds Kapitel (muligvis i saa Tilfælde som »Straf« for, at P. Iversen og de fremtrædende Kanniker i Lund nu mistænkte ham for Lutheri). Men den latinske Oversættelse af Haandfæstningens 21 Punkter¹ med de kommenterende Udvidelser har vi bevaret i Skibykroniken, og for dette »Klageskrift« med dets Udeladelse af Stykket om Slagheck og dets Indføjelse af Aarbogsafsnittene om Nydalamunkene og om den polske Gesandt er ovenfor redegjort (S. 64—6 og 70¹), og særlig for, at det ved Brugen af Aarbogen godtgør det uholdbare i P.-E. H.s Syn paa, naar denne var til Disposition for P. H. Men selv om Aarbogen saaledes kun i underordnet Forhold er Kilde til P. H.s Klageskrift, understreges saaledes ogsaa ved Forf.s anden Specialundersøgelse det betimelige i, at han havde undersøgt Aarbogstekstens Forhold til Kroniken, inden han i Kap. 5 behandlede det indflettede Klageskrift. — Naar han S. 83 mener, at P. H.s Kilde til Stykket om den polske Gesandt er Frederik I's Forsvarsskrift »ad Christierni patruelis calumnias«, er han ogsaa uheldig, da Prof. Arup² forlængst har vist, at dette Skrift først blev trykt i Febr.—Marts 1527. Da P. H. altsaa inden Nov. 1524 har benyttet dette Klagepunkt i sit Anklageskrift og har hentet det fra Aarbogen, er det i alt Fald udelukket, at nævnte Pamflet kan være Kilden dertil.

Om selve Bearbejdelsen af Haandfæstningens Klagefortegnelse (selvfølgelig den jyske, som rigtigt paavises) erklærer altsaa P.-E. H., at den intet positivt nyt indeholder³. Han burde dog have gjort opmærksom paa, at Stykket om Nydalamunkene

¹ P.-E. H. har S. 81—82 gengivet dens Indhold i 16 Paragraffer, hvad ikke bidrager til at tydeliggøre Forholdet til Haandfæstningsindledningen.

² Dsk. Mag. 5. R. V, 60, Note 1.

³ Altsaa bortset fra Stykket om den polske Gesandt og Beretninger om visse Biskoppers Skæbne. Han gør dog S. 82 ogsaa opmærksom paa, at P. H. har rettet Udtalelsen om, at de svenske Adelsfruer endnu er i Fængsel, til: »som indtil hans [Christiern II's] Flugt holdtes i Fangenskab«.

er afløst af Aarbogens Afsnit. Foruden de i Brevet til P. Iversen citerede Udvidelser af Haandfæstningsteksten (jfr. S. 65³) kan ogsaa gøres opmærksom paa følgende Tilføjelser til andre af Indledningens Punkter. Til Punkt 6 om Biskop Jens Andersens fleraarige Fængsling er tilføjet »*sub arctissima custodia de uno carcere ad alium translatus, atque gravissimo servitutis iugo depressus, non absque maximo vitæ discrimine*«. Dette minder stærkt om Tilføjelserne i Krønikestykket (til 1527) om Jens Andersens Fængsling, hvor Fængselstederne optegnes, og hans Mishandling særlig understreges, og er vel Grundlaget herfor. Til Punkt 10 føjes et længere Stykke om, hvorledes Kongen efter Birgers Død paanødte Ærkesædet Styrere og atter afsatte dem. Punkt 18 (om Kongens »Forvandling« af Slotslovene »til hans Hustru og Børn«) forklares ved, at Kongen dermed vilde vise, at Danmark ikke længere var et frit Kaarerige. Tilføjelserne til Punkt 20 taler om Christiørn II's slette Mønt, hvis Navn endnu er en Skændsel for Danmark. Her siges imidlertid ikke, at Kongen i den Anledning fik Smæde-Navnet »Kong Klipping« saaledes som i den versificerede Krønike¹, der næppe med Grund er tillagt P. H. Naar det siges, at Kongen i umætteligt Pengebegær kaldte sig Herre over alt, som fandtes i Riget, ja troede at kunne gøre, hvad der faldt ham ind, hvorfor han behandlede frie Mennesker, løskøbte ved Kristi Blod, som Slagtekvæg. mindes man Ord i Erasmus's Skrift om Fyrsten. Skriftet slutter med Indledningens Punkt 21, idet det dog erklærer, at det var »ugudeligt« længere at finde sig i Tyrannen, som jo aldrig havde forbedret sig »trods ærbødige og hyppige Paamindelser«².

¹ Skrifter I, 165—174. A. Heise (Skibykr., 90, Note 1) mener, at Bemærkningen i Klageskriftet tyder paa, at Ordene er skrevet, før Forordningen af 10. Aug. 1523 forbød Klippingernes Brug og paabød deres Indløsning. Jeg synes snarest, de tyder paa, at deres Brug var ophørt; i alt Fald er det jo givet, at P. H. skrev dette kort før Nov. 1524.

² Punkt 4 i Haandfæstningsindledningen (om Slagheck) har P. H. udeladt i Krønikens Gengivelse af Klageskriftet, fordi han allerede havde benyttet det i sin Udvidelse af Aarbogens Notits om hans Henrettelse. Selvfølgelig har det staaet i Klageskriftets oprindelige Tekst. — De to fra Aarbogen optagne Stykker (om Nydalamunkene og den polske Gesandt)

Behandlingen af P. H.s Udtalelser i Brevet til Peder Iversen giver Forf. Anledning til en Ekskurs om P. H.s Breve overhovedet; han fremsætter her Formodning om, at Karmeliteren i 1534 har paatænkt en Udgave af de interessanteste af sine Epistler. — M. H. t. den foreliggende Tekst af Brevet til P. Iversen erklærer han, at den er saa uklar, at Modtageren ikke kan have fattet Meningen; ja hele det Afsnit, der bringer Citater af P. H.s tidligere skrevne Breve, finder han »fuldkomment meningsløst« (S. 78). — Hertil maa jeg dog minde om, at Skrivelsen, som tidligere bemærket, er foranlediget ved de Beskyldninger, som rettedes mod P. H. for at være luthersksindet og en Fjende af Gejstligheden og dens Rigdom. Som Bevis for sin Uskyld i saa Henseende fremsætter han »Centoner« af tidligere Brevudtalelser. M. H. t. den første Anklage henholder han sig til en tydelig Passus i det Votum, Christiørn II havde afæsket ham om Luther, men tilføjer, at han ogsaa *in quadam epistola apologetica* har udtalt sig *ut supra* til en *dominus Roschildensis*¹. Dette *ut supra* er ganske klart; P. H. kan ligefrem ordret have afskrevet Udtalelsen til Christiørn II i det omtalte Brev. Den anden Beskyldning imødegaaes ved et Citat fra et Brev, som er Svar til en Flerhed (*quidam, quibus ita respondi*). Dette længere Citat, der reelt er klart nok, har den formelle Mangel, at der fattes en Eftersætning; i Stedet staar: *et reliqua, ut in epistola ad Doctorem Martinum Borup scripta*. Her faar vi altsaa ikke Indholdet af *reliqua* at vide; alligevel

genfindes i P. H.s Modskrift mod Hans Mikkelsen (Skrifter II, 80—81) i noget ændret Form. I Klageskriftet staar de adskilte, idet Stykket om den polske Gesandt er føjet til Punkt 19 med den ikke uinteressante Tilføjelse, at Kongen havde betroet Gesandten nogle Hemmeligheder. Af Ængstelse for, at han skulde røbe dem, lod han ham drukne, ti han plejede at sige: »Hvis min Hue vidste mine Planer, vilde jeg straks kaste den paa Ilden«. — Ogsaa i Stykket om Nydalamunkene er en Tilføjelse om, at disse havde gemt en Del indsamlede Fødemidler i Skoven af Frygt for Landsknægtenes Plyndringer; men der var nok tilbage til at bespise Kongen og hans Soldater.

¹ Muligvis Biskop Lave Urne, muligvis en Kannik dør f. Eks. Hans Laurentsen (Kanniker tituleres jo som domini, jfr. ogsaa Skibykroniken VI, 137, 27).

fortsættes: *hæc ad verba scripsi cuidam me falso accusanti, quod Ecclesiasticorum opes damnassem*. Er nu denne *quidam* M. Børup eller en ny Korrespondent? Fortsættelsen synes nærmest at tale for et Brev til en helt ny Korrespondent. Dets Indhold angives atter ved et *ut supra: item ad alium quendum ut supra in Epistola Magistri Johannis Laurentii*. Her kan muligvis »Hans Laurentsens Brev« være identisk med det førnævnte til en *dominus Roschildensis*; men da dettes Indhold kun var angivet som en Gentagelse af Udtalelserne til Christiern II (som jo ikke gjaldt de gejstliges Rigdom, men deres »Sæder«), er Henvisningen *ut supra* mangelfuld. Og drejer det sig om et andet, hidtil unævnt Brev, er Manglen paa Citat ligesaa følelig. — Unægtelig maa derfor Brevet (selv om Apologiens saglige Indhold, trods alt, er klart nok) have forbavset P. Iversen, hvis han har modtaget det i den foreliggende Form. Men det har han selvfølgelig ikke. Vor Tekst er en Afskrift efter en Koncept; i den nu tabte Renskrift har naturligvis de manglende Citater været indførte.

P. Severinsen, som forestod Udgivelsen af 1. Bd. af »Skrifter af Paulus Helie«, hvori dette Brev er optaget (S. 177—83), mente, at Udtrykkene *ut supra* godtgjorde, at P. H. har haft en Brevbog, hvori han indførte Udkastene til sine Breve eller Afskrifter af afsendte. Den skal da have indeholdt alle disse Skrivelser, som omtales i Brevet til P. Iversen. Naar gamle Afskrivere synes at han forefundet 3 Breve af P. H. samlet i deres Forlæg: Brevet til H. Laurensen fra Sept. 1523, Koncepten til P. Iversen fra Nov. 1524 samt et Brev fra 1534 til Grev Christofer i Roskilde Kapitels Navn (som fra gammel Tid er tillagt P. H.¹), mente han, det pegede paa, at de har kendt

¹ Formodningen herom er imidlertid ganske usikker. P. Severinsen fandt en Bekræftelse paa den i P. H.s Udtryk i Brevet til P. Iversen: *ut supra in Epistola Mag. Joh. Laurentii*, som han forstod som Vidnesbyrd om, at P. H. havde affattet et Brev i Hans Laurentsens Navn. Altsaa har han ogsaa kunnet skrive i Kapitlets Navn! Hvad Forsvarskraft for P. H. en Udtalelse i en saadan Skrivelse kunde have, synes ret uforstaaelig (rent bortset fra, at Kanniken H. L. vel nok selv kunde skrive sine Breve). At man i Datiden meget vel kunde omtale et Brev til Johs. Laurentii som

en Levning af Brevbogen. — Tilsynsudvalget var dog betænkelig ved denne iøvrigt interessante Hypotese. Har P. H., da han skrev til P. Iversen, haft Udkast eller Afskrifter af de to Breve til Morten Børup og Hans Laurensen hos sig, saa han i sin Renskrift kunde udfylde de manglende Citater, bliver de gentagne *ut supra* fuldt forstaaelige. Men navnlig bliver Manglen paa Henvisning i Brevet til det af H. P. Resen omtalte »apologetiske Brev« fra 1521 til Ordensprovincialen, Dr. Anders Christensen (som P. H. netop skrev for at forsvare sig for Mistanken for Lutheri) uforstaaelig, naar P. H. havde en Brevbog¹. Og var de tre, os nu kendte Breve, Rester af en Brevbog med »Udkast«, maatte man vente, at ikke Brevet til P. Iversen alene bar Præg af at være Konzept. I hvert Tilfælde er givet, at Resen ikke har haft Kendskab til en saadan Brevbog.

Men medens Severinsens Hypotese har noget bestikkende ved sig, kan det samme ikke siges om P.-E. H.s. Han mener, at Afsnittet i Brevet til P. Iversen (med Henvisningerne) kun kan forstaaes, »hvis man anser Udtrykket: »Overvej du« [Teksten lyder: *tamen interim perpende*, henvendt til P. Iversen], for en Henvendelse til den fremtidige Læser af en Udgave af P. H.s Breve!! Og han tilføjer, at Henvisningerne til de forskellige Breve [altsaa Citaterne] »ogsaa kun forstaaes, »hvis man gaar ud fra, at det har været P. H.s Mening at udgive et Udvalg af sine mest interessante Breve« (S. 80). Og »dermed stemmer Indholdet i de tre Breve«, som vi har bevaret i Afskrifter (til H. Laurensen Sept. 1523, til P. Iversen Nov. 1524, til Grev

»J. L.s Brev«, viser f. Ex. H. Henriksens Paategning paa Ove Billes Brev (Nov. 1538) til Peder Ebbesen: »Copia(!) aff Peder Ebissens breff, som min herre sendte ham« (Rordam: Monumenta I, 475).

¹ H. P. Resen, *Lutherus triumphans* omtaler 3 nu tabte Breve af P. H.: et til Dr. Anders Christensen, det tvivlsomme Brev til Ove Bille, som imodegik Martin Reinhardts Teser (hvis dette virkelig har eksisteret, bliver Brevbogshypotesen endnu mere mærkelig, ti det maatte P. H. i hvert Fald have citeret i Brevet til P. Iversen), endelig et til Franciskaneren Erasmus i Viborg. (Da dette sidste var fra 1526, kunde det selvfølgelig ikke omtales i Brevet til P. Iversen fra 1524).

Christofer Okt. 1534)¹. »Det kunde i 1534 være P. H. særdeles magtpaaliggende at overbevise sin Beskytter Ove Bille og sine andre mægtige Mæcener blandt Adelen om sit gode katholske Sindelag og om sin Misbilligelse af Fr. I.s Politik, som disse Mænd nu søgte at likvidere«². — Jeg véd ikke, om man mest skal undre sig over, at en personlig Appel fra P. H. til P. Iversen i 1524 opfattes som kun forstaaelig, hvis den er en Henvendelse til en Læser af en eventuel Brevudgave (mener Forf. altsaa, at den er et Indskud fra 1534?), eller over, at Brevet til P. Iversen opfattes som »andet og mere end en Koncept til et Brev«, fordi P. H. her synes at have »søgt at sammenarbejde de forskellige Breve, som omtales, men som ikke mere [?] har nogen Forbindelse med Brevet til P. Iversen«. (Skulde Brevbogen da ikke indeholde selve Brevene?). — Hovedargumentet for Brevudgaven er dog maaske mærkeligst. Efter at P. H. lige fra 1526 i en Række Skrifter har bekæmpet Lutherdommen og med største Energi forsvaret den »ortodokse« Kirke og Kirkelære, ja specielt siden 1530 været netop Ove Billes Medhjælper i Aarhus ved Udarbejdelsen af Forsvarsskrifter for Katolicismen og samtidig personlig bekæmpet Lutherdommen i hans Stift (i Randers), skulde han 1534 behøve at overbevise denne Biskop om sit katolske Sindelag og om, at han, hvis Orden allerede var berøvet flere Klostre, var Modstander af Frederik I's Kirkeplyndring! Det manglede

¹ Muligvis har Forf. Ret i, at disse Breve var blandt de »adskillige andre Breve«, som fandtes 1650 sammen med Kronikemanuskriptet i Skiby Kirke. Han finder det imidlertid »slaaende«, at de samme Mænd, der lod Skiby-kroniken trykke i S. R. D., ogsaa har haft de tre, nu tabte Breve fra P. H. (3: Koncepterne til dem jfr. Forf. S. 80), til deres Raadighed. Det har de i alt Fald ikke haft. Det Manuskript, hvorefter Harboe for første Gang udgav de 3 Breve (i Dänische Bibliothec I, 1738), var, som han siger »forfattet« af P. H. (S. 34) og »meddelt ham fra en god Ven i Holsten«. Om han havde Ret i, at dette holstenske MS. indeholdt Originalerne, er imidlertid tvivlsomt. Sikkert er kun, at S. R. D. kun havde Afskrifter af Brevene i to Typer med forskellige Læsemaader at raade over.

² I 1534 efter Modet i Ry nødtes Ove Bille til at hylde Christian III; derefter kan han i alt Fald ikke have tænkt paa at »kræve Beviser paa Misbilligelse af Frederik I's Politik«.

bare, at P.-E. H. ogsaa formodede, at »Brevudgaven« maa være sendt Ove Bille, siden denne jo netop 1534 skal have vist P. H. den Tillid at vælge ham til at affatte »Mindeskriftet« for Billeætten!

Den tredje Specialundersøgelse gælder Kilderne til en Række af Krønikens Meddelelser om Begivenheder, P. H. ikke selv har oplevet, eller som dog forefaldt i hans yngre Aar. Resultaterne af Efterforskningen for disse Optegnelser Vedkommende er udpræget usikre. Forf. peger i Virkeligheden kun paa Muligheder, som endda i flere Tilfælde maa betegnes som lidet sandsynlige. Undersøgelsen viser iøvrigt atter her det forføjede i, at Forholdet mellem Aarbogen og Krøniken ikke er klarlagt forinden, ti i de fleste Tilfælde drejer det sig om Tekster, som Krøniken uændret afskriver efter Aarbogen. Man kan da i alt Fald ikke, som Forf., gøre P. H. ansvarlig for disse og deres Mangler og samtidig hævde, at H. Henriksen og Ove Bille er Aarbogens Forfattere. Anderledes selvfølgelig, hvis netop P. H. har nedskrevet Aarbogens Optegnelser.

Kan man imidlertid godtgøre, hvorfra P. H. her har sin mere eller mindre korrekte Viden? P.-E. H. peger først paa Rimkrøniken og bemærker (S. 85): »Behandlingen af den er typisk for P. H.; dens poetiske, blomstrende Ord visner hen i tørre Aarbogsnotitser. Kilden udnyttes ikke fuldt ud; og nøjagtigere Dateringer udelades ... Vigtige Begivenheder i Fædrelandets Historie forbigaaes ... Udenrigspolitiske Begivenheder berøres saa godt som ikke, derimod omtales Kometer og frygtelige Vintre.« Nu er det ganske forstaaeligt, at en Mand, som med annalistiske Formaal for Øje søger Efterretninger om historiske Fakta, maa skrive »tørt«, selv om han virkelig bruger en »poetisk« Kilde. Men da P. H. stedse, og særlig for den Tids Vedkommende, han selv har oplevet, netop viser sin Interesse for Datering og for politiske Begivenheder, ogsaa naar de har udenrigspolitisk Betydning (Forholdet til Sverige, Lübeck, de kejserlige Stæder i Nederlandene), maa man nærmest være tilbøjelig til at antage, at Rimkrøniken ikke her kan være Kilden, naar saadant er forbigaaet. Som positivt Vidnesbyrd for Brug

af nævnte Kilde kan Forf. da ogsaa kun henvise til, at Rimkrøniken omtaler visse Fakta, som Aarbogen ogsaa har Notitser om. Men af førnævnte Grunde synes disse Notitser da snarere at stamme fra en anden Kilde, f. Eks. den, som formodes at være Fælleskilde for Christiørn Pedersen og Rimkrøniken¹. Iøvrigt anser Forf. senere Billederne eller deres Venner for P. H.s Meddelere til en Række Optegnelser vedrørende denne ældre Tid (jfr. Forf. S. 162—165); hvorfor saa ikke ogsaa til de Notitser, som her tillægges Rimkrøniken, naar man dog skal gætte. Endelig kan man ikke se bort fra, at, naar P. H.s Provincial, Dr. Anders Christensen, notorisk har meddelt Christiørn Pedersen Træk vedrørende Christiørn I's Historie², kan han vel ogsaa have fortalt sin historieinteresserede Lektor adskilligt af det, denne optegnede i sin Aarbog. — I hvert Fald er det uberettiget at nævne Omtalen af »Kometer og frygtelige Vintre« som typisk for den »naive« P. H., særlig da han overhovedet kun omtaler én Komet³ og én særlig haard Vinter og her for at forklare, hvorfor Christiørn I ikke kunde komme Skaane til Hjælp, da Karl Knutsson udplyndrede Landet (Øresund var islagt og spærret for Sejlads)⁴.

Til Omtalen af Benediktinernes Fordrivelse 1476 fra St. Knuds Kloster i Odense og deres Restitution 14 Aar senere »paaviser« P.-E. H. Kilden i de Procesakter, som er trykt i

¹ Jfr. Ellen Jørgensen, Historieforskning i Danmark indtil Aar 1800, 75. — Efterretningen om Universitetets Oprettelse har P. H. let kunnet skaffe sig, senest 1517, da han holdt sin Tale mod Simoni paa Universitetet. — Naar han omtaler (til 1477) den senere Kong Hans's Trolovelse med Hertugen af »Meissens« Datter, sporer P.-E. H. Brug af Rimkrøniken, der »ligeledes« kalder Sachsen for Meisnerland«. Men det var almindeligt i Tiden at benævne den sachsiske Fyrstæt efter dens Stammeprøvin; i den lundensiske Ærkebispeskrøniker, som Forf. ogsaa formoder har været P. H.s Kilde, kaldes netop Kong Hans's Svigerfader »Rex Saxonie Misnensis« (Scriptores minores ed. Gertz II, 129).

² Christiørn Pedersens danske Skrifter V, 501.

³ S. 162 mener Forf. dog, at Kometen stammer fra nogle formodede Slægtoptegnelser af en Bille eller fra en udenlandsk Krønike.

⁴ P.-E. H. sporer her ogsaa P. H.s »Naiviteten« ved »Vendepunkterne« i hans Liv[?]. Det havde været rimeligt at anføre Bevisligheder herfor.

S. R. D. VIII, og finder her et »nyt Bevis« for sin Opfattelse af P. H. som Historieskriver. Notitsen [som NB. er identisk i Aarbogen og Krøniken] skal nemlig vidne om P. H.s manglende Interesse for Diplomer og om, at han ikke »bemærker« Datoen for Kong Hans's Dom i Sagen. — Atter her er Begrundelsen altsaa negativ. Ganske vist finder P.-E. H. ogsaa »Verbaloverensstemmelser« mellem Skibykrøniken og Procesakterne. De turde dog være ret usynlige for almindelige Øjne. Antagelig maa han iøvrigt mene Realoverensstemmelser; ti P. H.s Sætning: *utrisque igitur de iure loci atque redituum certantibus* taler unægtelig ligesom Procesakterne om de to Parters Strid om Retten til Klostret; men noget Ordføllesskab findes ikke. Om det andet anførte Vidnesbyrd gælder det samme: Akterne taler om, at Kannikerne indehavde Klostret i 14 Aar; P. H. om, at det efter 14 Aars Forløb blev restitueret til Munkene. Da disse »Lighedspunkter« intet beviser, ligger det lige saa nær at antage, at P. H. aldrig har set disse Procesakter, men nedskriver sin Notits efter en eller anden os nu ukendt Aarbog, hvis han ikke simpelthen har sin Efterretning fra en Ordensbroder fra Assens, som har interesseret sig for denne Klostersag¹.

P.-E. H.s Formodning om, at P. H. har benyttet Fortsættelsen af Ærkebiskopskrøniken fra Lund til sin Nekrolog om Birger Gunnensen, er mildest talt ganske usandsynlig. Denne Krønike, hvis Fortsættelse gaar til 1501, har ganske vist det tilfælles med P. H.s Optegnelse, at den kender Birgers Fødested og véd, at han havde været Dronning Dorotheas Kansler og Ærkedegn i Roskilde; men derefter beretter den, at han forefandt Kirkens Ejendomme bortforpantet for største Delens

¹ Forf. sporer iøvrigt i Optegnelsen kun Kirkens nidkære Tjener, der forarges over Overgreb mod Klostrene, og opstiller som Modsætning de gejstlige, som har faaet Uddannelse i Kancellierne. Han glemmer saaledes igen, at han anser Ove Bille, som jo netop havde lang Kancelliuddannelse, for den egentlige Forfatter til Aarbogen. — Antagelig medtager P. H. denne Notits, baade fordi han som Klostermand virkelig var forarget over den (iøvrigt af Biskop Jens Andersen) ovede Vold, og fordi han foretrak regulære Kapitler for sekulare.

Vedkommende, og dens Klenodier næsten helt bortfjernede; aldrig havde Kirken haft værre Fjender end Forgængerens Slægt, især Niels Hack til Hikkebjerg. — P. H. omtaler ikke, som nævnte Krønike, at Birger ogsaa havde været Dronning Christines Kansler; han kender ikke til det enstemmige Valg af Birger, heller ikke til Niels Hack, og intet af de Udtryk, som bruges om, at »Sædet var *valde nuda*«, Godserne bortforpagtede, Klenodierne røvet, genfindes hos P. H. Han taler derimod om den dygtige Maade, hvorpaa Birger bekæmpede visse sacrilege Skaaninger, som kun var Adelsmænd af Navn, og om Rigsraadets Beslutning efter hans Død om, at de danske Bispesæder kun skulde besættes med adelige Mænd. Han kender Birgers Faders Navn og ringe Stilling, og beskriver os Ærkebispens ualmindelig lille Legeme (hvad Undersøgelsen af hans Sarkofag har godtgjort) og fremragende Aandskraft. Hans Kilde maa klart nok være en anden; men da han selv var fra Halland, og meget vel kan have kendt Birger personlig, behøver man vel i dette Tilfælde overhovedet ikke at spørge efter nogen skriftlig Kilde.

Med Hensyn til Aarbogens og Krønikens svenske Efterretninger søger Forf. Kilderne i den svenske Rimkrønike (1452—1520) og i Ericus Olai's Krønike. Den første beretter ligesom P. H. om Karl Knutssons 7aarige Ophold i Danzig og om hans Advarsel til Sten Sture om ikke at lade sig krone til Konge. Afsnittet hos P. H., med den samme Fejl i Omtalen af Kongens Fordrivelse og Tilbagevenden, betragter iøvrigt P.-E. H. (S. 89) som »et glimrende Vidnesbyrd om, at Skibykrøniken er forfattet efter den Tid, hvor P. H. optraadte som Kirkens Forsvarer i Ord og Skrift.« Hvorledes det? Jo, »thi dette Afsnit, hvor han faar en svensk . . . Kilde omarbejdet til et Forsvar for de danske Kongers Krav paa Sverige, er gjort med Virtuositet« (!). Da P. H., som tidligere vist, allerede c. 1527, har skrevet sin Biografi i Kongeskriftet af Christiørn I ved Uddrag af Skibykrønikens Tekst, mister dette »glimrende Bevis« for Krønikens Affattelsestid sin Vægt, hvis det overhovedet har nogen. — Beretningen om Ærkebiskop Jøns Bengtssons For-

hold til Christiern I mener Forf. i Hovedsagen er hentet fra Ericus Olai; hvorimod Oplysningen om, at Isen i 1452 hindrede Kongen i at hjælpe Skaaningerne mod Karl Knutsson, skal være fra Karlskrøniken (til 1452). Til Karl Knutssons Hærgningstog 1452 har Christiern Pedersen i sin Saxofortsættelse brugt en nu tabt dansk Folkeviser som Kilde; muligvis har P. H. ogsaa benyttet den efter Forf.s Mening. — Jeg tror, man gør klogest i at sige, at P. H. rimeligvis har kendt svenske Kilder, men en nøjere Paavisning af dem er ikke mulig. Desuden kan han lige-saa vel som Christiern Pedersen have faaet Efterretninger om de svenske Forhold fra Dr. Anders Christensen. — Naar P.-E. H. finder »en svag Mulighed for, at Krønikens Beretning om Mødet i Kalmar 1477« (d. v. s. Aarbogens korte Notits derom) bygger paa Sturekrøniken og mener, at Notitsen om Gotlands Generhvervelse til Danmark 1487 delvis kan stamme fra den yngste svenske Rimkrønike, eller peger paa, at Kong Hans's Sejr over Svenskerne 1497 ogsaa omtales i den svenske Rimkrønike¹, og at Beretningen om Sveriges Frafald 1501 kan »have fulgt« den yngste, svenske Rimkrønike, understreger han i Grunden selv, at man ikke her kan naa til mere end løse Gætninger, og deri kan man vel være enig med ham.

Naar han imidlertid til sidst vil støtte sin Opfattelse, at Krøniken først er affattet i 1534—35, paa, at P. H. kan have hentet en Række af sine Meddelelser vedrørende Kong Hans's Tid fra Udgaven af den danske Rimkrønike fra 1533, som var udvidet med en »Kong Hans's Rimkrønike«, maa jeg henvise til min Redegørelse for Skibykrønikens successive Tilblivelse og til, at P. H. c. 1527 netop kunde forfatte en Biografi af denne Konge i sit Kongeskrift ved Excerpter fra Krøniken.

2. Endelig i Kap. 6 naar P.-E. H. til at behandle det afgørende Spørgsmaal om Forholdet mellem Aarbogen og Krøniken. Han redegør her omsider for den skarpsindige Iagttagelse, han

¹ S. 164 skal iøvrigt Afsnittet om Sverigestoget 1497 stamme fra Optegnelser af Arvid Trolle!

først af alle Historikere har gjort: at den Aarbog, H. F. Rørdam i »Monumenta historiae Danicae« I udgav som Hans Henriksens »Udtog af Skibykrøniken«, i Virkeligheden er dennes Hovedkilde. — Hans Argumentation mod Rørdams Opfattelse er ganske vist paa nogle Punkter kun af liden Vægt; men hans Henvisning saavel til visse Indholdsmangler i »Udtoget« som til Vidnesbyrd om dets Affattelse tidligere end Krøniken er afgørende for Spørgsmaalet.

Rørdam fandt Udtogsforklaringen bevidnet ved, at Aarbogen viste, at »Epitomatoren« (altsaa H. Henriksen) i Almindelighed har udsondret Hovedsagen i Krønikens Meddelelser fra Biomstændigheder. Dog maatte han indrømme, at det ikke altid var gjort paa den heldigste Maade (jfr. Rørdam S. 402). Men her er ikke blot Tale om dette. De annalistiske Notitser i Aarbogen gengiver ganske vist Hovedsagen i Krønikens Optegnelser, for saa vidt som de jo enten verbotenus gentager disse eller i de fleste Tilfælde deres Indledning; men det manglende i Aarbogen kan dog aldeles ikke altid betegnes som Biomstændigheder, og i visse Tilfælde mangler den endda selve Hovedsagen. P.-E. H. har saaledes kunnet henvise til fire Afsnit i Krøniken, som overhovedet ganske er forbigaaet i »Udtoget«: det til 1483 om Biskoppen af Münsters Krig med Grev Gerhard af Oldenburg, hele det store Afsnit, som gengiver P. H.s Bearbejdelse af Klagerne over Christiørn II, Beretningen om den jyske Reformationsbevægelses Begyndelse 1526 og endelig Notitsen 1534 om Ærkedegnen i Lund, Niels Kortsens Død. — Jeg indrømmer, at Udeladelsen af det første meget vel kan forstaas ud fra Udtogsforklaringen: »Epitomatoren« kan simpelt hen have fundet det interesseløst for dansk Historie. Men naar det er en Kendsgærning, at »Udtoget« ganske deler Krønikens Standpunkt saavel overfor Christiørn II som overfor Lutherdommen, er Udeladelsen af de to næstnævnte og særlig vigtige Afsnit ikke alene gaadefuld, men ganske ubegribelig¹. Og da

¹ Særlig paafaldende bliver »Epitomatorens« Forbigaaelse af det store Afsnit, som bearbejder Klagelisten fra Frederik I's Haandfæstning, naar man dog ser, at Aarbogen ordret indeholder de to Afsnit, som P. H.

Aarbogen iøvrigt viser samme Interesse som Krøniken for Dødsfald i de østdanske Domkapitler, taler den manglende Omtale af Niels Kortsens Død ligeledes mod Rørdams Hypotese¹. Ogsaa Manglen paa Excerpt i Aarbogen af Krønikens Afsnit om den endelige Sejr for Reformationen i Malmø 1529 kunde være nævnt som klart Vidnesbyrd mod Rørdams Opfattelse; og ligeledes Forbigaaelsen af, at Christiørn II sattes i Fængsel paa Sønderborg Slot, hvad Krøniken understreger som pinligt Vidnesbyrd om Holstens Overmod overfor Danmark. Da Aarbogen er præget af samme Had mod Holstenerne som Krøniken, er denne »Udeladelse« ogsaa et Indicium mod Rørdams Opfattelse.

P.-E. H.s andet og afgørende Hovedargument mod Udtogshypotesen er, at Aarbogsteksten paa flere Punkter klart bevidner sin tidligere Affattelse end Krøniketeksten. Selv om Forf. her opererer med sin uholdbare Antagelse af, at Krøniken først er forfattet i Vinteren 1534—35, og for øvrigt ogsaa her anfører Vidnesbyrd, som meget vel kan fortolkes modsat, lader nævnte Faktum sig ikke bestride. I alt Fald to af de anførte Vidnesbyrd taler tydeligt om Aarbogens Prioritet i Affattelsestid fremfor Krøniken. Aarbogen daterer udtrykkelig sin korte Beretning om Mordet paa Poul Laxmand, der skete 1502, til 1524, men Krønikens følgende Fortælling om Rigsraadsdommen, Tilbagegivelsen af Asserbo til Laxmands Arvinger m.m. har utvivlsomme, senere Tidsmærker (jfr. S. 44—45). I og for sig er allerede Forbigaaelsen af Dommen et ret tydeligt Indicium

ikke har haft Forlæg til i Haandfæstningens Indledning (Stykket om den polske Gesandt og om Nydalamunkene) jfr. ovenfor S. 66.

¹ At Aarbogen ikke viser Spor af Kendskab til, hvad der har staaet paa de tre Blade, som er udskaaret af Skibykronikemanuskriptet, kan ikke bruges som Argument mod Rørdam, da han mener, at disse Blade var fjærnet af P. H. selv, inden Krøniken blev excerpteret. Skønt han ikke udtaler sig bestemt om Tidspunktet, da H. Henriksen skal have foretaget det formodede Udtog (jf. S. 398), er det klart, at han mener, det er sket efter P. H.s Død, men inden de Rettelser i Skibymanuskriptet ved »en fremmed Haand« (Peder Olai's?) er foretaget (jfr. Skrifter VI, 310—12 og Rørdams Paavisning i Noer til S. 404, 408, 409).

mod, at Aarbogen exciperer Krøniken, ti dette kan ingenlunde kaldes en »Biomstændighed«. Men den klare Tidsafstand mellem de to Skrifter Meddelelser her fælder paa afgørende Maade Hypotesen om »Udtoget«¹.

Videre S. 102 nævner Forf. »som det bedste Bevis« for, at Aarbogen er ældre end Krøniken, at Indledningen til den (Fortalen) erklærer, at den er forfattet i Christiørn II's og Frederik I's Tid². Selv om man maa forkaste Forf.s Datering af Krøniken (til 1534—35), beholder Henvisningen til Aarbogsforordet sin Bevisværdi overfor Rørdams Hypotese. Denne opfatter ganske vist Aarbogens Oplysning om Affattelsestiden som gældende Krøniken; men hvorledes forklares saa, at Aarbogens Forord er udeladt i det Krønikemanuskript, han selv paastaar, H. Henriksen benyttede, da han exciperede Aarbogen; og hvorfra har Aarbogen saa overhovedet Forordet, hvis Tidsangivelse af Skriftets Tilblivelse er et klart Dementi af, at den kan være exciperet af den færdige Krønike (hvis »Epitomator« da har tænkt ved sit Arbejde). Forholdet maa være det, at P. H. har udeladt Aarbogens Forord, som ikke længere svarende til Virkeligheden, da han begyndte paa sin Krønike med Aarbogen som Forlæg. Aarbogens Fortsættelse efter 1533 desavouerer jo iøvrigt Forordets Oplysning om Affattelsestiden.

Fra min foranstaaende Gennemgang af Tidsmærkerne paa Krønikens Enkeltheder i Forhold til Aarbogsteksten kunde fremdrages flere Vidnesbyrd om, at Aarbogen er Krønikens Kilde, men jeg skal kun her minde om de Steder, hvor P. H. foretager saglige Rettelser i Aarbogsteksten (f. Eks. i Afsnittet om Kong Hans's Pirater og i det om Søren Norbyfejden). Over-

¹ Da Forf. jo antager H. Henriksen som Forfatter til Aarbogen, maa han selvfølgelig betragte P. H.s Bevarelse i Krøniken af Aarstallet 1524 som Vidnesbyrd om Hastværk og Tankeløshed — men S. 103 antager han da ogsaa, at P. H. maaske dengang var dødssyg! (Jfr. iøvrigt ovenfor S. 44 f. om Tekstens Forstaaelse).

² Mærkelig nok erklærer Forf. kort efter (S. 103), at den er »forfattet 1524 og derefter«, og S. 98 siges, at H. Henriksen muligvis begyndte Aarbogen i Begyndelsen af Frederik I's Regering.

hovedet giver jeg P.-E. H. Ret i, at en »Kontraprøve« klart viser Forholdet mellem Aarbog og Krønike. Indstreger man Aarbogens Tekst i Krøniketeksten, træder det klart frem, at sidstnævnte er Udvidelser og kommenterende Forklaringer til en afskrevet Fællestekst. Aarbogen har med andre Ord været P. H.s Forlæg, og i det mindste for Afsnittene til 1534 snarest hans Kladde, hvad P.-E. H. dog ikke har bemærket¹.

Andre Bevisligheder, Forf. fremsætter mod Rørdam, har derimod kun tvivlsom Værdi. S. 98—99 finder han saaledes et Vidnesbyrd for, at Krøniken afskriver Aarbogen, i Indholds-forskellen mellem de to Skrifter i Afsnittet til 1485 om Oluf Mortensens Død og hans »stadig ringere Efterfølgere«. Indholds-forskel er her jo ikke, da begge har absolut samme Tekst. Forf. mener imidlertid, at »Ordene er fuldstændig malplacerede« i Krøniken, men »fuldstændig korrekte« i Aarbogen. Denne har nemlig ikke senere den »panegyriske« Nekrolog over Lave Urne, som læses i Krøniken. Jeg har S. 35—8 behandlet Problemet og kan kun her udtale Forbavelse over, at P.-E. H. ikke har set, at den ganske identiske Tekst i de to Skrifter ikke giver os Vidnesbyrd om Tidsafstand mellem de to Indførelser; men derimod er den et stærkt Vidnesbyrd mod, at H. Henriksen kan være Aarbogens Forfatter². — Ligesaa uheldigt, forekommer det mig,

¹ I øvrigt giver Forf.s Kap. 5 Anledning til grundet Tvivl om, at han selv har fulgt sin Anvisning om en saadan Kontraprøve. Den misvisende Tale f. Eks. om »en Aarbogsnotits« som Forlæg for Afsnittet om Joachim Rønnev (Forf. S. 59) tyder i alt Fald ikke derpaa!

² Ligesaa lidt beviskraftig er Forf.s Henviſning S. 99 til, at Krøniken i et Stykke om Knud Alfsens Oprør i Norge 1502 omtaler, at svenske »For-rædere« æggede ham dertil, medens Aarbogen taler om »sv. Stormænd«. Forf. mener, at P. H. i sit Had til de svenske har fundet Ordet *proditores* mere fornærmeligt end *proceres*. Forf. indrømmer dog samtidig, at dette Vidnesbyrd er for »voveligt« [i Virkeligheden kunde en Epitomator netop have skønnet, at han ramte Svenskerne stærkere ved at fastslaa, at det var Stormænd, som lokkede Kn. Alfsen til Oprør, end nogle almindelige For-rædere]. — Ligesaa, naar Forf. andetsteds hævder, at Krønikens Brug af Ordet Lutheranere, hvor Aarbogen nogle Steder har »Sværmere«, er Vidnesbyrd om, at P. H. var utilfreds med sit Forlægs »vage« Udtryk (om Tidens og P. H.s Forstaaelse af dette jfr. S. 112). Her kan man med samme

er at henvise til Tekstforskellen i de to Skrifter i Afsnittet om det jyske Oprør. Krøniken fortæller i sin kommenterende Tilføjelse til Aarbogsnotitsen, at Oprørerne sendte Kongen et Brev med Redegørelse for »Aarsagerne« til deres Frafald. Forf. finder her en »fundamental Forskel« mellem de to Skrifter, som viser, at Aarbogen har den oprindelige Tekst. At denne har den oprindelige Tekst, mener jeg ogsaa; men noget Bevis herfor giver Teksten ikke. En Epitomator kan jo meget vel have foretrukket at udelade Meddelelsen om nævnte Brev, fordi han (ligesom Kong Christiern og moderne Historikere) benægtede, at et saadant Brev virkelig var afsendt. — Heller ikke det Vidnesbyrd for Aarvogstekstens Oprindelighed, som Forf. finder i Forskellen mellem de to Skrifers Omtale af Processen 1533 mod Hans Tausen, har virkelig Vægt. Naar Krøniken mangler Aarbogens »*ul fertur*«, kan det (som ogsaa jeg mener) være en Rettelse; men man kan jo ogsaa forklare Aarbogens »*ul fertur*« som en Tilføjelse, der var Udtryk for, at »Epitomatoren« (alias H. Henriksen, som ikke antages at have været med i København 1533) tvivlede om Krønikens Berettigelse til at tale om en egentlig Domfældelse, da Tausen jo faktisk kunde vende tilbage til København med Rønnovs Tilladelse. At »Tilføjelsen« skulde være »malplaceret og unaturlig«, hvis Aarbogen var »Ekstrakt« af Krøniken (jfr. Forf. S. 100), kan jeg ikke se. Og grumme naturlig var den, hvis den i Virkeligheden først er kommet ind i Aarbogen o. 1555, da H. Henriksen som Lutheraner renskrev sin »Koncept« (jfr. ib. S. 103). Men jeg henviser iøvrigt her til min Forklaring S. 129. — Ligesaa ringe Beviskraft finder jeg i Henvisningen til, at Krøniken (ligesom Aarbogen) under Aar 1532 pludselig gaar tilbage til 1531, for at meddele Provst Kønike Jepsens Dødsfald. At Notitsen i og for sig er oprindelig i Aarbogen, mener jeg ogsaa; men jeg kan ikke se, at dens Plads er »mere naturlig« der end i Krøniken; derimod vidner den ret tydelig mod P.-E. H.s Datering af Tiden, da P. H. havde Aar-

Ret finde et Indicium for Udtogshypotesen: Aarbogens Forfatter kan i Sandhedens Interesse have foretrukket det for Begivenhederne mere korrekte Udtryk »Sværmere«.

bogen til sin Disposition (jfr. ovenfor S. 120). Endelig finder Forf., at Krønikens Gentagelse af Aarbogens Notits om Frederik I's Død »falder uhyre tungt«, hvilket skal vidne om Afskrift efter Aarbogen, — sikkert reelt rigtigt, men lidet beviskraftigt, særlig da man kan strides om, hvorvidt Notitsen virker »tungt« i Krøniketeksten.

Men det særlig afgørende Bevis for Aarbogens Prioritet i Tid kan P.-E. H. jo ikke bringe, fordi han ikke har bemærket P. H.s Brug af Aarbogsteksten allerede 1524 ved Udarbejdelsen af »Anklageskriftet mod Christiørn II (jfr. S. 66) eller hans Brug af Krøniketeksten (som tydelig har Aarbogsteksten til Forlæg) til Udarbejdelse af Biografierne af Kongerne Christiørn I og Hans i »Kongeskriftet« (c. 1527). — Havde Forf. ved Behandlingen af Krønikens Tidsmærker stadig sammenlignet de to Skrifers Tekst, vilde han vel ogsaa have set, at man ikke ensidigt kan tale om, at Krøniken forskelligt fra Aarbogen vidner om en »Nemesistro« (S. 104). Ogsaa Aarbogen er, som tidligere vist, paa flere Steder præget af samme Forstaaelse af Guds straffende Retfærdighed (iøvrigt et af de mange Indicier for, at P. H. er dens Forfatter). Betegnende understreges saaledes, at Sten Sture *obiit prodigiosa morte calamitosus*, da han var blevet Tyran. Om »Piraterne«, som nævnes under 1507, siges: *hi omnes male perierunt*; Christiørn II flygter 1523 *mala conscientia et justo Dei judicio condemnatus ac territus*. Ikke mindst i Afsnittene til 1523 og 1534 vender Formlen »*justo Dei judicio*« gentagne Gange tilbage.

Rørdam har i Indledningen til sin Udgave af Aarbogen peget paa, at det Manuskript, han (bortset fra en manglende Slutning) optrykker efter (fordi det er skrevet med Hans Henriksens Haandskrift), har en Række aabenbare Læse- og Skrivefejl. De er for ham Vidnesbyrd om, at H. Henriksen, da han foretog sit »Udtog« af Krøniken, havde Hastværk og »gik ret skødesløst til Værks« (jfr. Monumenta I, S. 401). Saaledes forklares ogsaa, at »Meningen undertiden er blevet noget forstyrret ved Sammenlægningen af den skibyske Krønikes mere udførlige Fremstilling (se f. Ex. i Beretningen om Lage Urnes

Indvielse til Bispeembedet, under 1513)¹. Men Fejlene menes ogsaa at hænge sammen dels med, at hans Forlæg har været vanskelig læseligt (et Sted lader han endda staa en tom Plads, fordi han ikke kan læse Ordet), dels med, at han havde bristende latinske Kundskaber. Rørdam tilføjer, at Aarbogens Tekst ogsaa viser sig som Udtog ved, at H. Henriksen har mildnet Lektor Pouls skarpe Udfald mod Frederik I og Lutheranerne (S. 399). — Hertil maa nu siges, at aldeles bortset fra, at Skibykrønikehaandskriftet, som Rørdam jo mener, H. Henriksen har haft til sin Disposition, er overmaade velskrevet (det maa nærmest opfattes som en Renskrift), og at en Mand, der beklædte en Stilling som Sekretær hos en Biskop sikkert ofte har maattet læse langt daarligere skrevne Breve for sin Herre, er det givet, at de nævnte Fejl kun er yderst svage Vidner for Udtogshypotesen; ti de finder alle deres fulde Forklaring, hvis H. Henriksen skrev sin Koncept af efter P. H.s Optegnelsesbog til Aarbogen. Den har sikkert nok ogsaa frembudt særlige Læsevanskeligheder, da Teksten, som Undersøgelsen af Spørgsmaalet om Krønikens Tilblivelse har vist, flere Gange maa have været Genstand for Tilføjelser. — De »Formildelser« i Bedømmelsen af Frederik I og Lutheranerne, som Rørdam mener at kunne tale om, er jo kun tilstede, hvis Aarbogen er et Uddrag af Krøniken. De skrappe Udtalelser mod disse forekommer jo netop i Krønikens kommenterende Udviklinger. For Fællestekstens Vedkommende kan kun peges paa, at Betegnelsen »profan« om Frederik I mangler i Aarbogen; men naar denne i Virkelig-

¹ P.-E. H. nævner ogsaa (S. 101), at Rørdam i de »etc.«, som enkelte Gange forekommer i Aarbogen, har fundet en Bekræftelse paa, at Aarbogsteksten er et Udtog af Krønikens længere Meddelelser. Heroverfor gør han saa opmærksom paa, at H. Henriksen i Fortsættelsen af Aarbogen 5 Gange har et »etc.«, som tydelig nok ikke kan opfattes paa denne Maade. Han kan endda anbringe det midt i en Sætning; »etc.« synes saaledes ikke at betyde mere end et Komma eller et Punktum. — Man har virkelig Eksempler paa en saa skødesløs Brug af »etc.« (jeg nævner Gustav Trolles Brev til Christiørn II af 30. Apr. 1526, jfr. Allen, Breve og Aktstykker, 409). Dermed er dog ikke udelukket, at andre Forfattere fastholdt den egentlige Betydning af »etc.«. Netop i Aarbogen synes P. H. at gøre det (jfr. S. 101²).

heden maa være Krønikens Forlæg, godtgør Tilføjelsen her sig som et Udtryk for P. H.s ændrede Syn paa Kongen. Hvad Lutheranerne angaar, behøver man kun at pege paa det i begge Skrifter fælles Stykke om P. Laurentsens Frafald for at se, at man ikke kan tale om »Formildelser« i Dommen om dem. Men da det altsaa af førnævnte Grunde er givet, at Aarbogen er Krønikens Forlæg, falder Talen om »Formildelser« *eo ipso* bort. Rørdams Forklaringer af Læse- og Skrivefejlene i H. Henriksens Tekst kan jeg derimod ganske tiltræde; men de taler unægtelig stærkt for, at Aarbogen, som vi har den, er en ukyndig Latinists Afskrift af en utydelig skrevet Tekst, og ligesaa stærkt mod, at den er »Uddrag« af Krønikemanuskriptet.

Ved sin Imødegaaelse af Rørdams Vidnesbyrd for Udtogshypotesen udfra de mange »Læse- og Skrivefejl« berøver P.-E. H. imidlertid i Virkeligheden sin Antagelse af H. Henriksen som Aarbogens Forfatter et ganske vist tvivlsomt ydre Støttepunkt, han kunde henvise til: at Aarbogsmanuskriptet (Arne Magn. Saml. 108. 8vo) er skrevet med H. Henriksens Haand. Han fremhæver, forstaaeligt nok, at denne som O. Billes »mangeaarige Kansler og en Tid Regeringssekretær« maatte have kunnet læse Skibymanuskriptet uden Vanskeligheder. Fejlene i Aarbogen maa derfor hidrøre fra, at han »enten kun har haft en uordentlig Forfatterkladde til sin Raadighed, eller selv maa være Kilden til P. H.s Krønike« (S. 102). Det første Alternativ, der kunde have ført Forf. paa ret Vej, undersøger han dog overhovedet ikke, men slaar sig til Ro med, at »alt (!) tyder paa, at det er P. H., som har rettet H. Henriksens middelmaadige Latin.« De grammatiske Bommerter og øvrige meningsforstyrende Fejl maa, altsaa efter P.-E. H.s Mening, H. Henriksen selv bære Ansvar for. Men han forklarer dem saa ved, at det fejlfulde Aarbogsmanuskript, vi har (med H. H.s Haandskrift), er en Renskrift efter H. Henriksens egen Kladde eller Koncept (S. 103). — Unægtelig en mærkelig Forklaring! Ti, naar den mangeaarige Sekretær formodedes at kunne læse andres Skrift uden Besvær, skulde man dog antage, at han ogsaa kunde læse sin egen! Det mener Forf. vel ogsaa, men her, antager han,

forelaa en særlig Omstændighed. Disse »Afskriverfejl« viser nemlig, »at Afskriften er gjort paa et Tidspunkt, hvor Forfatteren forlængst havde mistet Kontakten med det Stof, som han for mange Aar tilbage havde indført i sin Krønike« [ø: i Koncepten til Aarbogen]. »Afskriften stammer sandsynligvis fra H. Henriksens Ophold i Roskilde, hvor han tog Ophold efter Ove Billes Død 1555« (S. 104). Men rent bortset fra, om denne Tidsafstand virkelig kunde forklare visse saglige Urigtigheder i Aarbogsteksten, vidner det ikke synderligt for H. Henriksen som Forfatter til denne, at han endnu i 1550 var en saa svag Latiner, at han ikke kunde rette de simpleste grammatiske Fejl, da han renskrev sin egen Koncept. Aarbogsmanuskriptet, der jo omfatter baade Aarbogen til 1534 og Fortsættelsen til 1555, mener jo Forf. utvivlsomt er en Renskrift fra c. 1555; men H. Henriksen har forfattet 1. Afdeling »omkring 1524 og i Aarene derefter«, 2. Afdeling »enten paa én Gang eller stødvis Aar for Aar« (S. 103). Men er H. Henriksen Forfatter til Koncepten forsvinder Tidsafstanden, som skal forklare, at han mistede Kontakten med sit Stof. I denne Sammenhæng gør Forf. ogsaa opmærksom paa Stilforskellen mellem de to Afdelinger af H. Henriksens Manuskript. Fortsættelsen »adskiller sig tydelig fra første Del ved, at Forfatteren pludselig gaar over til at indflette Bemærkninger i Jeg-Stil. Ydermere kan bemærkes, at Forfatteren i dette Afsnit under 1545 nævner sig selv.« Den sidste Stiliagttagelse er nu særdeles uheldig og lidet flatterende for Forf. Den beror nemlig simpelthen paa hans egen Ukendskab til kirkelig Tidsangivelse efter Søndagsevangeliets Begyndelsesord¹. — Derimod har Forf. unægtelig Ret i, at 1. og 2. Del af H. Henrik-

¹ H. Henriksen fortæller i sin »Fortsættelse« (Monumenta I, 433) om den haarde Frostvinter, der varede fra før Jul 1545 til Fastelavns Søndag 1546 (*ad dominicam Eslo mihi*), dette *mihi* har, ubegribeligt nok, forledt Forf. til at tale om, at H. Henriksen »nævner sig selv«!! — I Manuskriptets 1. Afd. (vor Aarbog) forekom ganske vist ikke Eksempler paa Jeg-Stil; men P. H. har ved sin Rettelse til Afsnittet om Kong Hans's »Pirater« vedkendt sig Forfatterskabet til Aarbogen ved om de opregnede Personer at sige: »disse faa Navne falder mig ind« (jfr. S. 47). I Krøniken bruges flere Gange Jeg-Stil (jfr. Skrifter VI, 108, 6. 7. 19-21; 109. 12).

sens Manuskript adskiller sig ved, at Aarbogen afgjort bevidner sin Forfatter som renlivet Katolik, medens Fortsættelsen lige-
saa klart maa have en Lutheraner til Forfatter. Det sidste for-
klares jo tilstrækkeligt ved, at vi véd, at H. Henriksen i alt
Fald efter Ove Billes Død 1555, og vel endda før, fuldtud havde
sluttet sig til de nye Kirketilstande. Men, om man af Aarbogens
afgjort katolske Stade kan slutte, at den er forfattet af H. Hen-
riksen c. 1524 og derefter, er noget andet. Man kan snarest
sige, at, hvis han c. 1555, da han var nylig omvendt Lutheraner,
renskrev en Koncept, han selv havde forfattet, og hvori de
skarpeste og ærerørigste Domme var udtalt over de lutherske
(man tænke paa Afsnittet om P. Laurensen eller Dommen om
Malmø og København), maatte han have haft alvorlige Betæn-
keligheder ved at vedkende sig sine hadske Ord. Saa havde det
været forstaaeligt, om han »mildnede« adskillige Udtalelser.
Anderledes selvfølgelig, hvis han c. 1555 renskrev en »Koncept«,
han c. 1535, da han selv delte Aarbogens Synsmaade, havde
afskrevet efter »en uordentlig Forfatterkladde«, nemlig P. H.s
oprindelige Aarbogsoptegnelser. Forf.s sikkert rigtige Iagt-
tagelse af, at Kodeks Arne-Magn. 108. 8vo. er en Renskrift,
burde derfor have tilskyndet ham til at underkaste sit tidligere
nævnte første Alternativ en nærmere Undersøgelse. — Han
erkender da ogsaa, at Paastanden om H. Henriksens Forfatter-
skab til Aarbogen kræver ny Støtte ved indre Vidnesbyrd, og
lover (S. 101) senere at paavise, at H. Henriksens første Del
(vor Aarbog) hviler paa de samme Kilder som anden Del
(Fortsættelsen til 1555). Hvad han mener hermed, er, at Ind-
holdet i 1. Del vidner om samme Interesse for Billeslægten (og
om Optegnelser, hidrørende fra den) som 2. Del, hvis særlige
Optagethed af denne Familie allerede H. F. Rørdam paa-
viste.

Medens P.-E. H. ikke synes at vakle m. H. t., om de fleste
meningsforstyrrende Fejl fandtes i H. Henriksens oprindelige
Koncept (han taler kun om, at P. H. rettede de sproglige), har
han i alt Fald m. H. t. én af Rørdam særlig paapeget Menings-
løshed (som denne netop ansaa for et Vidnesbyrd om skødes-

løst »Uddrag« af Krøniketeksten) anført gode Grunde for, at den i alt Fald ikke fandtes i Koncepten. I »Renskriften« siges til 1513: »da Ivar Munk celebrerede sin første Messe, blev ikke saa længe i Forvejen Hr. Lave Urne forordnet (*non ita diu ordinatus est*) til Biskop i Roskilde i samme By Ribe, i Nærværelse af Kong Hans og Dronning Christine og mange af Rigets Bisper samt en meget stor Forsamling af Herrer.« Selv om H. Henriksen havde nok saa megen Hast, da han renskrev Aarbogen, kunde han sikkert ikke være uvidende om, at *ordinatus est* ikke betød »bispeviet«. Han kendte saare vel den tekniske Betegnelse for Vielsen og skriver selv i sin Fortsættelse af Aarbogen i en Notits om Ove Billes Boggave 1545 til Aarhus Domkirke, at denne i 1520 var »blevet *consecratus, ut vocant*, umiddelbart efter at have overtaget Aarhus Bispesæde«. At L. Urne blev forordnet til Biskop i Roskilde i Ribe, noget før Ivar Munk læste sin første Messe, er jo i sig en saa mærkværdig Meddelelse, at man allerede af den Grund kan hævde, at der i H. Henriksens oprindelige Forlæg (hvad enten han abbrevierede Krøniken eller afskrev sin egen Koncept) stod: »*cum Ivarus Munk celebraret suas primitias, non ita diu ordinatus episcopus Ripensis, consecratus est D. Lago Wrne episcopus Roschildensis in eadem civitate Ripensi.*« Men S. 105—9 giver Forf. i en længere, interessant Exkurs gode Grunde for, at Petrus Olai, der i sin »Danorum Gesta« har den rette Tekst med de 3 understregede Ord, netop har den fra Aarbogen. En Række Steder viser nemlig, at han ikke, som man har ment, kan have haft Krøniken, men Aarbogen til Kilde. Jeg tilføjer kun, at dette selvfølgelig heller ikke beviser noget som helst m. H. t., hvem der er Forfatter af Aarbogen. — Efter P.-E. H.s Opfattelse maa P. Olai altsaa have haft Adgang til H. Henriksens oprindelige Koncept (med den rette Tekst til Stedet om Bispevielsen), antagelig før 1555, da H. Henriksen tog fast Ophold i Roskilde og vel snart efter tilintetgjorde Koncepten, da han havde faaet den renskrevet. — Efter min Mening har derimod saavel P. Olai som H. Henriksen benyttet P. H.s Aarbogs-Manuskript, der maa antages at have henligget i Roskilde

efter P. H.s Død og være afskrevet af H. Henriksen c. 1535. Krøniken havde vel en forsigtig Ven af den afdøde Karmeliter (Hans Laurensen?) taget til sig og gemt.

3. Jeg vender mig da endelig til Spørgsmaalet: kan H. Henriksen være Forfatter af Aarbogen? I Fortalen til den siges jo udtrykkelig: »Denne Historie er skrevet i Kongerne Christiørn II's og Frederik I's Tider«. Men er der nogetsomhelst, som tyder paa, at H. Henriksen allerede i Christiørn II's Tid, altsaa i det mindste før 1523, kan antages at have sysselsat sig med et historisk Arbejde, der tilmed, som dets Forfatter med udpræget Selvfølelse betoner, var beregnet paa videnskabelig dannede Læsere, for hvem det var afgørende, om de kunde stole paa Sandheden af det meddelte (*ut eruditus quispiam posthac erudite scripturus, habeat veritatem . . . quam tuto possit imitare*). Efter hvad vi véd om Ove Billes Sekretær, synes det utroligt.

Det, vi véd om H. Henriksen, har Rørdam gjort Rede for i sin Indledning til Optrykket af »Udtoget af Skibykrøniken«. P.-E. H. har ikke formaaet at fremdrage ét eneste Træk, der følger noget nyt til dette Billede. — Efter Gravskriften i Roskilde Domkirke var H. Henriksen en Borgersøn fra Svendborg. I denne Bys Skole havde han faaet Elementærundervisning (*grammata rudimentaue prima*). Efter Oplysningen herom gør Gravskriften et langt Spring i Tiden; den véd intetsomhelst om videre Uddannelse for hans Vedkommende; den beretter kun, »at Ove Bille elskede ham og drog ham frem blandt fremragende Mænd«. Men det første Vidnesbyrd, vi overhovedet har om Forbindelse mellem de to Mænd, er et Brev fra 1531 fra Ove Bille, som Rørdam er vis paa er skrevet med H. Henriksens Haand. Naar O. Bille dengang har brugt ham som Sekretær, maa man imidlertid antage, at han hørte til Domkirkens *clerici*, altsaa maa have faaet den almindelige kirkelige Uddannelse saavel i Domskolen som i Koret. At det alligevel stod smaat til med hans latinske Kundskaber, har han selv leveret Beviset for

i sin Renskrift af Aarbogen¹. Han har da heller ikke hørt til dem, der udsendtes til Universitetsuddannelse fra Aarhus Stift. Man søger forgæves hans Navn i Matriklerne fra de Universiteter, danske gejstlige særlig søgte til (Aarhus Klerkene saaledes fortrinsvis til Rostock); og Vidnesbyrd om, at han har været gradueret, mangler ganske. De lavere kirkelige Vielser maa han antagelig have haft i 1531, maaske endda Diakonvielse; men først 1534 omtaler et Brev fra Ove Bille til Broderen Eske »vor svorne Sekretær Hr. Hans«. Rimelighed taler for, at denne Hr. Hans er H. Henriksen, og Titlen viser da, at han nu var præsteviet. I alt Fald er det ham, som Biskoppen i et Brev fra Maj 1536 kalder »vor Kapellan Hr. Hans« (jfr. et Brev fra April 1539, hvor Fru Rigborg Tegenhus taler om »vor Morbroder Bispens Præst, Hr. Hans Henriksen«). I Mogens Billes Testamente fra 1537 kaldes han ogsaa »min Broders, Bispens af Aars, hans Cancellær«; men da var Ove Bille afsat, og Kanslerbestillingen kan næppe have betydet meget (O. Billes sidste Kansler som Biskop var Mester Jørgen Samsing). Biskoppen nøjes iøvrigt ogsaa regelmæssig med at betegne ham som sin »Tjener«. Betegnende for den beskedne Position, han endnu c. 1534 indtog, er ogsaa, at vi hverken i de talrige Pavebreve, som er udgivet i »Acta pontificum Danica« eller i danske Kilder finder Vidnesbyrd om, at han indtil da sad inde med kirkelige Præbender. Ikke saa meget som et Vikariat eller en Sognekirke, endsige et Kanonikat har Ove Bille forskaffet ham pavelig Provision paa, imens vor Forbindelse med Kurien bestod. Vel har H. Henriksen omsider faaet et Kanonikat i Aarhus, maaske efter at han i 1535—36 havde virket som Ove Billes Sekretær, da denne i Christian III's Fravær fungerede som en af Statholderne. Men det første Vidnesbyrd, vi har om, at han havde en Præbende dør, er fra 1538, da han selv i et Brev taler om, at han i Aarhus skal »bestille sin Rente«. Men først fra 1545 har vi et udtrykkeligt Vidnesbyrd om Præbendens Art, idet han i sin Fortsættelse af Aarbogen udtrykkelig kalder sig selv Kan-

¹ Jfr. ogsaa den betegnende Paaskrift paa Kopien af Ove Billes Brev 1538 til Peder Ebbesen (S. 344 Note 1).

nik i Aarhus. Sikkert har han dog i alt Fald faaet dette Kanonikat, inden O. Bille mistede sit Stift¹.

Vi kender ikke hans Fødselsaar. Rørdam formodede, at det kunde sættes til c. 1500. Efter de meddelte Data (særlig det sene Vidnesbyrd om hans Præstevieelse) vil jeg snarest sætte det til mellem 1505 og 1510. Men i hvert Fald er det utroligt, at han paa en Tid, da han næppe havde fuldført sin elementære Klerkeuddannelse, endsiges var traadt i særligt Tjenesteforhold til Ove Bille, skulde have begyndt paa et annalistisk Værk (tilmed i Samvirke med Biskoppen) for at være *eruditi* en Støtte ved deres Historieforskning! Det er nu iøvrigt ogsaa udelukket ved, at P. H. allerede 1524 kunde bruge to af denne Aarbogs Afsnit til sin Bearbejdelse af Klagerne over Christiørn II.

Til Bekræftelse paa sin Hypotese har Forf. henvist til, at Hans Henriksen (som Rørdam har paavist) foruden Fortsættelsen af Skibykrøniken har efterladt sig nogle andre historiske Optegnelser. Disse spredte og ubetydelige Optegnelser drejer sig ligesom »Fortsættelsen« mest om Billeslægten. Om Tiden for deres Nedskrivning véd vi dog intet, men de er næppe ældre end »Fortsættelsen«. Noget Vidnesbyrd for, at H. Henriksen allerede inden Christiørn II's Fordrivelse (Fortalen til Aarbogen siger jo, den er paabegyndt i denne Konges Tid) befattede sig med Historieskrivning, kan de i alt Fald ikke yde. Naar P.-E. H. om disse Optegnelser, der bl. a. forsikrer, at Billeslægts Historie gaar tilbage til Oldtiden, til Fridlev den snares Tid (!), udtaler, at de vidner om »et virkeligt Studium af Slægtshistorien udfra Diplomer, Gravstene etc.«, turde han være for tillidsfuld. Med god Grund siger han derimod, at de vidner om Mangel paa stilistiske Evner. Men, naar han siger, de vidner »om samme Mangel som hans Aarbog«, maa man protestere, ti Aarbogen har virkelig adskillige Steder et livligt fortællende Præg, der minder stærkt om Krøniken (allerede saaledes Afsnittene om

¹ Desuden skaffede Eske Bille ham et Vikariat i Bergen, og i København havde han i alt Fald 1541 en lignende Stilling. Først 1557 blev han Kannik i Roskilde og Forstander for Duebrødre Hospital.

Oprøret mod Christiern II, om Norbyfejden og særlig Meddelelserne til 1532—1534)¹.

Ethvert ydre Bevis for, at H. Henriksen er Forfatter af Aarbogen, mangler saaledes. Vi er alene henvist til at undersøge, om dens Indhold tyder derpaa. I Kap. 8 mener Forf. at kunne godtgøre dette. Som Overskriften: »En Analyse af Skibykronikens Indhold² og Udredning af Ove Billes Betydning for P. Helgesen« allerede viser, indtager dog Undersøgelsen af Aarbogens Indhold en underordnet Plads; den faar ikke sin selvstændige Behandling; »Analysen« af de to Skrifter foretages under ét. Og efter at have bestemt visse Enkeltheder af Aarbogsindholdet som stammende fra Meddelelser fra Ove Bille og »afspejlende hans Levned«, mener Forf. at have bevist, at den er »Ove Billes Aarbog«, og dermed gaar han ud fra som en givet Følge, at H. Henriksen har »forfattet« den, og at man kan se bort fra enhver Tanke om, at P. H. har haft noget med dens Tilblivelse at gøre. — Selve Krønikeanalysen markerer, at P. H. har været bunden til at bruge denne »O. Billes Aarbog« som et ufravigeligt Forlæg. Vel paa Grund af sine Undersøgelser i Kap. 4 af Tidsmærkerne gaar Forf. ud fra, at Aarbogen først efter dens Afslutning er tilstillet P. H. som et Hele. Og da Analysen videre skal godtgøre, at de tilføjede Udvidelser af Aarbogsoptegningerne skyldes Billeslægten og dens Venner, og at de tilføjede Kommentarer er affattet efter Anvisning fra Biskoppen, fastslaar Forf. som Slutningsresultat, at Krøniken er et Minde-skrift for Billeættens Indsats i den behandlede Periode.

Allerede Kapitlets Omfang (90 Sider) viser den store Betydning, Forf. tillægger sin »Analyse« af de to Skrifters Enkeltheder. Undersøgelsen kan paa en Maade ogsaa kaldes grundig, og den vidner om Sporsans. Men ganske vist ogsaa om Forf.s udprægede Mangel paa Sans for at skelne mellem det sand-

¹ Fortsættelsen af Aarbogen behandler P.-E. H. i sit Kap. 7; men hvad han her fremfører, er kun en Gentagelse af H. F. Rørdams Undersøgelser og uden Interesse for Skibykronikeproblemet.

² Bortset fra, hvad de tre Specialundersøgelser i Kap. 5 allerede har behandlet.

synlige, det blot mulige og ren Gætning eller Paastand; og for en overvejende Del maa Analysens »Resultater« henregnes til de sidstnævnte Kategorier. Dertil kommer, at Undersøgelsen af Aarbogens Indhold ikke fremtræder med tilstrækkelig Klarhed, fordi den som nævnt sker i Sammenhæng med Analysen af Krønikens Enkeltheder og gentagne Gange saaledes, at der sluttes til Aarbogens Kilder udfra Formodningerne om Krønikens Meddelere. Men overhovedet er der ikke taget Hensyn til Kendsgærninger, som modstrider saavel Retten til at kalde Aarbogen »Ove Billes Aarbog« som Paastanden om, at den først 1534 har været til P. H.s Disposition. Viser disse Paastande sig uholdbare (og at den sidste er det, er allerede paavist), mister imidlertid Analysen af Krønikens Enkeltheder et Grundlag, som den ikke kan undvære, usikre som dens Resultater iøvrigt i det hele er. Men herom senere; foreløbig maa det vigtige Spørgsmaal om Forfatterskabet til Aarbogen behandles til Ende.

Nogen samlet Behandling af de Momenter, som maa tages i Betragtning for at afgøre dette Spørgsmaal, bringer Kap. 8 ikke. Forf. mener aabenbart — vel paa Basis af sin ganske utilfredsstillende Undersøgelse i Kap. 4 af Aarbogens Tidsmærker og dens Tilstedeværelse for P. H. — nu at kunne afgøre det ved sin Analyse. Men dette er et Fejlsyn (aldeles bortset fra de højst tvivlsomme Resultater af »Analysen«). Min tidligere Undersøgelse af Aarbogens Tidsmærker har vist, at Aarbogsproblemet ogsaa omfatter et Stilproblem, som ikke kan overses. Skriftet bestaar ikke alene af »tørre«, annalistiske Notitser, men har fortællende Afsnit, som Gang paa Gang bragte Krønikens Stil i Erindring. Aarbogen indeholder ikke blot Udtryk men ogsaa Tanker, som er ejendommelige for P. H. Der er endda Steder, saaledes især 3. Afsnit til 1531 om Rønnov (jfr. ovenfor S. 113—14), hvor Teksten overhovedet først forstaas, naar Krønikens Kommentar kommer til. Ligesom Krøniken fastslaar ogsaa Aarbogen, hvor Begivenhederne vidner om, at *justum Dei judicium* gør sig gældende (jfr. ovenfor S. 357). Den deler ligeledes P. H.s »kanonistiske« Opfattelse af Tyranniet og op-

fatter dette som han, som særlig bevidnet ved Foragt for Kirkens hævdvundne Rettigheder og ved Begær efter Kirkegods. Aarbogen synes endvidere fra et vist Tidspunkt ligefrem at være et Udkast til Krøniken; og den ender (for Grevefejdens Vedkommende) med i det store og hele at ligne en Kladde til det større Skrift. En enkelt Gang vedkender Krøniken sig endda ret klart Aarbogsteksten som P. H.s Værk. I Afsnittet om Kong Hans's Pirater gentager han nemlig Aarbogens Opremsning af 9 Personer og erklærer saa, at det er de Navne, som i Øjeblikket falder ham ind. Aarbogens Fremhævelse af Christiørn I som Type paa en sand kristen Fyrste (*»Christianus princeps«*) bringer umiddelbart Erasmus's Skrift om Fyrstens Opdragelse, som definerer Forskellen mellem Tyrannen og den kristne Fyrste, og som P. H. oversatte, i Erindring. Aarbogens Optegnelse om Kongemødet i Malmø 1524 peger direkte hen paa Brug af P. H.s Kongeskrift, naar det siges, at Gotland har hørt til Danmark siden Valdemars og Margrethes Tider (jfr. S. 78¹), og Stykket om Rønnovs Køb af Roskilde Stift 1529 bruger Vendingen: *tyrannis non sublata, sed verius commutata*, der maa betragtes som en Efterligning af Krønikens Udtalelse om Frederik I's Valg (jfr. S. 104), saafremt Tidsbestemmelsen af de to Skrifers paagældende Tekst er gyldig. I alt Fald er denne Sætning et af de Momenter, som understreger, at ogsaa Spørgsmaalet om Aarbogens og Krønikens Tilblivelsestider, og ikke mindst Spørgsmaalet om, naar P. H. har haft Aarbogsteksten i Hænde, hører med til de Momenter, som spiller en Rolle for Afgørelsen af Spørgsmaalet om Forfatterskabet af Aarbogen. Alle disse Momenter og andre tidligere nævnte Enkeltheder, som peger paa P. H.s Indflydelse paa Aarbogsteksten, er imidlertid enten Forf. ukendte eller forbigaaede i Undersøgelsen. Men at karakterisere Aarbogen som »Ove Billes Aarbog« uden Hensyntagen til dem, er forhastet, ligesaa vel som Paastanden om, at Aarbogen først i 1534 er kommet P. H. i Hænde som samlet Hele, er det. Endogsaa det særlige Problem, som Aarbogens Fortale stiller, synes Kap. 8 at betragte som ligegyldigt for Spørgsmaalet om Forfatterskabet. Naar Aarbogsforfatteren her med udpræget Selv-

følelse særlig understreger, at han er en Videnskabsmand, en *eruditus*, som skriver *erudite* for Fæller med speciel historisk Interesse, viser det, at Tanken om, at Optegnelserne skulde tjene til Grundlag for en bestemt Slægts Mindebog, i alt Fald laa ham ganske fjærnt. Aarbogsforfatteren mente derimod, at de egnede sig til at være et Forarbejde for fremtidig Historie-skrivning¹. — Nu paastaar vel Forf. ikke ligefrem her, at Ove Bille allerede, da han satte H. Henriksen til at skrive Aarbogen (altsaa før 1523), havde Tanker om en saadan Slægtsmindebog. Men naar Sekretæren ikke alene arbejdede under Tilsyn af Biskoppen, men ogsaa af denne fik udpeget de Begivenheder og Personligheder, som skulde omtales, maa Skriftet selvfølgelig have faaet et Præg af personlig og Slægtsinteresse. S. 179 siger Forf. da ogsaa ligefrem, at baade Krøniken »og den Aarbog, hvorpaa den bygger, har haft til Opgave at fremstille Billeslægts Bedrifter i det bedst mulige Lys«². Først saaledes fortjener Aarbogen ogsaa helt Navnet »Ove Billes Aarbog«, og for saa vidt er Paastanden om P. H.s Forpligtelse til at være »bunden til den« ved Udarbejdelsen af »Mindeskriftet« forstaaelig. Forbløffende er blot, at Navnet Bille overhovedet ikke en eneste Gang forekommer i denne Aarbog; og en Række Begivenheder og Personligheder omtales, som kun de løseste Formodninger kan sætte i et Forhold til Billeslægten (bortset fra Optegnelser om 15. Aarh. nævner jeg: Ditmarsker-toget, Knud Alfsens Oprør, Dr. Hermans Korstogsprædiken, flere Optegnelser om Karmeliterne, om Arcimbold, om Biskop Hans Mules Skibbrud og Død, Vejle Bys Brand, Bondeoprøret i Tyskland, det meste om den lutherske Bevægelse m. m.).

¹ En Udtalelse, som for Resten bringer P. H.s Angivelse i Kongeskriftets Titel af dette Skrifts Formaal (at skaffe historisk interesserede en »Huskebog«) i Erindring.

² Jfr. S. 165: »Skibykrøniken og dens Kilde, Aarbogen, som begge indeholder Billeslægts Historie«, og S. 183: »de Mænd, der arbejdede i Ove Billes Tjeneste, og hvis Hverv det blev at forfatte de Aarbøger, der skulde afspejle Billeslægts Færden ...« (der menes altsaa baade P. H. og Hans Henriksen).

Fortalens Tilkendegivelse af, at Forfatteren betragtede, hvad han havde optegnet i Christiørn II's og Frederik I's Tid (altsaa inden Billeslægtens overvættets store Indflydelse i 1533 lagde sig for Dagen) som et afsluttet Hele, peger heller ikke paa, at han har drømt om at arbejde i en særlig Families Interesse. Adskillige Enkeltheder tyder desuden ligefrem imod, at Forfatteren arbejdede under Tilsyn af Ove Bille. Da han, trods Fortalens Tidsangivelse, fortsatte sine Optegnelser, blev disse kendemærket af en hel ny Tone: Hadet mod Frederik I og mod Lutheranerne. Nu er der vel ingen Grund til at tro, at Ove Bille var tilfreds med Frederik I's nye kirkepolitiske Kurs eller med Prædikanternes voksende Indflydelse; men man tør vel tvivle om, at den loyale Kongetjener vilde betegne Frederik I som »den profane Konge« i »sin« Aarbog (jfr. Afsnittet 1529 om Rønnovs Køb af Roskilde Bispestol); og naar P.-E. H. mener, at Ove Bille, af Hensyn til Slægtens delte Stilling i det kirkelige Spørgsmaal, ikke vilde, at Krøniken lagde særlig Vægt paa Bekæmpelsen af Lutheranerne, maa det samme dog gælde Aarbogen. Men, hvorledes forklares da det hadefulde Afsnit i denne om P. Laurentsens Frafald, for ikke at tale om dens Invektiver mod Lutheranerne i Malmø og København og mod Ove Billes Kolleger, Bisperne og Rigsraaderne Rønnov og Gyldenstjerne, for deres Leflen med Lutherdommen. Kan man tro, at en »Ove Bille-Aarbog« vilde hævde, at den sjællandske Adel ramtes af »Guds retfærdige Dom«, fordi den delte »Sværmeres« Had til Klerus, eller at den var værdig til Guds Straf for dens frække Ligegyldighed overfor alt helligt. Lidet troligt er ligeledes, at O. Bille kunde billige Betegnelsen af de i Kong Hans's og Christiørn II's Tjeneste staaende Søkrigere som Pirater, der fortjente at omkomme »male«. Og taler mon O. Bille gennem Aarbogens Paastand om, at Rigsraadet 1533 udsatte Kongevalget, for at man under et Interregnum desbedre kunde varetage private Interesser og forsømme de offentlige? Skulde dette saaledes være Motivet til, at han medbeseglede »Enighedsbrevet« om Udsættelsen?

Man kan vel ogsaa spørge, hvorefter det kommer, at en Aarbog,

som skal være forfattet i Aarhus og være Udtryk for O. Billes særlige Interesser, i saa udpræget Grad viser Forfatterens østdanske Horisont. Da den lutherske Bevægelse begynder, véd den intet om det jyske Røre, skønt O. Bille allerede 1526 bekæmpede det. Hele dens Interesse samler sig om Malmø og København. Trods sin Knaphed paa Navne kan den ikke nøjes med en Notits om Kirkestormen 1530 i København; den maa opremse de 10, mest ganske ukendte, Borgere, som var ledende i denne Profanation. Indgaaende fortæller den os om Grevefejden, for saa vidt den gjaldt Østdanmark, og røber særlig Kendskab til Roskildeforhold — og dog sad O. Bille lige til Efteraaret 1535 afskaaret netop fra disse Omraader¹.

Jeg har allerede nævnt, at adskilligt synes ganske uvedkommende et Skrift, som »har haft til Opgave at fremstille Billeslægtsens Bedrifter«. Jeg nævner blot endnu, at Aarbogen begynder med den Genealogi, som vil bevise de Oldenborgske Kongers Arveret til Sverige. Den synes kun forstaaelig dér, hvis Forfatterens oprindelige Tanke med Skriftet var at fortsætte P. H.s Kongeskrift efter en udvidet Plan.

Og staar Ove Bille bag Skriftet, er der ogsaa Mangler ved det, som synes uforstaaelige. Saaledes forbavses man over, at et Skrift, som dog viser særlig Interesse for Kongernes Kroning, aldeles forbigaar Christiern II's Kroning 1513 saavel i København som i Oslo, skønt O. Bille netop var med ved begge Lejligheder. Ogsaa andet undrer én, naar Aarbogen er »O. Billes Aarbog«. Saaledes dens Forbigaaelse af at omtale Christiern II's nye Love, og ikke mindre, at den viser sig ganske uvidende om de Forhold, som førte til den danske Kirkes Brud med Pavestolen. Skulde dette virkelig være uden Interesse for et

¹ Trods sin Interesse for Tidens sociale Brydninger viser Aarbogen sig ogsaa paa dette Omraade ganske østdansk. Den omtaler de faretruende Forhold i Skaane under Norbyfejden 1525 (Omtalen af det store tyske Bondeoprør motiveres netop med, at »dette fælles Onde, Menigmands Had til Stormanden«, ogsaa gav sig Udslag dér) og ligesaa den sjællandske Bonderejsning 1534; men det jyske Bondeoprør 1526 er uomtalt, skønt netop Ove Bille (sammen med Mogens Gøye) fik det dæmpet.

førende Medlem af det danske Episkopat? Men intet noteres herom, heller intet om det Brud i Rigsraadet, som Aage Sparres Anerkendelse som Ærkebiskop medførte. Aarbogen har intet om Herredagen i Odense 1526, hvor Episkopatet stilledes over Spørgsmaalet om at ophøre med at betale Paven for Konfirmats af Prælater, en vigtig Etape i Afbrydelsen af Forholdet til Rom. Her optraadte ogsaa Episkopatet energisk mod Kongens Udstedelse af Værnebreve for Prædikanter for at hindre den deraf følgende Begyndelse til en Kirkespaltning. Højst mangelfuld er ogsaa Omtalen af den anden Odenseherredag 1527, for ikke at tale om de to københavnske i 1530 og 1533. Man mærker her intet til, at dens Meddelelser stammer fra en Biskop og Rigsraad — end ikke Recesserne er jo omtalt.

Men dertil kommer Aarbogens Fejl. Man kunde dog vente, at Rigsraaden Ove Bille kendte Aaret for det stockholmske Blodbad — navnlig naar Forf. S. 173—74 oplyser, at han har faaet Oplysningerne derom fra sin Broder Mogens og sin Fætter Klaus, som begge var tilstede ved Begivenheden. Ogsaa den rigtige Dato for Christiørn II's Flugt kunde man vente, var ham bekendt. — Men to Afsnit synes uomtvisteligt at vise, at O. Bille ikke staar bag Aarbogen. Den paastaar, at Sophie Gøye, som allerede 1524 blev gift med Biskoppens Broder Mogens og antagelig siden 1527 boede med Manden paa Koldinghus, var Genstand for Rønnovs Kærlighed og formidlede hans Forlig 1533 med H. Tausen. Og under 1534 har Aarbogen en Beretning om det Møde i Hamburg, hvor Lübeck opnaaede de nederlandske Stæders Tiltrædelse af en 4aarig Stilstand. Vi er saa heldige at have en autentisk Meddelelse fra Ove Bille selv om Forligets Vilkaar¹. Han hævder, at »de hollandske« udtrykkelig krævede Danmark, Norge og de to »Fyrstendømmer« (Slesvig og Holsten) medoptaget i Stilstanden. Men Aarbogen klager netop over, at Lübeck, for at kunne føre Krig mod Holsten, Danmark og Sverige, narrede de »kejserslige« til en Stilstand, som stred mod den tidligere Overenskomst [Gentertrak-

¹ I hans Brev af 20. Marts 1534 til Broderen Eske (Monumenta I, 442).

taten 1533], hvorefter Holsten, Danmark og Sverige skulde medoptages, naar eventuelle Fredsforhold skabtes. Beretningen her maa da sikkert stamme fra en anden Kilde end Ove Bille. — Overhovedet peger iøvrigt Aarbogens politiske Optegnelser ikke paa en Meddeler, som sad inde med første Haands Viden.

Til alt dette tager P.-E. H.s Undersøgelse altsaa ikke Stilling. Noget Bevis for, at H. Henriksen er Aarbogens Forfatter, giver Analysen unægtelig heller ikke. Naar Skriftet er »O. Billes Aarbog«, mener Forf. vel, at det *eo ipso* er givet. Ti i dette Tilfælde er der jo overhovedet ikke Tale om en Forfatter i egentlig Forstand, men nærmest om en Sekretær, der nedskriver Meddelelser og delvis exciperer skriftligt Materiale, givet ham af Biskoppen. Han maa derfor have været en Aarhusklerk, som stod i stadig Forbindelse med Biskoppen og havde hans særlige Tillid, netop som hans »svorne Sekretær« Hans Henriksen. Imidlertid er denne Slutning ingenlunde saa selvfølgelig, ti, som nævnt, oplyser Forfatteren udtrykkelig i sin Fortale, at han allerede er begyndt at skrive paa Aarbogen i Christiørn II's Tid; og vi har jo først fra 1531 Vidnesbyrd om Hans Henriksens nære Forbindelse med O. Bille, og antagelig var han endda næppe stort tidligere færdig med sin elementære Klerkeuddannelse. Nogen Ret til at betegne sig som *eruditus* manglede han i alt Fald ganske inden 1523 — og for Resten, som hans manglende Sprogkundskaber viser, ogsaa senere. — Men ogsaa disse Betænkeligheder ser Forf.s »Analyse« bort fra. — M. H. t. Aarbogens Tilblivelse (som han iøvrigt ikke giver nogen samlet Redegørelse for) synes han at mene, at Optegnelserne (bortset fra de rent annalistiske vedrørende 15. Aarh. og de Aar, som ligger, før O. Bille som moden Mand oplevede Begivenhederne) er foretaget (modsat Krønikens) nogenlunde samtidig med Begivenhederne. Men først, da den sidste Notits om Halmstads Erobring (31. Okt. 1534) og Varbergs paabegyndte Belejring var indført, skal den altsaa være stillet til P. H.s Disposition. Men selv om man vil se bort fra det gaadefulde i, at O. Bille, der paa den Tid var bundet til sit Stift, kan have dikteret sin Skriver de ret indgaaende og nøjagtige Meddelelser om Greve-

fejdens Forløb i Østdanmark med Forbigaaelse af Begivenhederne i Jylland, mangler man i Kap. 8 Forklaring paa det paaviste Faktum, at P. H. i 1524 i sin Bearbejdelse af Klagerne over Christiern II kunde afskrive to Afsnit af Aarbogen, som hører til de 8, der er indført ret uordnet efter en Afbrydelse af dens Førelse¹. Hvorfor afbrød O. Bille Arbejdet, og hvorledes forklares, at Krøniken c. 1527 var udarbejdet saa vidt med Aarbogen som Forlæg, at P. H. da kunde udskrive Biografierne af Christiern I og Hans af den i Tillægget til Kongeskriftet? Unægtelig er det overhovedet paafaldende, at Aarbogen, som paavist, ikke alene 1524 og 1527, men stadig lige til 1534 har været til P. H.s Disposition, saaledes at dens successivt affattede Optegnelser var ham i Hænde, efterhaanden som han behøvede dem for at affatte Krøniken. Tidsmærkerne viste, at han c. 1527 kunde bruge dens Optegnelser lige til 1526 inclusive og vel at mærke med Tilføjelser, som ikke kan have staaet i den i 1524. Og da han efter en aarelang Afbrydelse i 1531—32 genoptog Nedskrivningen af Krøniken, havde han ikke alene Forlægget til sin Raadighed ved Redegørelsen for de forudgaaende Aar, men ogsaa, da han efterhaanden udarbejdede Krøniken til 1532—34. Forlægget viste sig tilmed her oftere som et Udkast til hans Fortælling og sluttelig ligefrem som hans Kladder. — Skyldes disse Aarbogs-optegnelser da en fremmed Forfatter, maa denne i alt Fald stadig have leveret P. H. Materiale, naar han havde Brug for det. Forf. har imidlertid end ikke ulejlighet sig med at undersøge, om O. Bille har stillet »sin Aarbog« delvis til P. H.s Disposition før 1534, eller om der var Mulighed for, at Krøniken for en væsentlig Del blev udarbejdet af P. H. efter Forlægget under hans lange Ophold i Aarhus 1530—32.

4. Efter saaledes at have fremført, hvad der taler for P. H.s Forhold til Aarbogen og mod O. Billes »Tilsyn« med den, maa

¹ Afbrydelsen, P.-E. H. ikke kender til, forklarer jeg ved P. H.s Flugt til Jylland i Sommeren 1522; Aarbogen indeholdt da Notitser indtil 1520. De første Optegnelser efter P. H.s Hjemkomst til Sjælland (om Aarene 1520—22) er uordentligt og annalistisk ukorrekt indførte.

jeg selvfølgelig med Skepsis se paa Muligheden for, at Forf. ved sin Analyse kan bevise, at dette Skrift alligevel er »O. Billes Aarbog«, endda saaledes, at P. H. overhovedet intet har haft med det at gøre. En kritisk Prøve bekræfter da ogsaa denne Tvivl. Som allerede (S. 366) bemærket, er Forf.s »Analyse« overhovedet kun lidet tilfredsstillende for Aarbogens Vedkommende. Han er sig aabenbart ikke bevidst, hvor vigtig dette Spørgsmaal er for den Opgave, han har stillet sig. I Stedet for en sammenhængende Undersøgelse om Aarbogens Kilder, eftersporer han Hjemmelsmændene til Krønikens Enkeltoptegnelser og føjer hertil mere eller mindre begrundede Bemærkninger om Aarbogsop-tegnelserne, der har tjent den som Forlæg. Men derved faar Aarbogsproblemet ikke sin tilstrækkelige og nødvendige Behandling. Det viser sig da ogsaa tilstrækkeligt ved, at Forf., efterat have »analyseret« Krønikens Afsnit om Biskopper og enkelte kirkelige Begivenheder, ikke blot mener at kunne hævde, at denne »i sine kirkehistoriske Meddelelser afspejler Ove Billes Levnedsløb samt hans Synspunkter og Anskuelser, og at selve Aarbogsformen er hentet fra eller bygger paa hans Optegnelser eller Oplysninger« (S. 123). Med andre Ord: udfra en, som det følgende vil vise, højst ubegrundet Paastand om Krønikens Optegnelser af nævnte Indhold sluttes generelt til, at Aarbogen, hvis Notitser jo er dens Forlæg, kun gengiver Optegnelser og Oplysninger fra Ove Bille. Dermed mener Forf. sig berettiget til i det følgende at kalde Aarbogen for »Ove Billes Aarbog« og forudsætte, at P. H. overhovedet intet har haft med den at gøre! — Ved Undersøgelsen af en Række Enkeltheder i Krøniken, som behandler Begivenheder efter 1497 (99), og som derfor saavel Ove Bille som P. H. kan have været Deltager i eller Vidne til, indskrænker Forf. sig iøvrigt til at udtale sig om, hvorvidt Sandsynligheden er størst for, at Oplysningerne skyldes sidstnævnte eller er »en Bearbejdelse af en allerede foreliggende Aarbog, forfattet under Tilsyn af O. Bille«. Ogsaa her gaas saaledes ud fra, at Spørgsmaalet om Forfatterskabet til Aarbogen allerede er besvaret og saaledes, at P. H. intet har med den at gøre!

Mig er det selvfølgelig om at gøre at faa dette Spørgsmaal drøftet til sidste Ende, og jeg vender mig da først til at undersøge, om Aarbogens kirkelige Optegnelser og særlig dens Meddelelser om de danske Biskopper virkelig kan siges at »afspejle O. Billes Liv og Meninger« og kan antages at bygge paa hans Optegnelser og Oplysninger. Dette mener Forf. jo dog er afgørende for Spørgsmaalet.

Som P.-E. H. vil jeg gaa stiftsvis frem. — Aarbogen begynder sine Optegnelser med den første oldenborgske Konges Tid (1448) og gaar til 1534. Dens kirkelige Stof genfindes uændret i Krøniken. Denne har Stof, som ikke findes i Aarbogen, men Fællesstoffet i O. Billes Aarbog maa dog »afspejle« hans Liv og Anskuelser. Det bemærkes nu hurtig, at Aarbogens Interesse for de jyske Stifter og for Odense Stift er paaafaldende ringe. Slesvig Stift er overhovedet uomtalt baade i Aarbog og Krønike. Ribe Stift er kun for saa vidt medtaget, som Biskop Ivar Munk forbigaaende er nævnt i Anledning af Lave Urnes Bispevielse i Ribe. Dens eneste Notits om Børglum Stift gælder den forhenværende Biskop Niels Stygges Død — end ikke den fungerende Biskop Stygge Krumpen er nævnt. Viborg Stifts Biskop Niels Glob omtales paa Grund af hans Død 1498; men hverken hans to Forgængere eller hans tre Efterfølgere er nævnt. Iøvrigt findes Stiftet kun for saavidt berørt, som Aarbogen nævner, at Hans Tausen i 1529 blev forsat til København fra Viborg; men om de reformatoriske Bevægelser dér (eller overhovedet i Jylland) findes ikke ét Ord. Fra Aarhus Stift findes de tre første Biskopper, der styrede siden 1449, omtalt, men Ove Bille er end ikke nævnt, og ingen kirkelige Begivenheder vedrørende Stiftet er fundet optegnelsesværdige. Odense Stift er repræsenteret ved Omtale af Biskop Jens Andersens Fængsling 1517 og Omtalen af Knud Gyldenstiernes tredobbelte Forræderi; desuden omtales Ændringen af Odense St. Knuds Kloster til et Kannikestift og Genoprettelse som Kloster; videre noteres Karmeliterprædikanten, Dr. Morten Pedersens Død 1515. Han havde været Prior i Assens, og dette Karmeliterklosters senere Ophævelse efter Peder Laurentsens Frafald er

Genstand for indigneret Omtale. Iøvrigt interesserer Aarbogen sig kun for den anden Odenseherredag 1527, hvor Kongen og »de profane Stormænd« ved Trusler aftvang Bisperne deres gamle Ret til Bandsbøder.

Langt fyldigere er Aarbogen m. H. t. Lunds og Roskilde Stifter. Ærkebiskopperne Tuve Nielsen, Jens Brostrup og Birger er omtalt; men de fire Efterfølgere siden 1519 er unævnte¹. Af kirkelige Begivenheder omtales Karmeliternes Provinskapitel i Landskrona 1519 og gentagne Gange Reformationsrøret i Malmø. — Ubetinget størst Interesse har Aarbogen for Roskilde Stift. Bortset fra Oluf Daa (1449—61) er alle dets fem Biskopper omtalt, men Joachim Rønnoy er Genstand for særlig Opmærksomhed — og Foragt. Tre Medlemmer af Roskilde Kapitel (en Provst og to Kanniker) er fundet værdige til Omtale samt Kantor Anders Friis i Københavns Kollegiatkapitel. Om de kirkehistorisk indgribende Herredage i København 1530 og 1533 findes Optegnelser. Ligesaa om Christiern I's Kapelstiftelse i Roskilde med det rigelige Relikvieudstyr, om Universitetets Stiftelse og første Lærere, særlig Peder Skotte, samt om Oprettelsen af Karmeliternes Studiekollegium, om P. H.s Prædiken 1526 for Frederik I, Hans Tausens Virksomhed i København siden 1529, Kirkestormen 1530 i Frue Kirke, Tausens Proces 1533 og Sværmeriet i København under Grevefejden. — Af andre kirkelige Meddelelser i Aarbogen findes: Johanniteren Dr. Hermans Afladssalg 1502, Arcimbolds Komme 1517 som Leo X's Afsending (og hans senere Flugt), den norske Biskop Hans Mules Druknedød 1524, det tyske Bondeoprør 1525 og Sværmeriet i Münster 1534.

Hvorledes »afspejler« nu disse Optegnelser Ove Billes Levned? Jo, Ove Bille maa selvfølgelig have haft særlig Interesse for Bispesædernes Indehavere. Disse behandler Forf. først. Nu fik han 1501 et Kanonikat i Roskilde. Præbenden har givet ham »rig Lejlighed til at søge Oplysning om Roskilde-

¹ Jørgen Skodborg omtales kun (inden han blev Ærkebiskop) i Anledning af Processen 1517 mod Jens Andersen; om Slaghecks Henrettelse 1523 findes en Notits, men han kaldes der kun *quidam magister*.

bispernes Data og Levnedsløb« (S. 121). Lad mig se bort fra det tvivlsomme, om O. Bille virkelig som Roskildekannik har resideret ved Domkirken. Sine Præbendeindtægter har han i hvert Fald nok sørget for at indkræve, og samtidig kan han jo have benyttet »den rige Lejlighed« til at tilfredsstille sin personalhistoriske Forskertrang. Mærkeligt kun, at den har sat sig saa faa Spor i »hans Aarbog«. Hvad O. Bille har betroet sin Sekretær om Roskildebisperne (hvis Aarbogen altsaa skal skyldes deres Samvirke), er tilmed ganske sært. For Bispegæringen har han ikke haft Interesse, men for paagældendes moralsk-religiøse Liv. Første Notits gælder Oluf Mortensens Død 1485. Om ham siges kun, at hans Adelskab ikke viste sig i Hovmod og Pragt, men i Fromhed og Gavmildhed, og saa tilføjes: »hans Efterfølgere blev stadig ringere«! Selve denne Karakteristik minder unægtelig baade om P. H.s Interesse for Fromhed, der ytrer sig i Varetagelse af de trængendes Tarv, og om hans Uvilje mod, at adelig Herkomst uden videre skal give Fortrinsret til Bispestole. Den Dom, Notitsen faktisk (da Aarbogen jo er paabegyndt i Slutningen af Christiørn II's Tid) indeholder ogsaa om Lave Urne, O. Billes nærstaaende Kollega, synes dog snarest at udelukke Forf.s Forfatterbestemmelse. — Om Oluf Mortensens Efterfølger Niels Skave siger Aarbogen kun, at han ikke alene var Adelsmand af Byrd, men af Dyd, hvilket viste sig i hans Barmhjertighed og Mildhed, ogsaa en Karakteristik, som mere bringer P. H. i Erindring end Prælaten O. Bille¹. — Om Jens Jepsen Ravensberg udtaler Aarbogen kun, at han var Adelsmand og Doctor juris og døde i stor Trang efter at have afstaaet Embødet til Lave Urne; »hele hans Liv var ødselt og nytteløst«² — en Karakteristik, som ogsaa minder om den strenge Etiker P. H. — Om Lave Urne har Aarbogen kun en Notits

¹ Krønikens Tilføjelse, at hans Fromhed var dadelfri, trods han nærmest var paatvunget Kapitlet af Kongen, har jeg ogsaa Vanskelighed ved at tro skyldes Ove Bille, der selv skyldte Kongegunst sin Udnævnelse til Biskop.

² Krønikens Tilføjelser om hans Ungdomsliv og tidligere Embedstillinger samt om hans Medskyld i Mordene paa Poul Laxmand og Knud

om hans Bispevielse i Ribe og en senere om hans Død 1529. Til den første, bemærker Forf., kan man »trygt regne med Ove Bille som Hjemmelsmand«, ti han ledsagede Kong Hans paa hans sidste Rejse til Jylland og overværede Bispevielsen i Ribe. Denne Konjektur er i alt Fald ikke usandsynlig; men selvfølgelig er der andre Muligheder, og P. H. har i det mindste i sin Professortid med Lethed kunnet skaffe sig Aarbogens Meddelelse fra Lave Urne selv, der jo var Universitetets øverste Tilsynsmand. — Formodningerne om, at Notitserne om Rønno stammer fra O. Bille, kan selvfølgelig fremsættes; men man kan ikke se bort fra, at netop disse i høj Grad bærer P. H.s Præg; og som bosiddende i Roskilde i sine sidste Aar har han haft let Adgang til Oplysninger om denne Biskop, ikke mindst fra de af ham forurettede Kanniker. — S. 122 finder Forf. ogsaa sin »Teori« bekræftet ved den Lakune, der for Roskildes Vedkommende er i Optegnelserne for Aarene 1513—1529. Nogen Lakune i Bispelisten er der jo ikke, og Aarbogen har dog nogle Meddelelser fra Stiftet (Karmeliterkollegiets Oprettelse, Kantor Anders Friis's Død, P. H.s Prædiken paa Københavns Slot). Men de to af disse peger unægtelig mest paa P. H. som Forfatteren. Hvorledes kan Forf. heri finde sin Hypotese om »Afspejlingen« bekræftet? Jo: Ove Billes Virksomhed som Kancelliets Leder skal have hindret ham i selv i at varetage sine kirkelige Embeder, og da han 1520 blev Biskop, afbrødes hans »Kontakt med Højgejstligheden i det øvrige Land«. Hermed er altsaa endog Manglerne eller Fattigdommen paa kirkelige Optegnelser i andre Stifter forklaret; netop Lakunerne »afspejler« ogsaa O. Billes Liv! Forf. synes saaledes at mene, at O. Billes Bispeudnævnelse i den Grad isolerede ham fra Forbindelsen

Alfsen i Norge vidner ganske vist om nærmere Kendskab til hans Levned; men, som tidligere vist, tyder disse Beskyldninger mest paa Sammenhæng med P. H.s før nævnte Paastand om de stedse ringere Efterfølgere efter Oluf Mortensen. Skulde O. Bille staa bag Beskyldningerne, maa man i alt Fald undre sig over, at han ikke har ladet sin Sekretær notere noget i Aarbogen om den graverende Mistanke, der hvilede over Jens Ravensberg, men forbeholdt det til P. H.s Værk.

med sine Kolleger, at han nu ikke kunde meddele sin Sekretær, hvem der var Ærkebisper i Lund efter Birger eller var Bisper i Viborg og Børglum!

Aarbogens Optegnelser om Lunds Stiftsstyrere er ikke nogen bedre »Afspejling« af Ove Billes Levned. Forf. henviser til, at han 1510 blev Domprovst i Lund¹. »Denne Stilling har givet ham Lejlighed til personlig at lære Ærkebiskop Byrge at kende og har skaffet ham Adgang til at erhverve sig Oplysninger fra den lundske Ærkebiskopskrønike«. — Dette har i alt Fald ikke sat sig Spor i Aarbogen. Den nævnte Krønike har en udførlig og interessant Redegørelse for Ærkebiskop Tuve Nielsens bevægede Styretid²; men Aarbogen meddeler kun, at en Komet viste sig i hans Dødsaar, samt at han var fra Viborg og var teologisk Videnskabsmand (*sacrae theologie professor*). Krøniken, der intet véd om Kometen, meddeler hans Embedstiltrædelsesaar, som er Aarbogen ukendt; videre, at han var Magister og Dr. theol., kronede Christiørn I, oplevede Karl Knutsons Plyndringstog til Skaane 1452, da bl. a. en Række ærkebiskoppelige Gaarde og en stor Del af Lund afbrændtes; men Tuve forsvarede med Held sin Domkirke og Ærkesædets Gaard. Ogsaa hans store Byggeforetagender omtales. At denne Krønike skulde være Aarbogsnotitsens Kilde, er da lidet troligt. Særlig ogsaa, fordi den giver en Række vigtige, politiske Oplysninger: om Christiørn I's Valg til svensk Konge (efter Karl Knutsons Fordrivelse) og til Hertug af Slesvig og Greve af Holsten og om den svenske Ærkebiskop Jøns Bengtsons Fangenskab i Danmark m. m. Aarbogen, der ogsaa omtaler disse svenske Begivenheder, viser imidlertid klart nok, at den ikke kender Ærkebiskopskrønikens Meddelelser. — Heller ikke Aarbogens korte Notitser om, at Jens Brostrup efterfulgte Tuve og døde

¹ Forf. følger her W. Møllerups urigtige Oplysning (Bille-Ættens Historie I, 341). Jeg har i Dansk biogr. Leks.² III, 45 (efter Acta pontificum Danica V) meddelt det rette Udnævnelses Aar: 1507 og ligeledes rettet Møllerups fejlagtige Meddelelse om, at O. Bille 1512 blev Domprovst i Viborg (i Virkeligheden 1505).

² Gertz: Scriptores hist. Danicæ minores II, 122—27.

1497, tyder paa Kendskab til nævnte Krønikes Fortsættelse¹. Her noteres nemlig, at Brostrup tidligere var Ærkedegn i Lund, juridisk Baccalaur og kgl. Kansler samt døde af Pest. I det mindste hans Stilling som Kongens Kansler kunde man dog vente havde interesseret Ove Bille². — Notitsen om, at Birger 1497 blev Brostrups Efterfølger efter at have været Ærkedegn i Roskilde og Dronning Dorotheas Kansler, kan Ove Bille selvfølgelig have dikteret sin Sekretær, fordi han personlig kendte Birger; men naar han havde studeret de lundske Optegnelser, var det ikke urimeligt at vente, at han efter dem havde ladet H. Henriksen optegne, at Birger fandt Stiftet i den sørgeligste økonomiske Forfatning paa Grund af dets Godsers Bortforlening og Forgængerens nepotiske Begunstigelser af sin Slægt³. — Iøvrigt peger Aarbogens Betoning af, at Birger var af obskur Herkomst, men *nobilis* ved sin Dyd og Fromhed, mere paa P. H. end paa Ove Bille som dens Forfatter (NB. denne stadige Kredsen om, hvad der betinger ægte Adelskab!). Ogsaa Notitsen om Birgers Død 1519, der nævner hans hallandske Fødesogn og Faderens Navn og ringe Stilling, tyder nærmest paa Hallænderen P. H. som Hjemmelsmanden.

Lakunerne i Odense Bispeliste kan naturligvis forsaavidt »afspejle« Ove Billes Liv, som han ikke har siddet inde med noget Embede i dette Stift! Men, naar han fortrinsvis interesserede sig for den danske Kirkes Prælater, er det dog paafaldende, at »hans Aarbog« hverken nævner Henneke Ulfeld, Mogens Krafse eller Karl Rønno som Biskopper i Odense og Jens Andersen kun i Anledning af hans Fængsling i 1517 samt Knud Gyldenstjerne i Anledning af hans tredobbelte Forræderi.

¹ Gertz: *Scriptores hist. Danicæ minores* II, 127—30.

² Da Gertz hævder, at Kodeks H. er Hamsforts Afskrift efter et middelalderligt Haandskrift, kunde man ogsaa vente, at Ove Billes Studier af de lundske Kilder havde sat sig Spor ved at meddele, at Brostrup i Rostock modtog Kong Hans's Brud og foretog deres Vielse i København; men Aarbogens Notitser om Trolovelsen 1477 og Vielsen 1478 tyder ikke paa, at denne Krønike er dens Kilde.

³ At Krønikens Omtale heraf ikke bygger paa Ærkebispkrønikens Fortsættelse, er omtalt ovenfor S. 349—50.

Værre staar det dog, som allerede nævnt, til med Ribe, Viborg og Børglum Stifter. Forklaringen, at Ove Bille efter sin Udnævnelse til Aarhus Stift 1520 var ude af Kontakt »med Højgejstligheden i det øvrige Land«, gælder i alt Fald ikke her. Ti det er en Kendsgærning, at Biskopperne i Jylland efter Frederik I's Regeringstiltrædelse bl. a. fik Samarbejde om Forsvarsforanstaltninger overfor Faren for Christiern II's Side; og da Reformationsrøret begyndte, foretog de i Fællesskab Henvendelser til de tyske Lærde, Dr. Eck og Cochläus, om at komme dem til Hjælp i Lutheriets Bekæmpelse. Lakunerne for de tre jyske Stifters Vedkommende »afspejler« da snarest Usandsynligheden af, at Ove Bille staar bag Aarbogen. Naar denne noterer Viborgbispen Niels Glob's Død 1498, henviser Forf. til, at Ove Bille 1512 (i Virkeligheden 1505, jfr. S. 380¹) fik Domprovstiet i Kapitlet dér. »Man tør maaske betragte Meddelelsen [om N. Glob] som et Levn af Optegnelser om Viborg Stifts Ledere«. Det er forstaaeligt, at Forf. her for en Gangs Skyld udtaler sig forsigtigt. Ti, har Ove Bille gjort »Optegnelser« om Bisperne i Viborg, er det dog ganske uforklarligt, hvorfor Niels Glob nævnes og ikke hans tre Efterfølgere. — Ribe havde 1448—1534 seks Biskopper, men kun Ivar Munk er omtalt og kun, fordi han bispeviede Lave Urne. — Børglum havde i samme Tidsrum fire Bisper; men kun den afgaaede Niels Stygge omtales. — Og nu Ove Billes eget Stift; her venter man dog at faa paalidelige og fuldstændige Oplysninger, i det mindste om Biskopperne, i »hans Aarbog«.

Ulrik Stygge, der allerede døde 1449, er unævnt; men hans tre Efterfølgere er omtalt, den første, Jens Iversen Lange, ret indgaaende. Hans alvorlige Karakter og sjældne Lærdom berømmes; men saa siges, at han som Ærkedegn i Aarhus blev sendt til det store Reformkoncilium i Basel sammen med den unævnte Biskop af Ribe. Det sidste er nu oplagt galt og en Forveksling med, at Ribebiskoppen Peder Lykke i sin Tid var dansk Udsending til Reformkonciliet i Konstanz (1414—18)¹.

¹ Jfr. herom P. J. Lindhardt: Danmark og Reformkoncilierne, 75.

I Baselerkonciliets Akter (1431—39) forekommer iøvrigt heller ikke nogen Ærkedegn fra Aarhus. Men her tales dog om en dansk Provst, saa Muligheden for en unøjagtig Betegnelse i Akterne er ikke udelukket. Men afgjort kompromitterende for »Ove Billes Aarbog« er det, at den udnævner Jens Iversen til »Kongens og Rigets« Repræsentant i Basel, naar det faktisk var den unævnte Biskop Ulrik af Aarhus, som var den ene af vore to officielle Udsendinge. Ligesaa, at den mener, at den daværende Ribebiskop (Christiern Hemmingsen) har været i Basel. Mærkeligt er det ogsaa, at det særlig er for Jens Iversens videnskabelige Meriter (*utriusque juris doctissimus licentiatus*), og ikke for hans biskoppelige Virksomhed, han omtales. Var Aarbogen et Aarhuskrift, maatte man dog vente hans storslaaede Ombygning af Domkirken omtalt, om ikke andet. — Hans Efterfølgere, Eiler (Stygge) og Niels Klausen er ganske vist lige nævnt; men om den første siges kun, at han »efter faa Aar« blev tvungen til at resignere til Fordel for Niels Klausen (han fungerede dog i alt Fald fra 1483—91). Om den sidste er Aarbogen ellers ganske tavs; end ikke hans Resignation 1520 omtales; men hvad er endnu mere forbavsende, er, at Efterfølgeren, Ove Bille, er unævnt. — Nu mangler P.-E. H. jo ikke Forklaring herfor, idet han, som vanligt primært taler om Skibykroniken. Ove Bille har »ønsket« at forblive uomtalt i denne (S. 121). Unægtelig et mærkeligt Ønske, naar det gælder et Skrift, som skal være et »Mindeskrift« for Billeætten og endda være udarbejdet efter Biskoppens særlige Anvisninger. Senere, hvor Fætteren Anders Bille nævnes som en Hovedmeddeler til Kroniken (S. 141), erklæres Ønsket endog for »ganske naturligt«, fordi de »begge som Statsmænd havde maattet tage Del i Begivenheder, der maaske ikke kastede det bedste Lys over deres Karakter. De hastigt paa hinanden følgende Tronskifter... har gjort det særdeles vanskeligt at forklare, hvorledes de samme Stormænd stadig har kunnet holde sig i Stillingen som Rigsraader og Kongens fortrolige Medarbejdere. At Ove Bille, der var en af Chr. II's mest trofaste Tjenere, kunde gaa over til at tjene Fr. I ligesaa trofast, vil være forekommet de samtidige

som en Gaade [!]. At den samme Mand efter Fr. I's Død egenmægtig søgte at gennemtvinge en af Kongesønnerne som Tronfølger, og da dette mislykkedes, loyalt tjente den af Kongesønnerne, der gik af med Sejren, og af Kongen i lang Tid fik betroet Posten som Statholder i Danmark under dennes Fraværelse, vil have været Samtiden ubegribeligt [!]. Ganske de samme Kovendinger har Anders Bille maattet udføre, for at kunne bevare sin Magt og sin Indflydelse; det maa derfor siges, at det var fuldt forstaaeligt, om de to Mænd ikke ønskede deres Navn nævnt . . . Billernes Samvittighed har saaledes [!] ikke været særlig ren paa disse Punkter«.

Denne Forklaring passer særdeles vel til, at Krøniken er et saa mærkeligt »Mindeskrift«, at det behøver en udpræget gættebegavet Fortolker til at paavise, at dets Motto er: »For eller mod Billerne«. Ti den almindelige Læser kan umuligt uden »Nøglen« opdage, at det henholdsvis »forherliger« og »forsvarer« Billeslægten og dens Venner; og jeg er vis paa, at selv Datidens Biller maatte behøve en indgaaende Vejledning for at fatte dette. Men som Forklaring paa de to Fætres Ønske om at være unævnt i Mindeskriftet, forekommer den mig afgjort slet. I alt Fald er Forf.s Paastand om, at Ove Bille foretog »Kovendinger« for at bevare sin Magt, ikke alene en ubegrundet, men taabelig Insinuation, ti, saalænge Katolicismen var bestaaende Statsreligion, vilde en Biskop, som ikke havde vanæret sig eller havde en Tyran som Hersker over sig, netop *qua* Biskop bevare sin Magtstilling som Rigsraad, hvad enten Kongen hed Frederik eller Christian. Og noget vanærende for Ove Bille var der absolut ikke i, at han nødtvungen opsagde Christiern II sin Troskab; ingen samtidig vilde finde det gaadefuldt, saa lidt som, at han forholdt sig loyal overfor den nye Konge efter at have hyldet ham. At han som Katolik ønskede Frederik I's yngre Søn Hans til Konge, var en ærlig Sag, som ligesaa lidt kan begrunde Hemmeligholdelsen af hans Navn i et Mindeskrift. Ønsket stemmede fuldt ud med det Løfte, Rigsraadet havde givet Faderen; og man kan aldeles ikke tale om nogen »egenmægtig Tvang« fra O. Billes Side, selv om han arbejdede for

denne Kandidatur. Den senere Christian III bebrejdede da heller ikke Rigsraadet, at det foretrak Broderen for ham selv; han erklærede sig netop fuldtud tilfreds i 1533, hvis det vilde vælge Hans. Hvad han senere bebrejdede Rigsraadet og særlig Biskopperne, var, at de udsatte Kongevalget, hvorved Faren for Riget, som det viste sig, blev saa stor. At Ove Bille traadte i hans Tjeneste efter Mødet i Ry 1534, var hverken ham eller nogen forstandig tænkende Patriot, som vilde redde Danmark for Lübecks Herredømme, »ubegribeligt«, og at Christian III 1535 i sit Fravær indsatte Ove Bille som Statholder, har næppe undret nogen dansk, selv ikke dem, som endnu stod den nye Konge imod¹.

Forf.s Begrundelse for O. Billes »Ønske« viser allerede, at han bygger sin Tese om Krøniken som et Mindeskrift for Billerne paa løs Grund. Men som Forklaring paa, at Aarbogen lader O. Bille uomtalt som Biskop i Aarhus, er den ganske meningsløs. Naar Forf. ikke har bemærket dette, hænger det vel sammen med hele hans umetodiske Behandling af Aarbogsspørgsmaalet. Er Aarbogen, som dens Fortale siger, paabegyndt i Christiørn II's Tid, maa Forf. vel antage, at dens Optegnelser om Begivenheder indtil 1523 væsentlig var nedskrevet inden Oprøret mod Kongen², men hvorfor i al Verden skulde Ove Bille dengang ønske, at »hans Aarbog« forbigik en Meddelelse om Niels Klauzens Resignation 1520 og hans egen Tiltræden? Ja, selv om Aarbogen først i Frederik I's Tid naaede til 1520, forelaa der ingen forstaaelig Grund til denne Lakune i Aarbogens Aarhus-optegnelser. — Lakunen taler iøvrigt ogsaa mod Formodningen om H. Henriksen som Aarbogens Optegner. Hans Notits om Ove Billes store Boggave til Aarhus Domkirke 1545 i Fort-

¹ Forf., der trofast følger W. Møllerup, hvor han har urigtige Meddelelser, burde ogsaa have taget Hensyn til hans fuldt begrundede Opfattelse af O. Billes »retskafne og pletfri Karakter«, der stemmer med de samtidiges Dom. P.-E. H.s Redegørelse for Biskoppens »Mentalitet« fortjener nærmest samme Karakteristik som C. Paludan-Müller gav P. H.

² S. 126 antager Forf. i alt Fald som »højest sandsynlig«, at en Optegnelse om 1519 er nedskrevet kort efter.

sættelsen af den viser nemlig klart hans Forbavselse over dens Mangel paa Omtale af O. Bille. Ti dette maa vel være Forklaringen til, at han nu oplyser om, at denne 1520 blev Biskop, ja nævner Dagen for hans Udnævnelse og hans Indvielse¹. — Efter min Mening opdagede han Aarbogens Mangel, da han afskrev P. H.s Optegnelsesbog eller vel rettere, da han renskrev sin Koncept efter den.

Paastanden om, at Aarbogens Optegnelser om Biskopperne »afspejler« O. Billes Levned og bygger paa hans Optegnelser, mangler saaledes overbevisende Begrundelse. Med samme Ret kan man sige, at de afspejler P. H.s Liv. Som Lektor maa han nemlig efter Karmeliterskik have oplevet Forflyttelse til flere Klostre i Ordensprovinsen, og, har han tjenstgjort i Aarhus, Landskrona og Helsingør, inden han 1519 blev Styrer af Kollegiet i København, forstaar man let, at han kunde gøre Optegnelsen om Prælaterne i Aarhus, Roskilde og Lunds Stifter, og at han netop for det første og sidstes Vedkommende standse ved 1519. Viborgbispen har interesseret ham som Videnskabsmand; de øvrige Notitser (om Bisperne i Odense og Roskilde) hænger sammen med Begivenheder, som han af særlige Grunde fandt betydningsfulde.

Ikke bedre staar det til med »Paavisningen« af, at de øvrige kirkelige Optegnelser afspejler O. Billes Liv. Var Aarbogen nedskrevet i Aarhus under dennes Tilsyn og Medvirken, kunde man dog vente, at den vilde vise samme Interesse for Kapitlet dér, som for Roskilde Stifts to Kapitler². Men end ikke den be-

¹ Jfr. Rørdam: Monumenta I, 432.

² Forf.'s mangelfulde »Analyse« af Aarbogens Optegnelser viser sig ogsaa her. Den bringer, som omtalt, Notitser om 3 Dødsfald i Roskilde Kapitel og ét i Københavns (Kantor Anders Friis). Forf. gætter paa, at disse var personlige Bekendte af O. Bille, hvem Efterretningerne skal skyldes. Men man kan sige det samme om P. H. I alt Fald forstaas let, at han kunde faa Efterretning om deres Død. Han var selv i København i 1526 nogen Tid efter Anders Friis's Død, og hans Forbindelse med Roskildekanniken Hans Laurensen forklarer hans Kendskab til de 2 Roskilde Dødsfald. Hr. Simons Død 1534 oplevede han selv i Roskilde. I Krøniken nævner han tillige dennes Efterfølger, og omtaler, at Ærkedegnen i Lund,

rømte Pædagog Morten Børups Død 1526 er opnoteret, skønt han dog sad inde med Kantorpræaturen. Mangelen paa Omtale af O. Billes Bekæmpelse 1526 af den lutherske Bevægelse i Stiftet og af de jyske Bispers Fælleshenvendelse om Hjælp fra tyske Lærde 1527 tyder heller ikke paa, at Aarbogen er et Aarhuskrift. Naar Forf. S. 123 taler om, at O. Billes »fortvivlede Forsøg« siden 1528 paa at hæmme den lutherske Bevægelse »genspejles« i Krønikens stadig rigere Oplysninger, venter man dog ogsaa at spore noget heraf i Aarbogens Optegnelser om de samme Begivenheder; men hverken den eller Krøniken fortæller os, at Ove Bille 1530 ved sin Kansler J. Samsing indkaldte Dr. »Stagefyr« og de andre katolske Polemikere og derefter satte dem i Arbejde i Aarhus, hvor deres Skrifter publiceredes i det af Biskoppen tilvejebragte Trykkeri. Heller ikke kender de to Skrifter Bispernes Klager 1533 over Hans Tausen. For ikke at tale om disses Forsøg paa 1533 at genskabe Kirkeforholdene fra før 1527. Og skulde mon O. Bille have forbudt, at Aarvog og Krøniker talte om Recesserne fra 1530 og 1533? Men hvorledes kunde disse Skrifter saa afspejle hans Liv?

At fastslaa med Sikkerhed, hvorfra Aarbogens Forfatter har sin Viden om hver enkelt Optegnelses Indhold, anser jeg for haabløst. Men spørger man, som Forf., om Sandsynligheden er størst for, at Ove Bille eller P. H. staar bag Nedskrivningen af Aarbogens andre kirkelige Optegnelser, turde Svaret ikke være vanskeligt. Det er saaledes oplagt, at P. H. som Ordensmand og Universitetslærer har haft særlig Interesse af at optegne Notitser om Karmeliterne og Universitetet; og Oplysningerne herom har det ikke voldt ham Vanskelighed at faa, for

Niels Kortsen ligeledes døde 1534 og fik en nævnt adelig Efterfølger. Hvorledes O. Bille, som efter Forf. jo manglede Kontakt med andre Stifter og i alt Fald ved Grevefejden var isoleret fra Østdanmark, dengang kunde faa disse Efterretninger, forklarer han ikke, men fremhæver, at naar 4 af disse 6 roses, vidner det om, at de hørte til det katolske Partis »sikreste Støtter« og var O. Billes Medarbejdere (S. 127). Han overser ganske saavel Optegnelsernes fremtrædende etiske Bedømmelse, som at Provst Könikes »Ros« er meget betinget og efterfulgt af en Kritik af Adelens Indtrængen i Kapitlerne, som stærkt tyder paa P. H. som Aarbogens Forfatter.

Universitetets Vedkommende fra dets Matrikel. Alligevel forkaster P.-E. H. ogsaa P. H. som Hjemmelsmand her. Men det hænger ikke sammen med en virkelig Undersøgelse af Aarbogens Afsnit. Han spørger atter kun om Krønikemeddelelsens Proveniens. S. 126 siger han om Afsnittet om Provincialkapitlet 1519 (hvor P. H. blev udnævnt til det nye Kollegiums »Regent«), at det »højest sandsynligt« skyldes O. Bille, fordi P. H. 1519 »var mistænkt for at staa den reformatoriske Bevægelse nær«. Begrundelsen vilde være saa godt som meningsløs, hvis Aarbogsnotitsen skyldes O. Bille; den er heller ikke meget overbevisende, men har dog en Mening, naar den gælder Krønikens Tilføjelser. Men den viser, i hvor ringe Grad Forf. er klar over, at han netop skylder sin Læser at paavise, at Aarbogens Tekst stadfæster Talen om, at den er O. Billes Skrift¹. Vi faar da heller ingen Forklaring paa, hvorfor O. Bille har ladet »sin Aarbog« bringe Optegnelserne om Karmeliteren, Dr. Peder Mortensens Død og om P. H.s Prædiken for Kongen 1526. Skyldes Aarbogen P. H., er disse Optegnelser derimod umiddelbart forstaaelige (allerede 1515 havde iøvrigt P. H. gjort Notits om den berømte Prædikants Død i sit Saxo-Eksemplar). Det samme gælder Stykket om P. Lauretsens Frafald og Assensklostrets Undergang. Ganske vist betoner Forf., at man maatte vente, at der var lagt mere Vægt paa Karmeliterordenens Historie, hvis P. H. var den »egentlige« Forfatter til Krøniken (og denne Indvending maa selvfølgelig ogsaa gælde Aarbogen, hvis P. H. er dens Forfatter, da den jo har samme »Mangler«). Men nogen vægtfuld Indvending mod Karmeliterens Forfatterskab til de to Skrifter er det ikke. P. H. har jo ikke villet skrive Ordenshistorie². Saafremt jeg har Ret, begyndte han sine Aarbogs-

¹ I denne Sammenhæng gør han ogsaa som Vidnesbyrd for, at P. H. ikke har haft noget med Aarbogen at gøre, opmærksom paa, at P. H. har ladet Aarbogens Udtryk »*quidam frater Paulus Helie*« (her og i Stykket om Prædikenen paa Slottet 1526) blive staaende i Krøniken »for ikke altfor opsigtsvækkende at angive sit Forfatterskab«. Men Aarbogens Brug af Udtrykket kan jo forklares paa samme Maade.

² Det er derfor hen i Vejret, at Forf. her foretager en Sammenligning

optegnelser som en Slags Fortsættelse af Kongeskriftet, der dengang kun gik til 1448. Men da Kirkeforholdene undergik den store Forandring paa Grund af den lutherske Bevægelse og Frederik I's nye Kirkepolitik, har han følt det som sit særlige Formaal at optegne, hvad der efter hans Mening mest bidrog til Kirkeopløsningen. Kun for saa vidt omtaler han sin Orden.

Dermed er ogsaa imødegaaet Forf.s Paastand om, at man, hvis P. H. var Forfatteren (og atter her gælder Indvendingen begge Skrifter), maatte vente, at han havde givet de kirkehistoriske Begivenheder »Forrang«. Men med samme Ret kan man jo spørge, hvorfor Biskop Ove Bille ikke lod »sin Aarbog« lægge større Vægt paa kirkelige Optegnelser. Forf. understreger særlig, at Krøniken [ganske som Aarbogen!] »intet positivt og ingen Fakta [har] om Udviklingen i den danske Kirke i Kong Hans's sidste Tid og under Christiern II's Regering.« Men O. Bille maatte dog som Kancelliembedsmand siden c. 1504 og fra 1520 som Biskop i alt Fald have personlig Interesse for Begivenheder, der berørte Danmarks Forhold til Pavestolen, og tilmed ganske anderledes gode Vilkaar for at skaffe sig Oplysninger om de indre kirkelige Forhold end Karmelitermunken. Men, som sagt, P. H. tænkte oprindeligt ikke særlig paa at optegne kirkehistoriske Begivenheder. — Iøvrigt synes allerede Aarbogens Tavshed om Christiern II's nye Love, der greb saa stærkt ind i Episkopatets Rettigheder, mig nærmest kompromitterende for P.-E. H.s Tanker om dette Skrifts Forfatter.

Men selv om Aarbogens kirkelige Meddelelser vedrørende Tiden før Frederik I's Regering er sparsomme, vidner de dog langt tydeligere om P. H.s end om Ove Billes Intereressesfære. At Odense Skt. Knudsbrødrers Fordrivelse 1496 og Klosters Fornyelse 14 Aar efter forekom Munken P. H. særlig mindeværdig, er naturligt. Underretning herom kan han have faaet i eller fra Assensklostret (jfr. ovenfor S. 348—49). Optegnelsen om Christiern I's Kapelstiftelse ved Roskilde Domkirke (i Anl. af

med Krøniken om Franciskanerklostrenes Opøsning. Dette Skrifts Forfattere vilde jo netop udelukkende redegøre for dette sidste Afsnit af deres Ordens Historie i Danmark.

Kongens Død 1481) vidner ikke alene om P. H.s kendte Relikvie-interesse, men gav ham Anledning til at betegne Kongen som en *Christianus princeps*¹. Notitsen om Dr. Hermans Korstogs-prædiken mod Tyrkerne (1502) præges af hans Forargelse over det Afladssalg, som kun bevidnede Pavestolens Pengebegær og var ødelæggende for Fromhedslivet. Notitsen om Leo X's Sendelse af Arcimbold 1517 (og den galt daterede om hans Flugt) kan ganske vist ligesaa godt tyde paa O. Bille som Hjemmelsmand, men Optegnelserne om Universitetet (Pavens Tilladelse 1474 til Oprettelsen; Ankomsten 1478 af de navngivne Lærere fra Köln til de tre Fakulteters Betjening; Petrus de Scotias Promotion til Dr. theol. 1498 og hans Død 1520 efter 42 Aars Tjeneste) peger dog tydeligt paa Universitetslæreren P. H. Alligevel finder Forf., at Ove Bille ogsaa her er Kilden til dem. Han formoder nemlig, at O. Bille har studeret ved Københavns Universitet, inden han 1499 traadte i Kancelliets Tjeneste, ja, finder det højst sandsynligt, at han »i længere Tid« har været Dr. Peters Elev, og »vel tænkeligt«, at han har overværet hans Promotion 1498 (jfr. S. 162—63). Der er meget, som er muligt; men Formodninger er ikke altid sandsynlige. Vi véd intet sikkert om O. Billes Studier, bortset fra, at han var Magister; men dermed er ikke givet, at han nogensinde har studeret Teologi². Og da han selv 1525 siger, at han har tjent i Kancelliet i 21 Aar, er i alt Fald P.-E. H.s Oplysning om³, at han 1499 »findes i det kgl. Kancelli« og derfor kan have været med til Promotionen 1498, urigtig.

¹ Den afspejler ogsaa hans andetsteds bevidnede Ærefrygt for Skt. Lucius, jfr. Skrifter II, 141.

² Det synes klart at fremgaa, at Nekrologen [i Kroniken] er forfattet af en Elev af T. Skotte, siger Forf. Saa klart er det nu ikke, da Bedømmelsen af P. Skottes Skolastik er saa afvisende. Iøvrigt er det ikke udelukket, at P. H. har studeret ved Københavns Universitet, mens Dr. Anders Christensen var ansat der; og givet er, at han i ét Aar var P. Skottes Kollega. Han havde i enhver Henseende Forudsætninger for at bedømme ham, trods Forf.s Paastand.

³ Oplysningen er hentet fra W. Møllerup: Bille-Ettens Historie (I, 300), som Forf. i det hele henter sine Bevisligheder fra (oftest uden at nævne Kilden); heller ikke der findes nogen Bevidnelse for Aarstallet.

Med Hensyn til de kirkelige Optegnelser siden Frederik I's Regeringstiltrædelse har jeg allerede gjort opmærksom paa, at Meddelelserne om Herredagene (1527, 1530 og 1533) netop forbigaar de Fakta, som et Medlem af Rigsraadet havde Kendskab til og maatte anse for det væsentlige ved disse Begivenheder. Det meddelte (det gælder ikke mindst Krønikens Udvidelser af Aarbogsnotitserne) er derimod tydeligt præget af P. H.s Opfattelse og Interesse. Det samme gælder, hvad der meddeles om den lutherske Bevægelse i København (H. Tausens Optræden, Kirkestormen 1530, Processen 1533, Sværmeriet 1534) og i Malmø¹. Jeg henviser iøvrigt her til mine Bemærkninger i Undersøgelsen af Tidsmærkerne. — Notitsen om Niels Stygges Død er selvfølgelig meddelt P. H. udefra, vel sagtens fra Prioren i Karmeliterklostret i Sæby. Nekrologen i Krøniken, der saa klart bærer P. H.s Præg, forklarer tilstrækkeligt, hvorfor han ønskede denne ene Begivenhed vedrørende Børglum Stift medtaget i Aarbogen. — Iøvrigt kan man om denne Optegnelse samt om dem om Hans Mules Død, det tyske Bondeoprør og Sværmeriet i Münster spørge, hvad særlig Interesse en Aarbog, som skulde være Grundlag for et Mindeskrift om Billeätten, havde af disse Begivenheder?

P.-E. H.s Forsøg paa at godtgøre, at Aarbogens kirkelige Meddelelser »afspejler Ove Billes Levnedsløb, hans Anskuelser og

¹ S. 180, hvor Forf. specielt omtaler Aarbogens Optegnelser til 1526—31, forklarer han dens »Sparsomhed i Meddelelserne« i Forhold til Krøniken (der menes vel Kortfattethed, ti med en enkelt Undtagelse omtaler begge Skrifter de samme Begivenheder) ved, at »det af Billeslægten alene var Ove Bille, der aktivt tog Del i den katholske Kirkes Kamp for sine ubeskaarne Rettigheder«; og saa tilføjes: »Reformationsbevægelsens Fremgang i Danmark har tilsyneladende ikke været Stof, O. Bille fandt egnet til Omtale i sin Aarbog.« Højest mærkeligt! Hvorfor omtaler Aarbogen da foruden det Røre, H. Tausen vakte i København, og Klaus Tøndebinder og Hans Spandemager i Malmø, saa relativt inferiøre Ting som P. Laurentsens Frafald og Kirkestormen i København. Og naar hans Aktivitet i Kampen for Kirken her og andetsteds fremhæves af Forf., skulde man dog vente, at Aarbogen i det mindste pegede paa nogle Spor af hans Indsats i saa Henseende! Ogsaa her ses, hvor besynderlige Argumenter Forf. maa fremsætte for at godtgøre, at Aarbogen er »O. Billes Aarbog«.

Synspunkter« og bygger paa hans »Optegnelser« og Meddelelser, maa saaledes betegnes som mislykket. Tværtimod er det klart, at den ikke kan være »Ove Billes Aarbog,« ti selv om man ser bort fra de mange Indicier, der viser P. H.s Indflydelse paa Aarbogsteksten, og fra de Mangler, den har som Vidnesbyrd om Ove Billes Liv, Indsats og Meninger, taler i hvert Fald tre Ting absolut derimod: den afgjorte Fejl i Omtalen af Jens Iversen som Danmarks officielle Udsending til Baselerkonciliet og Udtalelserne om Sophie Gøye og om Hamburgerforliget 1534. Dertil kommer saa, at Hypotesen om H. Henriksen som dens »Forfatter« eller Nedskriver har vist sig at mangle al Grund.

Dermed er dog ikke udelukket, at P.-E. H. kan have Ret i, at adskilligt af de »verdslige« Optegnelser, Aarbogen indeholder, kan bero paa Meddelelser fra Ove Bille eller hans Slægt — (jeg kommer senere tilbage til dette Punkt, naar jeg behandler Forf.s »Analyse« af Krøniken), — men selv om dette skulde være Tilfældet, kan det ikke afgøre Spørgsmaalet om Forfatterskabet til Aarbogen. Der er i Virkeligheden kun to Muligheder: enten skyldes den en os ganske ukendt Forfatter, som maa have staaet P. H. meget nær og stadig har stillet sine Optegnelser til Disposition for denne, naar han havde Brug for dem til sin Krønike (altsaa i alt Fald allerede 1524 og siden efter successivt, efter som Krøniken blev til), eller den er P. H.s Værk, hans egen Optegnelsesbog.

Herom er jeg, efter den foregaaende Undersøgelse, ikke i Tvivl. Saaledes forklares ogsaa naturligt den hyppige Overensstemmelse i Udtryk og Stil med Krøniken, ligesaa Aarbogens etisk-religiøse Bedømmelse af de omtalte Personligheder, det stærkt subjektivt bestemte Udvalg af Begivenheder og Personer og det ligesaa personligt bestemte Syn paa, hvad der var det væsentlige ved Begivenhederne samt Aarbogens fremtrædende østdanske Horisont. Ligesaa den med Krøniken fælles nationale Indstilling overfor Svenske, Holstenere og Lübeck. Dertil kommer Fortalens Betegnelse af Forfatteren som Videnskabsmand og dens Tidsbestemmelse af Skriftets Tilblivelse (i dets oprindelig afsluttede Form) i Christiørn II's og

Frederik I's Tid. Undersøgelsen af Tidsmærkerne godtgjorde ogsaa en Standsning i Arbejdet med Aarbogen, der svarede til P. H.s Flugt til Jylland efter hans Brud med Christiern II. Af afgørende Betydning for Forfatterspørgsmaalet er Paavisningen af P. H.s Brug af Aarbogsstykker (opskrevne efter Afbrydelsen) i hans Kommentar til Klagelisten over Christiern II og Fortalens Vidnesbyrd om, at Forfatteren c. 1527 betragtede sit annalistiske Arbejde som afsluttet, sikkert fordi han nu optog den større Plan om at skrive Krøniken med Aarbogsoptegnelserne som Forlæg. Brugen af dette nye Skrift til Udarbejdelsen af Biografier af Christiern I og Hans i Kongeskriftets Fortsættelse indicerede ogsaa stærkt P. H.s Forfatterskab til Aarbogen; og dens Fortsættelse (trods Fortalens Tidsangivelse) pegede ved den nye Tone (Hadet til Frederik I og Lutheranerne) tydelig paa Karmeliteren som Forfatteren, hvilket yderligere bekræftedes ved Aarbogsoptegnelsernes gentagne Karakter af Udkast og sluttelig, for Grevefejdens Tids Vedkommende, af Kladder til Krøniken. Dens afgjorte Dobbeltfront mod dem, som bidrog til Kirkens Opløsning, baade Lutheranerne, der direkte nedbrød Kirkeenheden, og de Katolske, der ved deres Forhold til Prædikanterne bidrog til Undergravningen af »den ortodokse Kirke«, er klart nok Udtryk for samme Standpunkt, som P. H. indtager i sine kirkepolemiske Skrifter.

Jeg maa altsaa anse Aarbogen for P. H.s »Optegnelsesbog«, oprindelig paabegyndt som en Slags Fortsættelse af Kongeskriftet, hvad den i Spidsen stillede Genealogi og den fremtrædende Interesse for Familiebegivenheder i den nye Kongeslægt viser; dog saaledes, at de kirkelige og politiske Optegnelser markerer et nyt og videregaaende Formaal. Men fra c. 1527, da Krøniken blev paabegyndt, viser Aarbogen sig som et Forarbejde til denne, stadig mere og mere præget af P. H.s personlige Synspunkter, der godtgør den højst ejendommelige Forskydning i hans Forstaaelse af Grundsætningen i Fortalen: kun at opskrive »Sandheden«, saaledes at Fremtidens Historikere kan have et absolut paalideligt Grundlag for deres Arbejde. Denne Optegnelsesbog har aabenbart frembudt Vanske-

ligheder for en fremmed Læser, hvad den Afskrift, H. Henriksen antagelig c. 1536 har taget af den, tydelig bar Præg af (ligesom hans Renskrift c. 1555). Det Faktum, P.-E. H. har paavist, at Petrus Olai har benyttet Aarbogen (og ikke Krøniken) som Kilde, er endelig et tydeligt Bevis for, at H. Henriksen har forefundet sit Forlæg i Roskilde, P. H.s sidste Opholdssted.

5. Men naar Hypotesen om Aarbogen som fremgaaet af Samarbejde mellem Ove Bille og H. Henriksen maa betragtes som forfjet og bortfalden, har P.-E. H.s Opfattelse af Krøniken som et af Biskoppen hos P. H. bestilt Arbejde til Forherligelse og Forsvar for Billeslægten mistet sin Grundstøtte. Til noget ydre Vidnesbyrd for sin Opfattelse kan Forf. jo ikke henvise. Ingen Skrivelse fra Biskoppen til P. H. foreligger derom; og ingen Udtalelse i Breve fra Ove Billes Slægt og Venner antyder, at P. H. har arbejdet som »Historiker« for Familien. Ogsaa her maa Forf. udelukkende søge Bekræftigelse for sin Tese i »indre« Grunde ved »Analyse« af Krønikens Enkeltheder, og her maa straks bemærkes, at naar Aarbogen ikke er »O. Billes Aarbog« eller Udtryk for hans Meninger, men er P. H.s Optegnelsesbog, kan den Kendsgærning, at P. H. bruger den som sit Forlæg, naturligvis ikke (som Forf. mener) bevise, at han er »bunden« til at gentage og kommentere dens Tekst.

Hvad nu de »Beviser« angaar, som Forf. ved sin »Analyse« af Krønikens Enkeltheder henviser til, for at godtgøre, at O. Bille har overdraget eller paabudt P. H. Arbejdet med den og meddelt ham de Synspunkter, som skulde anlægges, vil en nærmere Prøve vise, at Formodningen herom afgjort maa afvises.

S. 138 henviser Forf. til de »svajende Standpunkter« i Krøniken. De skal godtgøre, at »vi maa vogte os for Slutninger om P. H.s egne Synspunkter og Sympatier i Skriftet«. »Man behøver blot at nævne hans [P. H.s] skiftende Syn paa Forholdet: Arverige contra Valgrige og hans Syn paa Adelen, der snart kaldes Rigets Forsvarere og snart Rigets Ødelæggere. De skiftende Synspunkter beviser, at Skibykrøniken er et

Lejlighedsskrift, forfattet paa Opfordring af en Stormand, hvis Synspunkter det har været Opgaven at drive igennem.

Denne Argumentation er desværre ret typisk for Forf. Han postulerer uden at undersøge, om Postulatet svarer til deres Opfattelse, som menes at have dikteret P. H. hans nye Mening. Naar har O. Bille, der jo er den omtalte Stormand, »svajet« i sit Syn paa Kongemagten? Hans Medbesegling af Enighedsbrevet 1533, der udsatte Kongevalget, betød dog ikke nogen Overgang til at ønske »Arveriget« indført! Og Forf. nævner os ingen anden af Billeætten, som har »dikteret« P. H. hans ændrede politiske Opfattelse. Derimod er P. H.s Motiver for sin »Svajen« oplagt klare. Naar Udsættelsen af Kongevalget 1533, som han siger, medførte en klar Forsømmelse af statsvigtige Formaal for at pleje Privatinteresser og tillige en Stigning i Herrestandens »Tyranni« overfor deres undergivne samt i deres Griskhed efter Kirke- og Klostergoods, var det naturligt, at hans hidtidige Tro paa det lykkelige ved »Kaareordningen« blev røkket.

Og at den anden nævnte »Svajen« (Synet paa Adelen) skulde være P. H. dikteret af O. Bille eller en anden af Slægten, er ligesaa ubegrundet. Tror Forf. for Alvor, at O. Bille gik over til at betragte Adelen som saadan som »Rigets Ødelæggere«? Men iøvrigt er der her overhovedet ikke Tale om noget Meningsskifte for P. H.s Vedkommende. Han delte fuldtud den nedarvede Opfattelse af Stormændenes samfundsmæssige Rettigheder og regnede endda foruden Konge og Rigsraad Adelen som Stand med til »verdslig Øvrighed« i videre Forstand. Naar han forsvarede Oprøret mod Christiern II, glemte han derfor ikke at pege paa Rigsraadets forfatningsmæssige Stilling. Men ét er Ret og Magt, et andet Magtens Brug. Lige saa stærkt, som han forsvarede Højgejstlighedens Rettigheder, fordømmer han dens Misbrug deraf. Men ganske det samme gælder de verdslige Stormænd. Viser Adelen sig som »Ødelæggere« af Riget, maa der, netop fordi den er sat til at være Rigets Forsvarere, fældes en skarp Dom over den. Og Adelens Handlemaade baade mod dens Bønder og mod Kirken gav P. H. tilstrækkelig Be-

grundelse for Dommen. — Med andre Ord: de to fremhævede Vidnesbyrd om »Svingninger« tyder bestemt mod, at Ove Bille eller hans Slægt har dikteret P. H. hans Meninger. Som Bevis paa, at Krønikens Affattelse er P. H. overdraget eller paabudt, duer de ikke.

S. 151 finder Forf. Krønikens Betegnelse af Henrik Gøye, Københavns udholdende Forsvarer 1523—24, som »Kong Christians yderst trofaste Vikar« »aldeles malplaceret«. Den maa derfor skyldes en andens Indflydelse og er et »Bevis[!] paa Ove Billes Svajen mellem Taknemmelighedsfølelse og Bitterhed overfor Christiern II« — som om P. H., der stadig opfatter Troskab som en af de mest fremragende Dyder, ja et afgørende Kendemærke paa sand Kristendom, ikke skulde kunne udtrykke sin Agtelse for H. Gøye, selv om det var Christiern II, han holdt fast ved!¹ Som Vidnesbyrd om fremmed Indflydelse paa P. H. som Forfatter er det værdiløst.

S. 154 siger Forf.: »det har udelukkende været hans [P. H.s] Opgave — under Ove Billes Tilsyn — at bearbejde den Aarbog, der allerede forelaa, og at foretage denne Bearbejdelse efter de Retningslinier, som Ove Bille og hans Slægt angav«. Dette skal særlig Krønikens Skildring af Begivenhederne, som er knyttet til Christiern II's Fængsling 1532, vise. Var P. H. »den oprindelige Forfatter til Krøniken«, maatte den nemlig ganske anderledes have udtrykt hans Glæde og Tilfredshed over, at »den ugudelige Tyran« var ramt af den retfærdige Straf. »Saa meget Konsekvens var der i P. H.s Bedømmelse af de samtidige, at en Mand, mod hvem han nærede et dødeligt Fjendskab, ikke kunde vente at faa en saa medynksfuld Omtale ... Anser man derimod Ove Bille for Redaktør af

¹ Forf.'s gentagne Formodninger om Ove Billes »Svajen« fremkalder iøvrigt det Spørgsmaal, hvorledes han egentlig har tænkt sig, at P. H., der først skal have modtaget Aarbogen i 1534, i Vinteren 1534—35 blev holdt underrettet om, naar han skulde »svaje«, fordi O. Bille var af en saa vaklevorn Mentalitet! Overhovedet en forbløffende Intuitionsevne Forf. rober overfor O. Billes Karakter og Mentalitet!

dette Afsnit, saa findes heri et nyt Udtryk for de Svingninger, som foregik i Ove Billes Syn paa Chr. II«. Hans Taknemmelighed, trods alt, mod Kongen skal da forklare Afsnittets skarpe Fordømmelse af den danske Regerings Optræden. — Citatet har særlig Interesse ved, at Forf. nu ligefrem udnævner O. Bille til »Redaktør« af Krønikeafsnittet; men det tyder iøvrigt ikke paa nogen opmærksom Læsning af Krøniken. Ti om nogen Medynk med Christiern II's Skæbne vidner Afsnittet absolut ikke, hvorfor P.-E. H.s fantasifulde Tale her om O. Billes sjælelige »Svingninger« ganske mangler Grund. Tværtimod understreges gentagne Gange, at der kun sker Kongen hans Ret paa Grund af hans Troløshed, Grusomhed, Ubarmhøjertighed og lutherske Kætteri; og der slttes med, at alle er enige om, at han er den største af alle Tyranner! To Gange udtrykker Krøniken omtrent med samme Ord netop Tilfredshed med, at Guds Retfærdighed har givet sig Udtryk i, at den troløse Konge forraadtes af den troløse Skinbiskop. Derved faar vi nemlig et Indblik i Guds hemmelighedsfulde Styrelse, som bruger Menneskers Ondskab til sit Navns Forherligelse; ti Knud Gyldenstjerne (som snarere burde hedde »Blystjerne«) er afskyelig ved sit tredobbelte Forræderi (mod Gud, Forgængerens i Odense Stift og Kongen). End ikke Kongens Fængsling fremkalder nogen Medynk hos Forfatteren; han er kun forbitret over, at Fangenskabsstedet viser Holstens Overmagt over Danmark, som derved ogsaa gik glip af Christiern II's Skatte. Noget andet er, at han samtidig er inderlig forarget over Rigsraadets og navnlig Kongens Brud paa givet Lejde. — Christiern II's Skæbne staar imidlertid for ham som en alvorlig Advarsel til de Fyrster, som paa Grund af luthersk Kætteri ledes til kirkerøverisk Vold og Grusomhed ligesom Christiern II¹. — Intet Afsnit i Krøniken er et tydeligere Vidnesbyrd om P. H.'s ejendommelige Lære om Guds

¹ Mærkeligt, at Forf. ikke her (som Vidnesbyrd for sin Paastand om O. Bille som »Redaktør«) gentager sin tidligere, grundløse Antagelse af, at Krønikens Formaningstaler har Biskoppens Tronkandidat, Prins Hans, i Sigte (jfr. ovenfor S. 118).

Forsynsstyrelse og Retfærdsudøvelse; og den indtrængende Formanings- og Truselstale, som fylder sidste Del af det omfattende Afsnit, er typisk Eksempel paa hans Form for Parænese.

Som Vidnesbyrd saavel om, at O. Bille har stillet P. H. den Opgave at bearbejde den (først i Efteraaret 1534) foreliggende Aarbog, som om, at Biskoppen »og hans Slægt« har paabudt ham »Synspunkterne« (eller at Ove Bille selv endog har redigeret dette Afsnit), er Teksten det slettest mulige. Aarbogen er jo ikke først kommet P. H. i Hænde 1534¹; og dens Afsnit om Begivenhederne 1532 er et af dem, som tydeligst bærer Mærke af P. H.s Forfatterskab (jfr. dens med Krøniken identiske Afsnit om Knud Gyldenstiernes tredobbelte Forræderi og dens udtrykkelige Pointeren af, at Kongen »*justo Dei judicio captus est*). —

¹ Ud fra denne uholdbare Antagelse er det, at Forf. S. 153 afviser A. Heises Paavisning af, at Krønikeafsnittet er skrevet inden Grevefejden (Heise: det viser hverken virkeligt Kendskab til den Fuldmagt, Kommissionen havde til at forhandle med Christiørn II, eller til Lejdebrevet, skønt disse Aktstykker blev publiceret af Grev Christofer i Grevefejdens første Dage). — Herimod siger Forf.: Aarbogens Afsnit er skrevet omtrent samtidig med Begivenhederne, men Krøniken først, efter at Aarbogen forelaa færdig. Naar den synes »ualmindelig godt orienteret«, skyldes det »samtidigens mundtlige Beretninger eller Optegnelser, der er stillet til hans [P. H.s] Raadighed« [men det var jo O. Bille, som redigerede Afsnittet!]. — S. 181 oplystes, at Tyge Krabbe og Anders Bille er Hjemmelsmændene til Oplysningerne. Her synes da Forf. at mene, at Ove Bille »først har modtaget Rapport« fra disse, ti »Aarbogen kender ogsaa til Forhandlingerne«. Dette fremgaar dog ikke af Teksten, som alene siger, at der i Rigsraadet forhandlede om, hvorledes man kunde bekæmpe Christiørn II i Norge; om selve disse Forhandlinger staar der intet og ikke ét Ord om senere Forhandlinger om Lejdebrud og Fængsling. Efter Forf.s Udvikling S. 153—54 faar man dog snarere Indtryk af, at P. H. fik de mundtlige eller skriftlige Meddelelser derom, da han »under Grevefejden« forfattede Krøniken med O. Billes (færdigskrevne) Aarbogs-Forlæg, eller rettere, da han altsaa efter O. Billes »Redaktion« nedskrev Afsnittet. Men dette Samarbejde kan jo først have fundet Sted, da Biskoppen i Efteraaret 1535 kom til Sjælland (forudsat, at P. H. da var i Live!). Men da sad Anders Bille som Fange i København, og Tyge Krabbe var i Virksomhed i Skaane! — Ganske uklar er mig Forf.s Udtalelse S. 153: at hvis P. H. er »den egentlige Forfatter« af Krøniken, »var det det bedste Bevis for, at den var affattet efter Grevefejdens Udbrud«.

Naar Forf. paastaar, at den skarpe Fordømmelse i Krøniken af Regeringens Handlemaade netop er Udtryk for O. Billes Harme, er det en Gætning, som kræver Støtte ved et virkeligt Vidnesbyrd om, at Biskoppen misbilligede Vedtagelsen af Kongens Fængsling (var han iøvrigt ikke selv nærværende ved Rigsraads-mødet og medansvarlig for Beslutningen?). — Forf. mener (S. 187), at Krønikens Kendskab til Forhandlingerne i Rigsraadet skyldes Indiskretion af Tyge Krabbe og Anders Bille og er Udtryk for, at disse Mænd ønskede Skylden for Lejdebruddet væltet over paa Knud Gyldenstjerne, »der dengang var Billernes Fjende« (S. 81). — Muligheden for, at P. H. har faaet Meddelelser fra de nævnte Herrer, er selvfølgelig ikke udelukket. Tyge Krabbe stod P. H. jo i alt Fald i nærmere Forbindelse med. Men Krøniken siger udtrykkeligt, at netop Meddelelsen om det Paaskud, man brugte for at bryde Lejdet, skyldes, »hvad man fortalte« (*ut ferebatur*); og meget sandsynligt er, at ogsaa de øvrige Oplysninger om Forhandlingerne hviler paa gængse Rygter. Et er imidlertid tydeligt, at P. H.s skarpe Dom ikke alene gælder Knud Gyldenstjerne, der forraadte Christiern II, men lige saa fuldt Frederik I og Rigsraadet, hvori Billepartiet var stærkt repræsenteret, og den fældes over Raadet, aldeles uanset af, hvad Paaskud det brugte for at motivere dette Lejdebrud. Men netop Pointeringen af, at de greb et »Paaskud«, viser, at P. H. anser dem for reelt skyldige. Enten ligger da Tanken om at »rense Billeslægten for enhver Mistanke om Meddelagtighed« P. H. fjærn, eller han har ved stilistisk Klodsethed netop vakt Mistanke mod dem. — Men det faktiske, at Løftet blev brudt, hører efter hans Mening med til Begivenhedernes Vidnesbyrd om, at Gud kan bruge det onde for at virkeliggøre sin retfærdige Afstraffelse. Det er dette, han vil fortælle sine Læsere. Hvorfor han stempler Knud Gyldenstjerne, som han gør, har han tilstrækkelig motiveret (allerede i Aarbogen) ved Omtalen af hans tredobbelte Forræderi. Forf.s Forklaring (S. 156), at Krønikens Fordømmelse af Odensebispen »ene og alene« er Vidnesbyrd om Ove Billes »afmægtige Harme« over, at denne havde sejret i en Arvestrid med Anders Bille (!), hører til de

mange løse Formodninger, som skal tjene til at godtgøre Tesen om »Mindebogen«, men som, hvis de var Udtryk for en Virkelighed, i alt Fald vilde godtgøre, at Billeslægts Forstaaelse af en »Mindebog« har været ligefrem abnorm, og det ikke mindst, fordi Ove Bille altsaa maa have ment, at en Mindebog skal forbigaa det »mindeværdige« og skjule de omtaltes virkelige Meninger. — Forf. finder selvfølgelig i sin Forklaring »et nyt Bevis for, hvor farligt det er at slutte sig til P. H.s egne Meninger ud fra Udtalelserne i Skibykrøniken, der synes at være dikteret fra højere Sted« (!). Jeg synes, det farlige ligger i at smugle ubeviste Meninger ind i klare Tekster.

Jeg skal kun endnu nævne Forf.s »sikreste Vidnesbyrd om, at Skibykrøniken er forfattet efter Ordre fra Billeslægten«. Det hænger sammen med, at Ærkebiskop Gustaf Trolle først er nævnt i Krøniken under Grevefejden, men forbigaaet i Afsnittet om det stockholmske Blodbad. (Nu anser imidlertid P. H. Slagheck for Iværksætteren af dette, hvorfor han altsaa ikke »dækker« over Trolles Navn). »Bevisets« Tyngdepunkt finder Forf. dog i sin Oplysning om, at Gustav Trolle formidlede et [naturligvis uomtalt] Forlig mellem Grev Christofer og Anders Bille. Af den Grund maatte Trolle omtales, og dette understreges endog (S. 160) som »det smukkeste Bevis for, at Skibykrøniken er forfattet paa Opfordring af Billeslægten, men tillige som Bevis for, at Anders Billes Meddelelser har været Kilde for Skibykrønikens Meddelelser« [!]¹. — Jeg vil mene, at Datidens Bille maa have haft Vanskelighed ved at forstaa, at Krøniken verificerer sig som deres Slægts Mindebog ved forbigaaende at nævne, at Greven overdrog Trolle (som iøvrigt omtales med yderste Despekt) Roskilde Stift, dengang han afsatte Rønno, for derefter at forsætte ham til Odense Stift, da Rønno paany tilbagekøbte sit Stift. — De fleste Læsere vil dog

¹ Naar Ove Bille mente, at Gustav Trolle maatte nævnes i Krøniken, fordi han skaffede Anders Bille Forlig med Greven, forbavses man over, at han ikke beordrede P. H. at nævne, at Ærkebispen 1524 kronede Frederik I — det kunde dog godt tilføjes i Afsnittet herom, naar Krøniken først er paabegyndt i Vinteren 1534.

antagelig forstaa, at P. H.s specielle Interesse for Roskilde Bispesædes Indehavere tilstrækkelig forklarer os hans Omtale af Gustav Trolle, der desuden gav ham en velkommen Lejlighed til at haane Rønnov og stemple ogsaa Gustav Trolle som uværdig Prælat.

Endnu maa jeg nævne et Par Steder, som skal belyse, at Arbejdet med Krøniken var overdraget P. H. som en Opgave, uden at det dog direkte siges, at den var ham paalagt. S. 179 nævner Forf. som et glimrende Bevis for, at Skibykrøniken (og den Aarbog, hvorpaa den bygger) har haft til Opgave at fremstille os Billeslægtens Bedrifter i det bedst mulige Lys, at Afsnittet om Kongemødet i Malmø 1524 ikke omtaler, at man overdrog Anders Bille at underhandle med Søren Norby om Gotlands Overgivelse. Grunden hertil maa klart nok være, at dette blev »en komplet Fiasko« for ham. Her kan man vel sige, at ikke alt, der glimrer (særlig efter Forf.s Opfattelse), er Guld! — Af lignende Værdi er Forf.s Forklaring af Manglen paa Omtale i Aarbog og Krønike af »Billeslægtens allervigtigste Begivenhed« ved Kroningsherredagen 1524 (der menes det Forbund, Rigsraad og udenraads Adel her indgik mod Lutherdommen, og som Forf. endda antager, Ove Bille særlig havde medvirket til at faa gennemført). »Denne Begivenhed lod sig nemlig ikke omtale i en Aarbog, der havde til Opgave at skildre, hvorledes det værgeløse, katolske Parti, alene i Kraft af den retfærdige Sag formaaede at holde Lutheriet eller Lutheranerne Stangen«¹. At tale om »det værgeløse katolske Parti« i Forbindelse med Covenantet af 1524, er nu ganske i Strid med den historiske Virkelighed. Nogen luthersk Bevægelse fandtes endnu ikke dengang. Konge, Rigsraad og Adel stod samlet i en tætsluttet og mægtig katolsk Falank, og de proklamerede ikke alene deres usvigelige Troskab mod »den helligste Fader Pavens og Romerkirkens Lydelse og Obe-

¹ Hvad enten Forf. med Udtrykket »en Aarbog« tænker paa Aarbogen eller Krøniken, er hans Bestemmelse her af Skriftets Opgave paafaldende forskellig fra, hvad han ellers siger om de to Skrifter Formaal. Men »variatio delectat«.

dientz«, men lovpriste »den himmelske Kejserinde« Jomfru Maria og de »benedide« Guds Helgener og Danmarks Riges særlige Patroner for Frelsen fra Tyrannen Kong Christiern¹. — Hvorfor den katolske Biskop Ove Bille skulde mene, at denne »Slægtens allervigtigste Begivenhed« ikke »lod sig omtale« i de Skrifter, han »redigerede«, er uforstaaeligt. Hensynet til, at »den retfærdige Sag« ikke skulde værnes ved Magtmidler, kan i alt Fald ikke have været hans Motiv, ti hverken 1530 eller 1533 foragtede han jo at paakalde Magtindskriden mod Lutheranerne (1533 ogsaa Domsmagts Indskriden mod Tausen). Men maaske har han efter Forf.s Mening ogsaa »svajet« her! — Havde Forf. forklaret Tavsheden om »Slægtens allervigtigste Begivenhed« ved, at flere Bille et Par Aar senere svigtede »Forbundet«, havde der dog været Konsekvens i hans Argumentation.

Disse Steder er iøvrigt ikke de eneste, hvor Forf. begrunder sin Antagelse af, at Krøniken er et »Mindeskrift for Billeætten«, med, at dette eller hint er uomtalt; dog skal Forbigaaelse ellers dække over Forhold, som var kompromitterende for Familien. Man faar derfor det Indtryk, at P. H. maa have haft mange Konferenser med Ove Bille, før han paa rette Maade kunde kommentere den Aarbog, som menes først at være tilstillet ham i Efteraaret 1534. Kun forklarer Forf. os ikke, hvorledes disse Konferenser kan have fundet Sted, naar Ove Bille faktisk først i November 1535 kan være kommet til Sjælland — altsaa efterat Krøniken (som Forf. jo siger, blev skrevet i Vinteren 1534—35) allerede var færdig!!

6. Men selvom Aarbogen er P. H.s Optegnelsesbog, og selvom de omtalte Afsnit i Krøniken hverken tyder paa, at den er forfattet efter Opfordring (eller Paabud) fra Ove Bille eller under hans Tilsyn (saaledes at Antagelsen, at vi i den har et »Mindeskrift for Billeerne«, derved kan faa Støtte), er det selvfølgelig ikke udelukket, at Forf. kan have Ret i, at den faktisk indeholder en Række Optegnelser, som skyldes Meddelelser fra Ove

¹ Proklamationerne i Fr. Münter: Den danske Reformations Historie I, 526—30 og 531—33.

Bille eller hans paarørende. Men, om dette kan paavises blot med nogenlunde Sikkerhed, er ganske vist en anden Sag. Et ved vi jo, at P. H. har haft mange Forbindelser baade i gejstlige og verdslige Kredse. Allerede som Karmeliternes Provincial har han haft Mulighed for at høre Nyt fra flere danske og ét svensk Stift. Ved sin Universitetsvirksomhed kom han i Forbindelse med nye Kredse, ved sin literære Virksomhed blev han ikke mindst bekendt med adskillige ledende politiske Personligheder, og i sin sidste Levetid i Roskilde stod han særlig i nær Forbindelse med Domkapitlet dér. — Hvad Aarbogens og Krønikens Indhold fra Tiden, inden P. H. blev en moden Mand, angaar, er det jo givet, at han maa bygge paa andres Optegnelser eller Meddelelser. Men hvorvidt man kan naa til mere end Formodninger om, hvem disse har været, tvivler jeg om. Undersøgelsen af Kongeskriftet viste klart, at Forsøg paa at paavise Kilderne hertil nærmest blev Gætteværk. — Det er imidlertid ligesaa tvivlsomt, om man kan naa stort videre m. H. t. Optegnelserne om de Begivenheder, P. H. har oplevet som moden Mand, men ikke selv har været tilstede ved. Naar Arbejdet med Krøniken spænder over Aarene c. 1527—34, er Muligheden for Formodninger jo ret mangfoldige. Skal »Paavisningen« imidlertid blive mere end løs Gætning, maa Teksten i alt Fald have ganske særlige Ejendommeligheder, som kan lede paa Sporet. En sjælden Gang paaberaaber P. H. sig Øjenvidner, men hverken da eller ellers røber han eller Teksten Hjemmelsmændene. Ofte har han sikkert, som han gentagne Gange i Krøniken selv udtaler, henholdt sig til Rygter. Hans paaviselige Unøjagtigheder og paafaldende Forbigaaelse af vigtige Fakta viser imidlertid, at han som Beretter, hvad enten han har faaet Oplysninger fra andre eller ikke, lader sit rent subjektive Skøn influere stærkt paa Fortællingen om Begivenhederne (jfr. f. Eks. Optegnelserne om Herredagene 1527, 1530 og 1533). I alt Fald er det tydeligt, at, mens P. H. oprindelig, som Fortalen til Aarbogen viser, saa det som sit Formaal at registrere Fakta, undergik hans Syn paa de historiske Begivenheder siden 1526—27 en væsentlig Ændring. Omtalen af disse

og af de nævnte Personligheder røber nu Apologeten og Polemikeren, der skriver for sin kirkelige Vennekreds, og hvis han virkelig som før tænker paa Fremtidens Historikere, gør han det i alt Fald nu med en bestemt Tendens. Alt dette vanskeliggør selvfølgelig at bestemme, hvem der har været hans Hjemmelsmænd, særlig naar det har drejet sig om mundtlige Meddelelser.

Alligevel har jeg under Referatet af Krønikens Afsnit enkelte Gange paapeget, at Rimelighed kunde tale for, at denne eller hin Meddelelse hidrørte fra bestemte Hjemmelsmænd. Saaledes f. Eks. flere ældre Optegnelser fra hans gamle Forsatte, Dr. Anders Christensen, og Stykket om Processen mod Biskop Jens Andersen fra Dr. Amelung Amelungi, der har været hans Universitetskollega. Den udførlige Fortælling om Søren Norbyfejden kunde bero paa Meddelelser fra Tyge Krabbe, som P. H. notorisk siden 1526 stod i Forbindelse med; men noget kan rigtig nok lige saa vel tyde paa Underretninger fra Karmeliterklostret i Sølvborg. Har P. H. nu i større eller mindre Omfang brugt andres Oplysninger, er det selvfølgelig ikke udelukket, at disse Optegnelser er blevet farvet af Vedkommendes personlige Forstaaelse af Begivenheden. Men en Paastand herom maa forudsætte Sikkerhed om, hvem Meddeleren er, og virkeligt Kendskab til vedkommendes Meninger.

P.-E. H. tror imidlertid at kunne paavise, at Meddelelserne og Synspunkterne saa godt som helt stammer fra O. Bille, hans Frænder og Venner. Nu maa han dog indrømme (modsat sine tidligere Udtalelser om, at P. H. overhovedet ikke selv har tilvejebragt Stof eller behandlet det saaledes, at hans »Mentalitet« kunde spores i Krøniken), at der findes Afsnit (særlig vedrørende Herredagen 1530 og Reformationen i Malmø), der hviler paa lutherske Skrifter, som P. H. har læst og polemiseret mod. S. 129 tilstaar han endda, at Kommentarerne undertiden er »saa stærke Udtryk for P. H.s personlige Anskuelser, at han slaar over i Jeg-Stilen«; og S. 138 hedder det, at det »ikke er lykkedes P. H. at skjule sine egne Meninger« eller »faa bearbejdet det foreliggende Kildemateriale saaledes, at det har kunnet harmonere fuldstændigt med de Synsmaader, som skulde være

normerende«. (Utvivlsomt burde han dog rettere sige, at, hvor Krøniken behandler Forhold, der var P. H. livsvigtige, fordi hans særprægede religiøse Overbevisning forpligtede ham til et bestemt Syn paa dem, viser Krøniken samme Stejlhed som hans øvrige Skrifter).

Men trods de nævnte Indrømmelser fastholder Forf. altsaa, at Krøniken i saa afgjort Udstrækning hviler paa Billeslægts Meddelelser og Synspunkter, at den er dens »Mindeskrift«, baade saaledes, at den forherliger dens Indsat i Periodens Historie og (jfr. S. 136) »i hele sin Opbygning er et Defensionsskrift for Billeslægten og dens Tilhængere«. Den skal nemlig helt være præget af Alternativet: »For eller imod Billerne«.

Vi maa da se nærmere paa Værdien af disse Paavisninger. Forf. deler Krønikens Optegnelser i to Grupper og behandler først de Afsnit, hvori Personer omtales med Navns Nævne; dernæst dem, som beretter om Begivenheder uden at nævne Navne. Under den første Gruppe behandler han først de Afsnit, som han antager maa hidrøre fra Ove Billes Oplysninger; dernæst nogle, som skal skyldes Meddelelser fra fire andre Mænd og særlig deres skriftlige Optegnelser, som skal være stillet til Disposition for P. H.; der sluttes med Afsnittene med de øvrige Navne.

Hovedparten af de Optegnelser, som særlig menes at vedkomme O. Bille personligt (hvorfor han opfattes som Hjemmelsmanden til dem), er allerede behandlet af mig i det foregaaende¹. Forf.s Bevisførelse for, at Afsnittene, som omtalte kirkelige Personligheder og Begivenheder, »afspejlede Ove Billes Levned«, faldt imidlertid ikke ud til Fordel for hans Tese². — Der er da kun Anledning til at gøre Tilføjelser om de Afsnit, som nævner verdslige Personligheder, og som Forf. mener beror paa

¹ Jfr. Referatet af Krønikens Indhold (med Undersøgelsen af dens Tidsmærker) og den specielle Undersøgelse af Berettigelsen til at kalde Aarbogen »Ove Billes Aarbog« (S. 366—73).

² Forf.'s Antagelse af, at Nekrologerne over Birger, Lave Urne og Frederik I særlig taler for, at O. Bille er deres egentlige Forfatter, er imødegaaet i Undersøgelsen af Krønikens Tidsmærker.

»Ove Billes Optegnelser« (S. 127). Det drejer sig først om Omtalen af to kongelige »Skriveres« Henrettelse (Anders Skrivers 1494 og Hans Faaborgs 1516) samt om Notitserne om Torben Oxe, Knud Pedersen Gyldenstjerne og Dyveke. Her maa det antages som sikkert, at P. H. (allerede af geografiske Grunde) ikke selv kan være Hjemmelsmand for Aarbogens og Krønikens Meddelelser. Paa den anden Side vakte de nævnte Begivenheder (navnlig alt, som vedrørte Dyveke) saa stor Opsigt i Datiden, at det er let forstaaeligt, at P. H. har kunnet gengive gængse Rygter og Fortællinger; dog paaberaaber han sig i Notitserne om Faaborgs Henrettelse ogsaa »Øjenvidner« m. H. t. en Udtalelse af Dyveke under et Ophold i Helsingør. Muligvis har da Dr. Anders Christensen været hans særlige Hjemmel for disse Meddelelser (ligesom om Anders Skrivers). Men Teksten vidner klart nok om, hvorfor P. H. særlig interesserede sig for disse Begivenheder; de bevidnede ham nemlig Guds særlige Styrelse og hans Straffedomme. Uagtet han udtrykkelig maa tage Afstand fra det berettigede i Anklagerne mod de to Sekretærer, kan han derfor stærkt understrege, at de led fortjent Straf: Anders Skrivers for sin Foragt for gejstlig og verdslig Øvrighed, Faaborg som Bagvasker og Gudsbespotter. Og med kendelig Tilfredsstillelse noterer han den sidstes skriftkyndige »Prædiken« paa Vejen til Galgen: »Stol ikke paa Fyrster, ... hos dem er ikke Frelse at finde«¹.

Mens det er ren Gætning, at Ove Bille har været nærværende i København, da Anders Skrivers henrettedes, forholder det sig anderledes ved Begivenheden 1516. Men Forf.s Forklaring af, hvorfor »Ove Billes Aarbog« og Krøniken (som Mindeskrift for Billeslægten) skulde omtale disse Begivenheder, forudsætter Godkendelse af hans ejendommelige Syn paa Biskoppens Karakter og er uden mindste Tilhold i Teksten. P.-E. H. finder det nemlig »uhyre sandsynligt«, at det har været O. Bille »en sand

¹ »Nolite confidere in principibus, neque in filiis hominum, in quibus non est salus« (Ps. 145, 2—3 efter Vulgata). Da P. H. nedskrev dette Citat, mindedes han sikkert sine egne Oplevelser med Christiern II (1522) og Frederik I (1526).

Fornøjelse at kunne berette om de to borgerlige Raadgiveres Undergang« (S. 130). Men dertil kom, at Beskyldningen for, at Dyveke døde af Forgiftning, jo medførte Torben Oxes Henrettelse og Knud Pedersens Forvisning, og begge disse var O. Billes Fætre. Altsaa var det rimeligt, at de omtaltes i Mindebogen. »Maaske har han [O. B.] samtidig følt sin Stilling truet . . . eller frygtet, at Henrettelsen af T. Oxe skulde være Indledningen til at knække Adelens Vilje«. — Men, hvorfor giver saa ikke Krøniken Udtryk for nogen Frygt for denne formodede nye politiske Kurs? I Stedet fastslaar den, at Torben Oxes mange Laster og tyranniske Sind gjorde Henrettelsen retfærdig, »naar den vejes paa Guds Forsyns Vægtskaal«. — I Sandhed et højst mærkeligt Mindeskrift for Billeslægtens Bedrifter! Naar Forf. saa ofte taler om, at Begivenheder og Personligheder er uomtalte, fordi Krøniken skulde dække over, hvad der var kompromitterende for Slægten, hvorfor beordrede O. Bille saa ikke P. H. at forbigaa denne ham pinlige Affære eller i alt Fald undlade at erklære T. Oxes Henrettelse for et Vidnesbyrd om Guds retfærdige Indgriben. Og hvorfor betones, at Dommen over de to Sekretærer var uretfærdig, verdslig set? Det maa dog have svækket O. Billes »Fornøjelse« ved at berette om Henrettelsen betydeligt. — Man mærker ogsaa her tydeligt, hvor lidet Forf. interesserer sig for Vidnesbyrd om Forfatter-skabet til Aarbogen; det staar jo uden Undersøgelse fast for ham, at den er »O. Billes Aarbog«¹. Derimod maa han selv-

¹ At Aarbogen kun omtaler Dyvekes Død, virker »paafaldende« paa Forf.; det skal vise, at Ove Bille, Skriftets »Forfatter«, ikke nærede »nogen særlig heftig Uvilje« mod hende. Han har »som Kongens tro Tjener« ellers ment at burde tie paa dette Punkt, men har »med et tilfreds Suk« noteret Dødsfaldet. — Nu glemmer Aarbogen jo ikke at betegne Dyveke som Kongens Frille, og naar den kalder Christiørn II »*impiissimus principis*« tyder det ikke paa, at Notitsen hidrører fra »den tro Tjener«. Men, hvis O. Bille saa saa tolerant paa den Haan mod Dronningen, Christiørn II's fortsatte Forhold til Dyveke var, er det »paafaldende«, at han som Krønikens »Tilsynsmand« tillod P. H. at anke netop herover, ja at tilføje, at Kongen overgik Salomo i Frilleliv! — Iøvrigt viser Krøniken intet Had til Dyveke personligt; den ser saaledes med Sympati paa hendes fortvivlede

følgelig finde en Forklaring paa Krønikens Kommentar til Kildens Notitser; men Forklaringen tager aldeles ikke mindste Hensyn til Tekstens Vidnesbyrd om, hvad der har interesseret Nedskriveren, eller undersøger overhovedet, om Teksten bekræfter Muligheden af Meddelelser fra Ove Bille.

At Aarbog og Krønike omtaler tre Ridderes (og Rigsraaders) Dødsfald: Niels Høgs 1524 og Movrids Jepsens og Johan Bjørnsens 1534, forklarer Forf. med, at Ove Bille formentlig har gjort »Optegninger« om de Kolleger i Rigsraadet, som døde. Desuden »synes alle tre at have hørt til Anders Billes Medarbejdere eller til Slægtens Bekendtskabskreds«. Derved udvides unægtelig Betingelserne for at komme med i Slægtsmindebogen betydeligt! Men man undrer sig da samtidig over, hvor tilbageholdende Mindebogen og dens Udkast er overfor Slægtens egne. Hvorfor er ikke Hr. Sten Basse Billes Dødsfald 1521 omtalt; har Ove Bille glemt ham paa sin Fortegnelse over afdøde Raadsmedlemmer? Og hvorfor nævnes f. Eks. Ove Billes Broder Eske, der ikke mindst ved sin norske Virksomhed virkelig indlagde sig fortjent Hæder, overhovedet ikke i Aarbog eller Krønike? Har han maaske ligesom Fætteren Anders Bille haft en daarlig Samvittighed og ønsket sig uomtalt? — Omtalen af Hr. Movrids Jepsen begrundes Forf. dog yderligere med, at han »rimeligvis« har hørt til de skaanske Billers Omgangskreds og været »hyppig Gæst« hos dem; men hertil kommer, at en Søn af ham »senere« ægtede en Datter af Anders Bille (det skete c. 1543, og kan saaledes daarlig motivere en Optegnelse fra 1534!). — Stort bedre er ikke Begrundelsen for Hr. Johan Bjørnsens Vedkommende, — han var nemlig, som Forf. oplyser, en Modstander af Billerne! Men heldigvis kan Omtalen alligevel motiveres. Aarbogen fortæller jo, at han havde sat sine Godser over Styr; og Krøniken tilføjer, at han var til Latter for alle ved den taabelige Pragt, han udfoldede. Da hans »Ødselhed ikke kan have spillet nogen Rolle for P. H.«, er Udtalelsen

Udbrud, da hun hører om Faaborgs Henrettelse. At hun har søgt Sjælepleje hos Karmeliterne, fremgaar vel af, at hun blev begravet i Klostret i Helsingør.

herom for Forf. »et tydeligt Bevis [!]« for, at Billerne maa have lidt Skade derved! »Alt [hvilket?] tyder desuden paa, at Joh. Bjørnsen langt ude [!] har været i Familie med Billerne«, eller at en Bille »har lidt Tab ved et Skifte efter ham eller er gaaet glip af en forventet Arv« (S. 133). — Den Slags »tydelige Beviser« vrimler det for Resten betænkeligt med i Bogen.

Hvorfor P. H. omtaler Movrids Jepsen, maa vistnok forblive os ukendt. Men da Mennesker efter hans religiøse Betragtning skal staa Gud til Regnskab for Brugen af deres Rigdom som en betroet »Husholdning«, er hans Fordømmelse af en Ødeland som Johan Bjørnsen fuldt forstaaelig. Og Omtalen af Niels Høg er tilstrækkelig begrundet ved P. H.s Sympati for hans Angreb paa Biskoppernes Overdaadighed, Hovmod og Misbrug af deres Rigdomme — kun er P. H. uvis om, hvorvidt den afdødes Motiv var Had til Gejstligheden eller Nidkærhed for dens Reform. — Omtalen af disse tre Mænd er unægtelig et daarligt Bevis paa Aarbogens særlige Forhold til Ove Bille eller om Krøniken som en Mindebog for Billeslægten.

Forf. vender sig derefter til fire Personer, der skal have stillet Meddelelser eller egne Optegnelser til Disposition for Aarbogen eller Krøniken: Klaus Bille, Tyge Krabbe, Mogens Gyldenstjerne og Anders Bille. — Klaus Bille er den eneste af Slægten, som er omtalt i Krøniken (i Aarbogen findes ikke hans Navn). Han anførte de 500 Landsknægte, som under Søren Norby-Fejden 1525 »som Helvedes Bødler« dræbte »alle« Borgerne i Sølvborg og plyndrede Byen; men det tilføjes ganske vist, at »efter sigende« skete dette uden Befaling fra ham eller fra Overbefalingsmanden Tyge Krabbe. P.-E. H. kan have Ret i, at P. H. her vil »værne« Kl. Billes Rygte; men Værnet er i alt Fald saa svagt, at det snarest tyder paa Mistanke om Skyld!¹ At P. H. skulde bygge sin Fortælling her paa Meddelelser fra ham, finder jeg da lidet troligt. Beretningen tyder ogsaa nær-

¹ I Anledning af dette maadeholdne Defensorat for Kl. Bille, erklærer Forf. imidlertid, at det er »ganske tydeligt, at Krøniken i hele sin Opbygning er formet som et Defensionsskrift for Billeslægten og dens Tilhængere«.

mest paa Tyge Krabbe som Hjemmelsmand. — Snarere kan Afsnittet om Kampen mod Christiern II's Tropper, som 1532 huserede i Viglen og Bohus Len, i alt Fald paa anden Haand bero paa Meddelelser fra Klaus Bille, der dengang sad som Lensmand paa Bohus Slot, og hvis Opbrænding af Christiern II's Lejr i Kongshelle Krøniken fremhæver. Skildringen af Kampene mod Christiern II i 1531—32 fremstilles overhovedet særlig som en Grænsekamp og med ensidig Betoning af Kl. Billes Fortjenester. Paa den anden Side er her næppe Tale om direkte Meddelelse fra ham, ti straks efter Christiern II's Fængsling blev han sendt til Norge og kom først i Begyndelsen af 1533 tilbage til Danmark; men da var rimeligvis Krønikens Afsnit allerede nedskrevet¹.

At P. H.s Fortælling om Norby-Fejden gengiver Tyge Krabbes Opfattelse, er jeg enig med Forf. om; og her er man i Stand til at henvise til, at P. H. i alt Fald 1526 var i nær personlig Forbindelse med Rigsmarsken. (Tilegnelsen af Skriftet om »Luthers Handel« og T. Krabbes Formidling af P. H.s Prædiken for Frederik I²). Om de Optegnelser, T. Krabbe har gjort om dette Felttog, eller mundtlige Meddelelser ligger til Grund for P. H.s Beretning, maa imidlertid staa hen. Forf. hævder, at disse Optegnelser baade har været stillet til P. H.s og hans Hjemmelsmands (sc. Aarbogens) Disposition. Det havde været ønskeligt, at han paaviste dette ved Anførelse af Tekstoverensstemmelser samt godtgjorde Tidspunktet for nævnte Optegnelser. Dette er dog af mere underordnet Interesse. Inter-

¹ S. 136 formoder Forf., at Kl. Bille er Kilde til Krønikens Afsnit om Christiern II's Tog til Sverige 1520 og om Blodbadet; »men det lader sig ikke bevise«. Men Klaus Bille, der skal have spillet en fremtrædende Rolle ved Blodbadet, maatte dog kunne erindre det rette Aarstal.

² I Aarbogens og Krønikens Afsnit herom nævnes da ogsaa T. Krabbes Navn; endnu nævner Krøniken ham senere som en af de tre Adelsmænd, der fraraadede Rønne hans Udpresninger af Gejstlighedens voredede. Forf. kan have Ret i, at han »var selvskreven til Omtale i en historisk Fremstilling, der behandlede de oldenborgske Kongers Historie«; men Skriftet erklæres jo ellers for Mindeskraft for Billeslægten, og saa synes Interessen for ham mindre begrundet, selv om T. Krabbe stod Billepartiet nær.

essantere er derimod, at vi her har et Eksempel paa, at en Meddeler kan paatrykke P. H. sit Synspunkt. Derfor træder det endnu skarpere frem, at P. H. netop ikke gengiver O. Billes Synspunkter, hvor man skulde vente dette, hvis denne virkelig var hans Arbejdsgiver og Krøniken Billernes Mindeskrift (jeg henviser atter til Krønikens Behandling af Herredagene 1527, 1530, 1533 og dens Afsnit om den lutherske Bevægelse). — A. Heise formodede, at P. H. af Had til Holstenerne og Lutheranerne med Forsæt fremhævede T. Krabbes Fortjenester i Norby-Fejden og ganske forbigik Johan Rantzau. Her vil jeg mene, at P.-E. H. har Ret i, at »Forbigaaelsen« udelukkende skylder hans Kildes Ensidighed og P. H.s Iver efter at sætte sin daværende Protektor et Æresminde. — Forf. gør i denne Sammenhæng opmærksom paa, at P. H. ogsaa 1526 dedicerede sin Oversættelse af Luthers Bedebog til Tyge Krabbes Svigermoder, Fru Birgitte Thott til Vallø og hendes Søn, Rigsraaden Oluf Rosenkrantz, og tilføjer saa (S. 140): »P. H. har været en Mand, for hvem Døren altid har staaet aaben hos de ledende katholske Stormænd«. Underligt da, at Forf. stadig ensidig søger hans Hjemmelsmænd til Optegnelser i Aarbogen og Krøniken i Billeslægten. — Iøvrigt hævder Forf. ogsaa her som noget »sikkert«, at de selvbiografiske Optegnelser, Tyge Krabbe har paabegyndt, har været stillet til Raadighed for P. H. og »for Forfatteren til Aarbogen«. Nu skal nemlig Meddelelserne om Kong Hans's Tog til Gotland 1487 og til Sverige 1497, som tidligere (ovenfor S. 178) formentes at stamme fra svenske Kilder, »oprindelig« hidrøre fra disse T. Krabbes Optegnelser. Nogen virkelig Begrundelse for denne nye Gætning gives dog ikke. Det oplyses end ikke, om de nævnte Optegnelser er paabegyndt saa tidligt, at de kan være Kilde for Aarbogens i Krøniken gentagne Notitser om de to Felttog.

Ogsaa Mogens Gyldenstierne, Ove Billes Fætter, formodes ved Optegnelser at have tjent Krøniken som Kilde. Hans Navn forekommer én Gang i den, i dens Afsnit om Malmøs Oprør 1534. Dog er det ikke Krønikens Beretning herom, men dens Afsnit om Forhandlingerne 1532 med Christiern II,

som skal bygge paa Optegnelser fra ham. Mens Mogens Gyldenstjerne 1534 var Fange i Malmø, forfattede han nemlig en Redegørelse, der skulde forsvare ham mod Beskyldninger for Forræderi. Da denne Opsats ligesaa lidt som Krøniken omtaler den mundtlige Ordre, Kommissærerne 1532 fik fra Frederik I, formoder Forf., at den »muligvis« delvis kan være P. H.s Kilde til Krønikens Fortælling om, hvad der førte til Christiern II's Fængsling. Ganske vist indrømmer han, at selve »Redegørelsen« ikke har været Kilden, da den er nedskrevet »saa sent«; men P. H. kan have faaet Kendskab til dens Indhold gennem Biller, som har været Mogens Gyldenstiernes »Lidelsesfæller« som Fanger i Malmø — som om denne Forklaring bedre klarer Tidsspørgsmaalet m. H. t. Krønikens Afsnit. — Men rent bortset fra den problematiske Begrundelse for Formodningen, strander den paa, at Krønikens Afsnit om de omtalte Forhandlinger i hvert Tilfælde er nedskrevet 1533 før Frederik I's Død. — Iøvrigt synes det ret gaadefuldt, hvorfor Mogens Gyldenstjerne, naar han endelig skulde nævnes i »Mindebogen« paa Grund af sit Slægtskabsforhold til Ove Bille, kun omtales i Forbindelse med Malmøoprøret. At Jørgen Kock ved Svig fik lokket ham ud fra Slottet og fængslede ham, hørte dog hverken til de Begivenheder, hvorved Slægten indlagde sig Berømmelse, eller for hvilke den trængte til Defension. — At P. H. fandt det rimeligt at minde om den, har derimod sin rimelige Grund baade i, at Fængslingen var Indledningen til Oprøret og godtgjorde Lutheraneren Jørgen Kocks Troløshed.

Ogsaa Anders Bille, Ove Billes Fætter, regner Forf. til de Mænd, som ved Optegnelser har leveret Krøniken Materiale. Overhovedet betragter han ham som en af de vigtigste Hjemmelmænd baade for Aarbogen og Krøniken; og at han er det, er jo netop Grund til, at hans Navn ikke forekommer i de to Skrifter (S. 141)! — Forf. mener at kunne »paavise«, at hans skriftlige Redegørelse for, hvad han har udrettet i Frederik I's Tid, ligger til Grund for Krønikens Meddelelser om Københavns Overgivelse 1524, Kroningsdagen og Kongemødet i Malmø s. Aar, Dorotheas Brudfærd 1526 og Forhandlingerne om

Christiern II's Skæbne og Anbringelse paa Sønderborg Slot 1532; ja »hans Oplysninger [vel mundtlige] spores ogsaa som Kilde« til Optegnelserne ligefra Kong Hans's Tid til Grevefejdens første Afsnit. — Jeg har i Rigsarkivet undersøgt de Optegnelser paa nogle faa Sider, hvorpaa Forf. bygger sin »Paa-visning« af, at Anders Bille er en Hovedkilde til Krøniken. Jeg fristes næsten til at betvivle, at Forf. har læst disse Optegnelser, som drejer sig om de Tjenestekrav, Frederik I har stillet til Anders Bille, siden denne hyldede ham i 1523. De redegør nemlig for de Udgifter, han har haft paa sine Tjenesterejser til Gotland, Kiel, Skaane, Preussen og Ny-Lødøse samt til forskellige Herredage. Gram har efter sin Paategning ment, at Anders Bille har nedskrevet dette 1530. I alt Fald er der i Optegnelserne ikke ét Ord om Forhandlingerne i Norge med Christiern II eller om dennes Anbringelse paa Sønderborg Slot. Forf.s Bemærkning om, at disse Optegnelser gennem Krøniken har givet os »vigtige Bidrag til vort Kendskab om Fr. I's Regering«, er ganske vildledende. Om Kroningsrigsdagen og om Kongemødet 1524 i Malmø siges overhovedet intet, heller intet om de fem nævnte Herredage; om disse og om Kongedatterens Brudfærd 1526 noteres kun Anders Billes Udgifter. Der er i Virkeligheden ikke mindste Grund til at antage, at P. H. nogensinde har set disse Notitser. At han muligvis kan have faaet enkelte Efterretninger fra Anders Bille, tør jeg naturligvis ikke benægte. Ganske vist véd vi overhovedet intet om personlig Forbindelse mellem dem; men da den P. H. nærstaaende Fr. Wormordsen 1528 dedicerede sin danske Bearbejdelse af Davids Psalmer, som P. H. havde hjulpet ham med, til Anders Bille, har denne vel ogsaa dengang hørt til P. H.s Velyndere. Men at Anders Bille er Hjemmelsmand for Meddelelser i Aarbogen og Krøniken lige fra Kong Hans's Tid til Grevefejden, er ren Gætning. Ikke saa meget som paa ét Punkt fremfører Forf. mere herfor end Formodninger udfra den Kendsgærning, at Anders Bille deltog i nogle af disse Begivenheder. Navnlig maa man i alt Fald efter P. H.s tydelige Forbitrelse over Adelens Frafald i 1534 til Grev Christofer mistvivle om, at han derefter vilde have noget at gøre med

Anders Bille, der jo blev Foregangsmanden til Frafaldet, eller godtage Oplysninger netop fra ham om Grevefejden.

Med Hensyn til »de øvrige Mænd, som nævnes i Skibykroniken«, gaar Forf.s Undersøgelse i første Række ud paa at fastslaa, om de har hørt til Billeslægts »Hjælpere og Medarbejdere« (S. 143); men samtidig fremsættes selvfølgelig Formodninger om Hjemmelsmændene til Optegnelserne. Undersøgelsen følger her den Rækkefølge, hvori Begivenhederne omtales i Kroniken. — Først behandles da Sendefærden 1499 til Rusland. Da jeg maa anse P. H. for Forfatteren til Aarbogen, finder jeg selvfølgelig det naturligst at antage, at vi maa søge hans Hjemmelsmand i Karmeliterprovincialen Dr. Anders Christensen, som var en af Sendemændene. Da Forf. tilskriver O. Bille Aarbogen, og der ikke foreligger noget Vidnesbyrd om Bekendtskab mellem ham og Dr. Anders, finder han imidlertid, at denne er »mindre sandsynlig« som Hjemmelsmand, men vakler mellem de to andre Sendemænd: Mester Jens Andersen, udvalgt Biskop til Odense Stift, og Mester Anders Glob. Da Christiørn Pedersen ofte paaberaaber sig Jens Andersen som Øjenvidne, har vi efter Forf. heri et sikkert Vidnesbyrd om, at denne »var villig til at berette om sin Deltagelse i Tidens Begivenheder«. »Sandsynligvis« har han da fortalt Ove Bille, der netop 1499 indtraadte i Kancelliet, om Sendefærden. Nu mener Ove Bille selv (som før omtalt S. 40 Note), at han først c. 1504 indtraadte i Kancelliet. Formodningen om Jens Andersens Fortælling til ham 1499 svæver derfor helt i Luften; men da Aarbogen jo først er paabegyndt i Slutningen af Christiørn II's Regering, har der selvfølgelig været mange Lejligheder, hvor Ove Bille kan have truffet Fyns Biskop og hørt ham fortælle. Men Gætningen er overflødig, naar Aarbogen, som paavist, ikke er »Ove Billes Aarbog«. — Dermed bortfalder ogsaa det sandsynlige i Formodningen om Anders Glob som Hjemmelsmand. At Ove Bille i sin Kancellitid har haft »stadig Kontakt« med ham, der var Rentemester, skal naturligvis ikke nægtes.

Beretningen om Knud Alfsens Mord 1502 volder Forf. forskellige Vanskeligheder, da der »tilsyneladende ikke eksisterer

den ringeste Forbindelse mellem ham og Billerne«. Vel vakte Mordet en Opmærksomhed i Datiden, som kunde begrunde Omtalen i en Aarbog — men hvorfor omtaler Krøniken ogsaa den myrdedes Sønner og tilmed rosende? Dette synes en »uløselig Gaade«. — Heldigvis har Forf. en »Teori«, som tilmed, hvis den er rigtig, er »det bedste Bevis« for, at Krøniken først er forfattet i Slutningen af 1534. I Begyndelsen af 1534 ægtede nemlig Truid Ulfstand en Enke, som var Datterdatter af Knud Alfsen; og da han hørte til Billernes Venner og ellers er omtalt i Krøniken, synes Gaaden løst. Det er tilmed »ikke umuligt«, at en »Redegørelse« fra Truid Ulfstand til Ove Bille om Ægteskabsplanen er Grundlaget for Krønikens Meddelelser om Knud Alfsen og hans Slægt¹ (S. 145)! Desværre umuliggøres »Teorien« ved, at Krønikeafsnittet allerede var forfattet i 1527. Iøvrigt maa det vel ogsaa indrømmes, at »Teorien« kun er en yderst svag Begrundelse for Afsnittets Optagelse i Billernes Mindebog. — En almindelig Læser af Aarbogen og Krøniken vil da ogsaa se, at førstnævnte overhovedet ikke omtaler Mordet, men Nordmændenes Forsøg paa det Oprør mod Kong Hans, som Knud Alfsen, hvis »Enfoldighed« svenske Stormænd havde misbrugt, ganske vist tilskyndede til. P. H.s principielle Fordømmelse af Oprør og forudgaaende Omtale af det svenske Oprør 1501 forklarer os da denne Optegnelse, saa meget mere som hans Had til de troløse Svenske her kunde faa nyt Afløb. Mordet, som Krøniken fortæller om, interesserer ham særlig som typisk

¹ Sonnen Karl Knudsen omtales ellers under 1521 som Feltherre i Slaget ved Bogesund (1520). Grunden til, at han her ligestilles med Otte Krumpen, formoder Forf., maa være Tyge Krabbes uændrede Nag mod Otte Krumpen, der 1520 fik Overbefalingen ved Toget mod Sverige i Stedet for Hr. Tyge og tillige afløste ham som Lensmand til Helsingborg. I Slutningen af 1534 skal altsaa Tyge Krabbe, der forlængst (siden 1523) atter sad som Lensherre paa Helsingborg Slot, og nu som Grev Christofers Mand var travlt optaget af Forholdene i Skaane (der truedes fra svensk Side, hvorfor Adelen beredte sig til Frafald fra Greven), efter Forf.s Mening have været optaget af at faa P. H. til at svække Otte Krumpens Berømmelse fra 1520 ved at nævne Karl Knudsen som ligestillet med ham. Man kan dog ogsaa være for skarpsindig.

Eksempel paa Ordbrud og Troløshed, og derfor stempler han betegnende nok de to danske Stormænd, som hverken holdt Tro eller Love (Roskildebiskoppen Jens Jepsen og Hr. Henrik Krummedige), som ringere end »den grumme Tyrk«. — Forf. maa naturligvis motivere Omtalen af de to Drabsmænd paa sin Vis. Det kniber imidlertid med Biskoppen, som jo 1501 havde overdraget O. Bille hans første kirkelige Præbende; men med Krummedige gaar det bedre. Desværre stod han sig ganske vist godt med Billerne; men heldigvis havde han en Godsstrid med Hans Bille. »Der har saaledes været al mulig Grund til, at Billerne ønskede hans Navn nævnt i Forbindelse med Mordet« (S. 147)!¹

Ogsaa Afsnittet om Poul Laxmands Drab, volder Forf. Besvær. Aarbogen betragter jo Drabet som en uhørt Forbrydelse, og Krøniken lovpriser Righofmesteren og erklærer Rigsraadsdommen over ham for Højforræderi for ganske uretfærdig. Men der foreligger intet Vidnesbyrd om »intimt Samarbejde« mellem Bille og Poul Laxmand, og to Bille deltog endda i Dommen over ham. Hvorfor saa dette Afsnit i Billernes Mindeskrift? — Heller ikke her svigter dog Gætteevnen P.-E. H. Tidligere i 15. Aarhundrede var der et nært Forhold mellem Laxmand og Slægten: han har været Værge for Torben Billes (d. 1465) tre Sønner, og i Diplomer, vedrørende Forholdet til Sverige, findes hans Navn jævnsides (!) med to af disse Sønner: Bent og Sten. Nu er ganske vist netop Sten Bille en af Laxmands Dommere; men Krøniken, der kaster den egentlige Skyld paa Kongen, viser det Syn, den næste Generation af Bille anlagde paa Retssagen mod Laxmand; ti Ove Bille maa være Hjemmelsmanden for dens Beretning. Dette sandsynliggøres ved nye Gætninger om Familiens literære Tilbøjeligheder. Hans Fader, den tredje af Laxmands Myndlige, Peder Bille, der levede tilbagetrukkent paa Svanholm, har nemlig »maaske« følt Trang til at nedskrive en Beretning om de Begivenheder, hvori Slæg-

¹ Det kan tilføjes, at Forf. S. 170 er blevet klar over, at Anders Bille, som var Arkelimester paa Toget 1502 mod Knud Alfsen, kan være Hjemmelsmand for Efterretningerne i Krønikens Afsnit herom.

ten særlig »udmærkede sig«; og det er »sandsynligt«, at disse (altsaa formodede) Optegnelser er gaaet i Arv til hans Søn Ove Bille, hvilket saa ogsaa forklarer, at denne i sin Aarbog har kunnet berette os om de ældste Begivenheder, den omtaler (S. 150). — Nu maa man vel antage, at Peder Bille, der altsaa hørte til den ældre Generation i Slægten, har delt Broderen Stens og det øvrige Rigsraads Opfattelse af Retssagen; men selvom han har set mere uhildet paa den, kan han dog næppe, naar han gjorde »Optegnelserne«, have regnet denne Begivenhed til de Lejligheder, hvor Billerne særlig »udmærkede sig«. At Ove Bille fandt, at Poul Laxmand nødvendigvis maatte nævnes i Bille-Slægtsbogen, synes da stadig ret gaadefuldt¹.

For en mindre fantasirig Betragter synes en anden Forklaring paa Afsnittets Indhold mere nærliggende. Karmeliteren P. H. gengiver simpelthen den gængse Opfattelse i hans Orden, for hvilken Laxmand havde været den store Velgører. Drabet giver ham desuden Anledning til at understrege, at, skønt den verdslige Domsmagt har svigtet baade m. H. t. at straffe Drabsmændene og ved den uretfærdige Retssag, har Guds Straf dog ramt Voldsmændene ved deres tidlige Død. Og ikke mindre Biskop Jens Andersen, ved hvis Forslagenhed Kongen opnaaede Dommen over Laxmand, ti han fik velfortjent Straf under Christiern II's Regering (jfr. iøvrigt om Afsnittet ovenfor S. 43 f.)².

¹ Underlig nok formoder Forf. ikke her, at Kroniken godtgør sig som »Defensionsskrift« for Billerne ved ikke at omtale Sten Billes Deltagelse i Domfældelsen af Laxmand!

² Betegnende afviser Forf., at P. H. kan staa bag Beretningen, med, at det er en ren »Tilfældighed«, at han kom til at skrive om Laxmand; ti han skulde jo kommentere »Ove Billes Aarbog«, der omtalte Drabet. Forf. er desuden ængstelig for at kaste »et grimt Skær« over P. H.s Karakter(!). Men det gør man, hvis »Lovprisningen« af Laxmand betragtes som foranlediget ved dennes Velgæringer mod Helsingørs Kloster. Laxmands pecuniære Ydelser hængte nemlig sammen med Karmeliternes »Afladshandel«; og P. H., »der hele sit Liv kæmpede mod Afladshandelens fordærvelige Virkninger, var i Sandhed ikke den Mand, der ved Pengegaver lod sig bestikke til at forandre sin Dom over de samtidige« (S. 148). — Forf.s Iver for at værne om P. H.s Karakter er ganske vist rørende, men fuldstændig overflødig. P. H. behøvede ikke at ændre sin Dom over Afladshandlen,

Større Held har Forf. ikke med at paavise, hvorfor de resterende Personer, Krøniken omtaler, maatte tages med i Billernes Mindebog. Betegnende nok indlader Forf. sig overhovedet ikke paa at oplyse os om noget Forhold mellem Billeslægten og de 9 »Pirater«, hvis Navne »faldt P. H. ind«, da han skrev om Søkrigen 1507 flg. mellem Kong Hans og Sverige-Lübeck; heller ikke Christiern II's derefter omtalte og navngivne Fribyttere frister ham til Gætning. Hvorfor disse 11 Navne staar i Mindeskriftet, forbliver altsaa en Gaade. Forf. nøjes med at interessere sig for Søren Norby, Otto Rud og Jens Holgersen; men skønt han S. 151 lover senere at gøre Rede for deres Forhold til Billeslægten, har han S. 171, hvor Søkrigen atter omtales, forglemt sit Løfte. Vi maa da her nøjes med hans Oplysning S. 151, at Grunden til, at de nævnes, »synes at være den«, at Krøniken [og Aarbogen] har Notitserne om deres Bedrifter [eller som P. H. jo siger: om »deres medfødte Lyst til Rov og Plyndring«!] fra Anders Bille. Han har nemlig ønsket Søkrigen omtalt, fordi han selv udmærkede sig i den; men som vi har hørt, maatte hans Navn jo ikke nævnes! Vi har saaledes her et nyt Vidnesbyrd om Nødvendigheden af at have en Nøgle til »Mindeskriftet« for at forstaa det ret. Men mon P. H.s skarpe Dom over Piraternes Krigsførelse, som altsaa ogsaa ramte Anders Bille, egentlig har tilfredsstillet denne? — Forf.s mindre vellykkede Forsøg paa at udskille tre Stadier i Krøniketekstens Tilblivelse er belyst ovenfor S. 47 (det viser, at han ikke har undersøgt Aarbogens Tekst). Hvorfra P. H. har sine lidet præ-

fordi han forsvarede sin Ordens Velgører. Dennes store Gaver til Helsingørs Kloster har i n t e t med Afladshandel at gøre. Vilh. Lorenzen, som har skildret Klosters Bygningshistorie, ser ganske vist »Gaverne« som Vidnesbyrd om, at man »ogsaa indenfor denne Orden vidste, hvad gode Afladsbreve var værd«, og Forf. følger ham heri blindt; men Karmeliterne solgte ikke Aflad. At Laxmand forpligtede Brødrene til at holde Messer for hans Sjæl, er dog ikke identisk med, at han købte, og de solgte Aflad. — Da Forf. betragter O. Bille som »Hjemmelsmanden for Beretningen«, kan det selvfølgelig ikke forbavse, at han anser Omtalen af de to Drabsmænd som Udtryk for »den yderste Grad af Hævnerrighed«. Krøniken rummer jo overhovedet for ham »et glimrende Stof til en Studie i Over Billes Mentalitet« (S. 150).

cise Oplysninger¹, skal jeg ikke udtale Formodninger om; men klart nok er Grunden til hans Interesse for »Piraterne« hans Afsky for Krig overhovedet og navnlig for »Røvere«, der plyndrer kristne Fjender, samt hans Glæde ved, at Guds Straf rammer saadanne.

Forf.s Opfattelse (S. 152) af, hvorfor Otte Stigsen findes omtalt i Krøniken, er ikke mindre betegnende for hans Argumentation for »Mindeskriftet«. Der kan intet oplyses om Ottes Slægtskabs- eller Venskabsforhold til Billerne; men hans Broder Hans var Anders Billes Slotsfoged paa Stege Slot, og han »synes . . . at have været knyttet til Billerne«. Anders Bille maa derfor være Hjemmelsmand for Meddelelserne om Otte Stigsen. De er Udtryk for en »Forbitrelse og Hævntørst«, som er »usmægtelig« i en gejstligs Værk. Men Otte Stigsen var nu ogsaa sin Families »sorte Faar«, altsaa maa han med i »Mindeskriftet«!! — Atter her ser Forf. ganske bort fra den Tekst, hvis Tilblivelse han vil forklare. Den præciserer nøjagtig, hvorfor Otte Stigsen omtales. Han var den egentlige »artifex« til Bønderrøret under Norbyfejden, og P. H. interesserer sig særlig for ham, fordi han undgik sin fortjente Straf. Dette belærer ham om, at Ottes »Ondskab endnu ikke havde naaet sit fulde Maal«; »efter Guds retfærdige Dom« skulde han volde flere Ulykker endnu (jfr. ovenfor S. 83 og 15¹). — Iøvrigt mente Forf. jo tidligere, at Tyge Krabbe (og Klaus Bille) var Hjemmelsmænd til den udførlige Beretning om Skaanekrigen 1525.

Forf.s Forklaring (S. 156) af, hvorfor »Mindeskriftet« nævner Knud Gyldenstiernes Navn og fordømmer ham, er et slaaende

¹ Krigen til Lands begyndte 1506. Forf. mener derfor, at det ikke er en Tilfældighed, at P. H. lader den begynde 1507; først i dette Aar udmærkede nemlig Anders Bille sig, — men naar hans Navn (eller Bedrifter) netop ikke skulde omtales, hvorfor saa det urigtige Aarstal? — Jeg ser ikke rettere end, at det urigtige Aarstal, som allerede findes i Aarbogen, hører til de mange Indicier mod, at denne skyldes Ove Bille. At Krigen med Sverige og Lübeck begyndte 1506, maatte han som Kancelliembedsmand vide. P. H. viser sig, trods sine Bestræbelser for at datere, Gang paa Gang unøjagtig; men det er ham jo mest om at gøre at udtale sin moralske Indignation over Begivenheder og her over Krigens Rædsler.

Eksempel paa en Tekstanalyse, der skyder Tekstens egne Udsagn til Side for fri Gætning. Den er tilstrækkelig belyst ovenfor S. 399—400.

Hvorfor Rønnovs Strid med sit Kapitel skal omtales i Mindeskriftet, forklarer Forf. af gode Grunde ikke; men da Krøniken nævner, at Eiler Rønnov, Tyge Krabbe og Johan Urne søgte at faa ham fra hans uberettigede Udpresninger, antager Forf., at Tyge Krabbe kan anses for Hjemmelsmand for »en Del« [hvilken?] af Beretningen om denne Strid. Da Eiler Rønnov sluttede sig til det katolske Partis Modstandere, kan han ikke komme i Betragtning. Derimod hørte Johan Urne til Partiets bedste Støtter, og som Lensmand til Borreby (der hørte til Bispestolens Godser) og samtidig som Slotsherre paa Københavns Slot maa han betragtes som »den oprindelige Hjemmelsmand« for Beretningen om Striden mellem Biskoppen og Kapitlet. — Atter her viser Teksten os tydelig, hvorfor P. H. saa indgaaende behandler denne Strid. Ved den viste Rønnov sig nemlig aabenlyst som »Lutheraner og Tyran«. Men Muligheden for, at han kunde plage Gejstligheden »værre end nogen verdslig Fyrste nogensinde havde gjort«, hængte atter sammen med, at Kongemagten (»der er Retfærdighedens Vogter og straffer Uretten«) ikke længere eksisterede. Netop Stormændenes Forlængelse af Interregnet »for frit at kunne øve Vold« belærte ham om, at et Arverige dog har det bedre end et Valgrige. — Teksten vidner saaledes klart om, at hverken de nævnte verdslige Stormænd eller O. Bille, der fuldtud havde Medansvar for Kongevalgets Udsættelse og saa lidt som disse ønskede et »Arverige«, staar bag den. Dens Indhold er iøvrigt det tydeligste Vidnesbyrd om, at P. H., som jo dengang boede i Roskilde, bygger sin Fremstilling af Striden paa Meddelelser fra de underkuede og forbitrede Kanniker.

I Afsnittet om Malmøs Oprør 1534, som P. H. karakteriserer som »Forræderi mod Rigets Raad og Øvrighed« [ogsaa hele Adelen], fortælles om tre Rigsraaders Fængsling, idet Jørgen Kock ikke alene troløst forgreb sig paa Slotsherren Mogens Gyldenstjerne, men ogsaa paa Truid Gregersen (Ulfstand)

og Klaus Podebusk, som i god Tro var kommet til Byen. Omtalen af de to sidstnævnte er saaledes særdeles sagligt motiveret; og P. H. har yderligere ved i Begyndelsen af Afsnittet at karakterisere Malmøboerne som »vel kendte for Troløshed« understreget det moralske Synspunkt, han overhovedet anlægger paa den følgende Beretning. — Da Forf. jo imidlertid skal godtgøre, at Krøniken er Billeslægts Mindebog, ser han selvfølgelig ogsaa her bort fra Teksten. Men hans Oplysning om, hvad der er den »virkelige« Grund til, at de to Mænd omtales i Krøniken, er unægtelig noget vel tyndbenet: Klaus Podebusks Fader var en af Ove Billes trofasteste Tilhængere, og Hr. Klaus, der var skaansk Godsejer, har »formentlig« hørt til den Kreds, de gæstfri Biller samlede paa deres Gaarde i Skaane! Mærkelig nok udnævnes han dog ikke til en af Krønikens Hjemmelsmænd. — Det skal derimod Truid Ulfstand være, og som Fætter af O. Bille havde han desuden »Krav« paa at nævnes i Mindeskriftet — mærkeligt kun, at han saa blot omtales denne ene Gang og ligesom Fætteren Mogens Gyldenstjerne i en Sammenhæng, hvor det endog maatte være Slægten ualmindelig vanskeligt at se, at han havde indlagt sig særligt Ry eller gjort sig fortjent af Staten. Forf. bøder dog noget derpaa ved at minde om Hr. Truids senere tapre Forsvar af Varberg mod Svenskerne. Men, hvor mærkeligt, her nævner Krøniken ikke hans Navn! Oplysningerne om Belejringen og »om Krigsbegivenhederne i Omegnen« skal naturligvis alligevel »baade P. H. og Forfatteren af Aarbogen« skyldes ham. Nu er det vel ikke umuligt, at Hr. Truid, skønt Svenskerne dengang havde afskaaret ham fra Omverdenen, kan have haft Tid og Lejlighed til at afsende Meddelelser om sin Situation. Men man forbavses alligevel over, at han efter Forf. skal have sendt Bulletiner herom baade til Hans Henriksen (eller Ove Bille) og til P. H. Dog at Belejringen efter Nytaar 1535 ophørte ved et Forlig, har han altsaa ikke meddelt dem¹.

¹ Forf. kan jo ikke mene, at her er Tale om mundtlige Meddelelser, fremsat, efterat Hr. Truid i Marts 1535 maatte flygte fra Varberg (da Marcus Meyer havde sat sig i Besiddelse af Slottet), ti saa er det uforstaaeligt, at Krøniken ikke fortæller om Enden paa Svenskernes Belejring.

Iøvrigt er det ikke meget, dette sidste enslydende og ufuldendte Afsnit i Aarbog og Krønike fortæller om Krigsbegivenhederne i Omegnen af Varberg. Det eneste, som omtales, er jo Halmstads Indtagelse. Det sandsynligste er, at P. H. har disse Meddelelser fra sit gamle Kloster i Varberg. Man kan vist rolig lade Hr. Truid udgaa som Meddeler.

Naar Forf. anser Truid Ulfstand (sammen med Anders Bille) for P. H.s Hjemmelsmand til Afsnittet om Malmøoprøret, er det antagelig, fordi han mener, at dets »Udredning ligger P. H. »som Teolog« noget fjernt« (S. 158)¹. Aarsagen til Oprøret siges nemlig at være Had til Adelen og Haabet om ved et Forbund med Lübeck at bringe Christiørn II til Magten igen, medens »de religiøse Faktorer er skubbet fuldstændig i Baggrunden af de politiske«. Atter her læser Forf. Krøniken paa sin Maade. Den taler aldeles ikke om et ønsket Forbund med Lübeck, tvertimod hævder den netop, at det ikke var af Hensyn til Lübeckerne, men udelukkende af Had til Adelen, man begyndte Oprøret, og saa tilføjes paa ægte P. H.s Vis, at den dybere Grund dertil (jfr. ovenfor S. 143) var de kætterske Prædikanter Forkyndelse af et Evangelium, som ikke havde Kristi Tjeneste, men Tyrannen Kong Christiørns som Formaal. Denne Forkyndelse var sat i Værk, for at man, naar først Gejstligheden og saa Adelen var likvideret, kunde opnaa »den længe attraaede Kødets Frihed« under den berygtede Skinkonges [Christiørn II's] Regimente. — Jeg kan ikke tro, at P. H. behøvede nogen særlig politisk sagkyndig til Hjemmelsmand for at skrive dette Afsnit, der saa ganske bærer Præg af hans Had til »Pesthulen« Malmø. For ham har det været det vigtigste netop at understrege, at den religiøse (lutherske) Belæring har været en Hovedaarsag til den Opstand, som først og fremmest blev kendemærket ved Troløshed mod kirkelig og verdslig Øvrighed, og som sigtede mod at opnaa kødelig Frigjorthed. Man mærker Hadet til Lutherdommen og særlig til de forhenværende Kar-

¹ Afsnittet omtaler dog ogsaa, at en Del adelige Børn, som var i Skole i Malmø, fængsledes, og saavel Børn af Anders Bille som af Truid Ulfstand var blandt disse.

melitere, P. Laurensen og Frans Wormordsen, som nu var de aandelige Ledere i Malmø.

Johan Urnes Navn forekommer foruden i førnævnte Afsnit om Rønnov ogsaa i det Afsnit, som fortæller om Københavns Frafald til Grev Christofer. Her siges, at Slottets Overgivelse nødvendiggjordes ved Besætningens Forræderi mod ham. Hvorvidt dette næppe korrekte »Defensorat« for ham skyldes mangelfuld Oplysning eller personlig Sympati for den Mand, som 1531 havde været med til at skaffe Katolicismen Frue Kirke tilbage og 1533 havde talt Kannikernes Sag overfor Rønnov, maa staa hen. Vigtigere er, hvorvidt Forf. har Ret i at understrege det »uhyre besynderlige« i, at Krøniken ikke omtaler, at han hyldede Greven. Den har jo heller ikke fortalt om, at Anders Bille og Tyge Krabbe har hyldet ham. Overhovedet har »Krønikens Forfatter omhyggelig sørget for ikke at nævne Navne paa de Adelsmænd, der hyldede Greven« (S. 157). Dette mener Forf., at Ove Bille, trods Forbitrelse over Frafaldet, har forlangt af Hensyn til Slægten. — Nu var Frafaldet jo generelt, hvorfor der overhovedet ikke var Grund til at fremdrage enkelte Navne. Man kan vel derfor snarere sige, at hvis P. H. havde gjort det og vel at mærke havde udpeget Personer, som ikke hørte til Billepartiet, var der Grund til Formodningen. Men dertil kommer, at P. H.s Dom over Adelen har sin væsentlige Motivering i noget andet end dens Frafald til Greven. Hans politiske Syn paa Frafaldet er klart nok, men træder kun forbigaende frem, idet han kalder Københavns Overgang til Greven for Forræderi mod Rigets Øvrighed og senere siger, at Fynboere gik over til Grevens Parti uden at tænke paa deres Lydighedspligt. Sikkert har han iøvrigt ment, at hans Læsere efter Krønikens tidligere Udtalelser ikke kunde være i Tvivl om hans Stilling til den Mand, som rejste Tyrannen Christiern II's Sag. Men det, som særlig interesserer ham ved Adelens Frafald, er dels dens Fejghed og Redebonhed til at aflægge Ed paa alt muligt, naar de kunde redde Liv og Gods, dels Frafaldets Sammenhæng med Bondeoprøret, som Grevens Landgang straks fremkaldte. Dette betragter han nemlig som tydeligt

Vidnesbyrd om Guds retfærdige Straf over Adelen for dens Tyranni overfor Almuen og for dens Favorisering af Lutherdommen. Det sidste understreges særlig stærkt, fordi det saa ofte er »forudsagt«, at Lutherdommens Frugt maatte blive Oprør og Ulydighed. Men da Billerne jo i alt Fald gennemgaaende holdt fast ved Katolicismen, vilde en særlig Fremdragen af deres Navne netop være ganske forfejlet. Iøvrigt kommer P. H.s politiske Syn paa dem for saa vidt frem, som han understreger de sjællandske Rigsraaders Ansvar for, at Grev Christofer ikke mødte nogen Modstand. Saaledes rammer han i Grunden netop ganske særligt Anders Bille, der var øverste Befalingsmand paa Sjælland. Men allerede dette viser det forfejlede i som Forf. at mene, at Krønikens Afsnit om Grevefejdens Begyndelse bygger paa Meddelelser fra denne. Naar Krøniken taler om, at de sjællandske Raader havde planlagt at gøre Modstand for København, men »efter dansk Sædvane« tøvede ved Beslutningen, til det var for sent, tyder det snarest paa, at han særlig har sine Oplysninger fra Roskilde. Rønnoy havde nemlig fremsat nævnte Plan, som netop Anders Bille hindrede ved at forholde sig passivt overfor Biskoppens Opfordringer. Men samtidig glemmer P. H. ikke i denne Sammenhæng at betone, at Københavnerne var Lutheranere og ivrige Tilhængere af Christiørn II samt hadede Adelen, hvis Opdrætten og Handel med Okser ogsaa skadede deres Handel, ligesom den var en utaalelig Byrde for Bondestanden. Hele Fortællingen ender derfor med at fastslaa, at de socialt modsatte Befolkningslag styrtede hinanden i Fordærvelse. — Det paagældende Afsnit viser med andre Ord, at Krønikens specielle Formaal dels er at betone det moralsk-religiøse Synspunkt, dels P. H.s Samfundsopfattelse. Her er ikke nogetsomhelst, som kan tyde paa, at Krøniken er en Mindebog for Billeslægten.

Samme religiøs-moralske Opfattelse præger Fortællingen om Grevens Afsættelse af Rønnoy, som efter P. H.s Opfattelse havde faaet Roskilde Bispesæde ved Vold og Magt og havde vakt alle gode Mænds Had mod sig ved sit Tyranni og sin Pengegriskhed. Det var da efter Guds retfærdige Dom, at han

paa vanærende Maade blev afsat, og naar han fik Lov til at købe Embedet tilbage, har P. H. antagelig heri set et Vidnesbyrd om, at hans Syndemaal endnu ikke var fuldt. — P.-E. H.s fantastiske Gætning om, at Gustav Trolles kortvarige Indsættelse paa Roskilde Bispestol er »et af de sikreste Vidnesbyrd om, at Krøniken er forfattet efter Ordre fra Billeslægten«, og at dens Meddelelser her skyldes Anders Bille, er tidligere belyst (jfr. ovenfor S. 400)¹.

S. 160 ender Forf. saa sin hidtidige Undersøgelse med triumferende at fastslaa, at den har vist, »at der intet tilfældigt er over Valget af de Personer, der er fundet værdige til Omtale i Skibykrøniken. Krønikens Indhold og Form er bestemt af Billeslægten — og især Ove Billes — Synspunkter«, og Dommene er Udtryk for, »om paagældende var Tilhængere af Billeslægten Politik eller var knyttet til den ved Venskabs- og Slægtskabsbaand«. — Efterprøven har imidlertid godtgjort, at der ikke foreligger ét eneste sikkert Vidnesbyrd for en saadan Antagelse i Krønikens Omtale af Personer. En Sum af mere eller mindre usandsynlige Formodninger kan ikke begrunde et Resultat, der tilmed er i direkte Modstrid med Tekstens Udsagn paa adskillige Punkter². Og naar Forf. tilføjer, at det ikke sætter noget Skel i Krønikens Bedømmelse, om Folk var af anden religiøs Overbevisning eller sympatiserede med andre Regeringsformer end Billeslægten (»det eneste afgørende for Dommen har været Spørgsmaalet: For eller imod Billerne?«), vidner dette om en Læsning af Krøniken, som konstant overspringer, hvad P. H. Gang paa Gang saa stærkt som muligt

¹ Krøniken karakteriserer Gustav Trolle som en *»homo levis et inconstans ac animi ferocis*, der aandede Trusler og Død mod alle, hvem han vilde skade«. Dette er altsaa skrevet »efter Ordre« af Billerne eller er i alt Fald Resultatet af den formodede Ordre!

² Iøvrigt glemmer Forf. ganske at forklare, hvorfor Personer som f. Eks. Johan Rantzau og Peder Ebbesen omtales. Hvad havde de med Billeslægten at gøre; og hvorfor nævnes det, at de reddede sig ved Flugt, da Grevens Folk generobrede Nyborg? Er dette maaske ogsaa Udtryk for O. Billes Hævngrædighed? Men fra 1534 stod han paa samme Side som disse to.

har understreget: at det afgørende for hans Dom om Personer netop er deres religiøs-moralske Værdi; ligesom han jo med særlig Iver fastslaar, naar deres Skæbne kan udtydes som Vidnesbyrd om Guds straffende Retfærdighed. — Undersøgelsen har ikke alene vist, at det er en ren Fiktion at tale om Billedernes — ja endog om Ove Billes Indflydelse paa Krønikeskrivningen. Tvertimod bærer Skriftet ikke alene sin Forfatters ejendommelige religiøs-moralske Særpræg, men vidner tydeligt om hans ejendommelige Samfundsopfattelse. Politisk kan P. H. vakle i sit Syn paa Tronens Besættelse (Aarbogens Genealogi viser dog, at han forudsætter, at Valgretten er begrænset til Slægtningene af den gamle Kongeslægt). Men hans Udtalelse om Kongen som Rettens Haandhæver (*justus ultor*) godtgør, at hans Forstaaelse af Kongemagtens Nødvendighed for at bevare et ordnet Samfund er urokkelig. Men den rammer netop Billederne, for saa vidt som de var med til at udsætte Kongevalget for at kunne øve »Tyranni« mod de værgeløse Befolkningsslag, samtidig med at de begik Forræderi ved at aflægge Ed til den Mand, som foregav at handle paa Tyrannen Christiern II's Vegne.

7. Naar Krøniken viser en saa afgjort Mangel paa Interesse for Billeslægten, at den overhovedet kun et Par Gange omtaler én, som bærer dette Navn, og intet Sted iøvrigt saa meget som antyder, at Familien har øvet Indflydelse paa Begivenhederne ved de Lejligheder, hvor Skriftet nævner Personer, venter man unægtelig endnu mindre at finde Vidnesbyrd i den herom, hvor den intet Personnavn nævner. Imidlertid er Forf. overbevist om, at det ogsaa af disse Afsnit lader sig paavise, at Krøniken er denne Slægts Mindebog. Jeg skal derfor ikke forbigaa nogle Bemærkninger til denne sidste Del af hans »Analyse«, der iøvrigt ligesom den første udelukkende fremsætter Formodninger.

Om en Række af disse Afsnit gælder det, at Forf. end ikke som Grund til, at de er taget med i »Mindeskriftet«, kan paavise, at nogen af Billeslægten deltog i eller havde noget med de omtalte Begivenheder at gøre. Det gælder saaledes de fleste

Afsnit om Tiden inden 1500. Videre Afsnittene om Ditmarsker-toget 1500, Korstogsprædikenen 1502 (mod Tyrkerne), Processen mod Jens Andersen 1517, Afsnittene om Karmeliterne (1515 og 1519), om Arcimbold 1517 og 1518, om Universitetsmanden Peder Skottes Død 1520, om Biskop Hans Mules Død 1524, Vejle Bys Brand 1525¹, Bondeoprøret i Tyskland 1525 og Gendøberuvæsenet i Münster 1534, Lübecks Krig med de nederlandske Stæder 1533, Hamburgerfredsmødet 1534, Lübecks Krig med Holsten 1534 og endelig Afsnittene om den lutherske Bevægelse i Nørrejylland, København og Malmø.

Ved nogle af de resterende Begivenheder har ganske vist Biller været nærværende; men det kniber unægtelig med at paavise, at de har indlagt sig nogen Berømmelse ved dem. Andre af disse Afsnit menes optaget i Mindebogen, fordi formodede Venner af Billeslægten var nærværende ved Begivenhederne eller kan være Hjemmelsmænd til Meddelelserne. Naar Krøniken (og Aarbogen) saaledes til 1488 omtaler Dronning Dorotheas Pilegrimsrejse, er det ikke, fordi P. H. havde speciel Interesse for denne Fromhedshandling af den særlig »kristne« Fyrstes Gemalinde, men fordi Johan Oxe var »Dronningens trofaste Ledsager« (jfr. S. 166). Han er ogsaa nævnt paa Listen over de Gæster, der i Jan. 1490 samledes paa Søholm hos Torben Billes Enke, og var altsaa antagelig Ven af Familien (S. 165). Betingelserne for at komme med i Mindeskriftet var altsaa ikke haarde. Deltagelse i Slægtens Gilder er nok! — Om flere af de to Skrifters svenske Meddelelser formodes, at de ganske vist skyldes »Mennesker udenfor Billeslægten«, men Venner af den (S. 163): nemlig unionsvenlige svenske Adelsmænd, som Forholdene havde nødet til at tage Ophold paa deres danske Godser. Forf. afviser derimod pure, at P. H. paa Grund af sin halvsvenske Afstamning har haft svenske Forbindelser, som skaffede ham disse Oplysninger. At Krøniken er »gennemsyret af Had til de troløse Svenskere«, skal ogsaa tyde

¹ Her formodes dog S. 179, at et ukendt Medlem af Slægten har været i Livsfare!

derimod. — Nu hænger P. H.s skarpe Dom over Svenskerne sammen med hans absolute Forkastelse af uberettigede Oprør, og vi møder den ogsaa i hans Kongeskift. Ud herfra er der i alt Fald ingen Grund til at forkaste Optegnelserne som Udtryk for P. H.s egen Opfattelse, og Oplysningerne om selve Begivenhederne kan han, som Forf. selv tidligere har formodet, have fra svenske Annalister¹. Forf. mener imidlertid nu, at de exilerede svenske Stormænd »enten gennem mundtlige Meddelelser eller skriftlige Optegnelser har stillet deres Viden om Forholdene i Sverige til Raadighed for P. H.« (S. 164)². Naar og hvor P. H. (navnlig da han jo efter Forf. først fik »O. Billes Aarbog« tilstillet i Efteraaret 1534 og derefter begyndte paa Krønikearbejdet) kan have haft sine Konferencer med disse fremmede, oplyser Forf. os dog ikke om. — Til særlig Hjemmelsmand udnævner han Arvid Trolle (d. 1505), hvis Slægt har været de ældre Billers Venner, og hvis Søn Erik Trolle er opført paa den ovenfor nævnte Liste over Gæsterne paa Söholm i 1490. Erik Arup har formodet³, at Arvid Trolle har gjort Optegnelser om de svenske Begivenheder i 1497, der førte til Kong Hans's Anerkendelse som Sveriges Konge og hans Kroning i Stockholm. Nu betragter Forf. ham derfor som Hjemmelsmand ikke alene til Aarbogens og Krønikens Notits til 1497 om Sveriges »Udfrielse fra Sten Stures Vold«, men ogsaa

¹ Om han har gjort Optegnelser efter disse Aarbøger under sit Studieophold i Sverige eller senere, eller om han har Oplysningerne fra en nu tabt dansk Annalist, maa staa hen.

² Den i Aarbog og Krønike enslydende Notits om Karl Knutsons Indfald i Skaane 1452 formoder Forf. dog nu »højest sandsynligt« stammer fra Optegnelser, som et Medlem af Billeslægten har gjort om de Hærgninger, som da fandt Sted (der er »al mulig Grund til at antage, at Billerne har lidt store Tab«), og til disse formodede Slægtsbogs-optegnelser kan man »sikkert« ogsaa henregne Notitsen om Kometen 1472! Derimod er Forf. ikke mere saa sikker paa, at Afsnittet til 1487 om Gotlands Genforening med Danmark skyldes Tyge Krabbes Selvbiografi (saaledes S. 137); nu er det »ogsaa muligt, at det bygger paa Oplysninger fra de svenske adelige eller paa Dokumenter(!) fra disses Arkiv« (S. 164).

³ »En tabt kilde hos Hvitfeldt« i Hist. Tidsskr. 8. R. I, 383—94.

til Afsnittet til 1493 om Sten Stures Tyranni¹. Arup karakteriserede imidlertid Arvid Trolles Optegnelser om 1497 (som han mener gaar igen i Huitfeldts Krønike om Kong Hans) som saalivlige og nøjagtige, at de maa betegnes som et Øjenvidnes Optegnelser. Dette Præg har i alt Fald P. H.s korte Notits til 1497 ikke; dens Dato til Kong Hans's Kroning er desuden gal². Krønikens Afsnit om Sten Stures Tyranni (til 1493) er ægte P. H.sk, ogsaa ved sin Unøjagtighed. Det understreger, at Sten Sture selv udtalte, at han vilde prøve, om den gængse Tale om, at Guds Hævn rammer Mænd, som bemægtiger sig Kirkens Gods, var rigtig; »kort efter« døde han (*prodigiosa morte calamitosus*), — men han døde dog vitterlig først 1503! Arvid Trolle eller hans Søn maa saaledes have ført P. H. bag Lyset! Iøvrigt havde det været rart, om Forf. her, hvor der virkelig var en Mulighed for at konstatere, om Hr. Arvid var Hjemmelsmand, havde paavist os, at Sten Stures foregivne Udtalelse virkelig fandtes i den paastaaede Kilde. — Men selv om Forf. havde bedre Støtte for sine Formodninger om disse svenske Hjemmelsmænd, kan man vel mene, at egentlige Bidrag til en Mindebog om Billernes Indsats i Tidens historiske Begivenheder er disse svenske Afsnit ikke³.

Maaske er det derfor, at Forf. m. H. t. Afsnittet om Kong Hans's Hjemrejse fra Sverige 1498 og Afsnittet 1501 om Svenskerne Oprør forlader Formodningerne om svenske Hjemmelsmænd og vender tilbage til Billerne.

At Kong Hans's Hjemkomst fra Sverige særlig omtales, skal saaledes skyldes, at han senere paa Aaret holdt et dansk Rigsraadsmøde, hvori i alt Fald Sten Bille har deltaget. Notitsen

¹ Hvorvidt ogsaa Notitsen til 1477 (o: 1476) om Kalmarmødet henføres til ham eller til andre svenske Hjemmelsmænd, er jeg ikke klar over.

² Hans Hildebrand, Sveriges Historia II, 559 har 26. Nov.; Skibykrøniken: St. Katharinas Dag (25. Nov.); Huitfeldt, der altsaa skal have brugt Arvid Trolles Optegnelser, har rigtigt »Søndagen efter Catharina« (26. Nov.).

³ Forf. oplyser dog, at Tyge Krabbe og Sten Bille var med paa Togtet 1497 til Sverige; og han gætter paa, at Torben, Anders og Hans Bille nok ogsaa har været med!

skal derfor bygge paa Oplysning fra »en Bille, der har modtaget Indkaldelsesbrev til nævnte Møde«! — Afsnittet om det svenske Oprør fortæller os mest om Dronning Christines Fangenskab efter Stockholm Slots Indtagelse og om hendes Modtagelse i Halmstad efter Frigivelsen [1503]. Særlig her er det, at P. H. udførligt udtaler sig om det »barbariske« svenske Folks medfødte Troløshed og Had til Fyrster. Naar det nu her siges, at Dronningen blev modtaget af »Rigets fornemste Herrer«, er det efter Forf.s Opfattelse ligefrem typisk. Altsaa maa nemlig nogle Biller have været til Stede; og af dengang udstedte Dokumenter ses ganske rigtigt, at Sten Bille var med. Det fremgaar derfor »med al ønskelig Tydelighed«, at én af de »fornemme Herrer« har været Hjemmelsmand for Oplysningerne (S. 167)¹. Dermed er *eo ipso* afvist, at P. H., som dog muligvis selv har overværet Dronningens festlige Modtagelse (han var jo dengang i Kloster i det nærliggende Varberg), her gengiver en Ungdomserindring. Efterretningen maa nemlig i alt Fald skyldes en fornem Mand. Forf. synes ligefrem at mene, at man ikke kan fortælle om fornemme Folk uden selv at være fornem! Dog maa jeg i Sandhedens Interesse her tilføje, at Forf. har et i hans Øjne »afgørende« Vidnesbyrd i Baghaanden: Krøniken undlader nemlig at fortælle om den mislykkede danske Expedition for at undsætte Dronningen, da hun var belejret i Stockholm. Grunden hertil er klar nok. »Hans Bille var nemlig en af Flaadecheferne« (S. 170)! Ove Bille har da antagelig fundet Omtalen af Expeditionen for kompromitterende for Slægten, men netop det beviser altsaa, at Afsnittet om Oprøret skyldes en Bille!

Min Formodning om, at P. H. oprindelig har paabegyndt Aarbogen som en Slags Fortsættelse af »Kongeskriftet«, bygger ikke mindst paa dens mange Optegnelser vedrørende Kongefamilien (Christiern I's Rejse til Rom 1474, Sønnen Hans's Trolovelse 1477, hans Bryllup 1478, Overdragelsen af Slotslovene

¹ Efter denne Bevisførelse kan det ikke undre, at Forf. ogsaa i det følgende anser det for ganske sikkert, at naar fornemme Folk overhovedet omtales i Krøniken, maa den i alt Fald særlig tænke paa Biller og have sine Oplysninger fra dem!

til ham 1482, hans Kroning 1483, Prins Christierns Hyldning 1486 [urigtigt for 1487], Dronning Dorotheas Pilegrimsfærd 1488, Kongens Sverigestog 1497 og Tilbagekomst 1498, Dronning Christines Hjemkomst [1503], Prinsesse Elisabeths Trolovelse med Joachim af Brandenburg 1499, Christiern II's Trolovelse 1514 og Bryllup 1515 samt endelig Frederik I's Datter Dorotheas Bryllupsrejse 1526). Forf. har dog selvfølgelig sine Billebestemte Forklaringer til, hvorfor disse Begivenheder omtales. Et Par er allerede omtalt. Notitsen om Elisabeths Trolovelse skal saaledes stamme fra Anders Bille, »der havde al mulig Grund til at mindes hende med Taknemmelighed«. Hun havde nemlig medvirket til, at han fik Tilgivelse for et Drab 1508 paa Rigsraaden Niels Hack. Interessen for Begivenheden selv har altsaa været secundær; Optegnelsen er primært tænkt som et Æresminde om Anders Billes Taknemlighed!

P. H. gjorde 1515 to Optegnelser i sit Eksempplar af Saxo-Udgaven fra 1514: om Christiern II's Bryllup med Isabella og om Karmeliterprædikanten Dr. Morten Pedersens Død. Lignende Notitser i samme Rækkefølge har Aarbogen; men den indfører tillige Notitsen om Kongens Trolovelse 1514. Krøniken gentager Aarbogen med store Udvidelser i Afsnittene om Brylluppet og Dødsfaldet. Da der er visse formelle Forskelle imellem de to Optegnelser i Saxo-Eksemplet og i Aarbogen, finder Forf. heri »et sikkert Bevis for, at P. H. ikke er den oprindelige Forfatter til Skibykroniken« [der menes antagelig Aarbogen]. Og da Hans Bille var Chef for det Skib, som førte Dronning Elisabeth til Danmark, »har der saaledes været al mulig Anledning for Aarbogens Forfatter til at indføre disse Notitser i et Værk, som var bestemt til at afspejle Billeslægts Færden«. — Her er saaledes et af Stederne, hvor Forf. hævder, at ogsaa Aarbogen fra første Færd skulde være et Familie-mindeskraft. Om det umulige heri jfr. ovenfor S. 369 f. — At P. H. overhovedet ikke behøvede nogen Hjemmelsmand for at nedskrive disse Notitser om landskendte Begivenheder i Aarbogen, er imidlertid ubestrideligt; og Kommentaren til Bryllupsnotitsen med dens Udtalelse om Dyveke og om Kongens ubundne

Frilleliv godtgør sig tydelig som Etikeren P. H.s egne Dom (med Brug af Peder Svaves Forsvarsskrift for Frederik I som Basis, som Teksten jo udtrykkelig siger). Selv Udtalelsen i Kommentaren om de »vesterlandskes« skuffede Haab om Handelsfordele (paa Grund af dette Ægteskab) behøvede P. H. ikke en politisk Hjemmelsmand for at nedskrive. Herom har han sikkert ofte hørt Tale i Helsingør, hvor Øresundstolden betaltes; om ikke andre, har Frans Wormordsen kunnet berette P. H. om Nederlændernes Misfornøjelse.

Da Anders Bille og Hustru 1526 opfordredes af Frederik I til at ledsage hans Datter Dorothea paa hendes Bryllupsrejse, er det forstaaeligt, at Forf. betragter ham som Hjemmelsmand for Notitsen i »O. Billes Aarbog« herom. Uagtet Krøniken overhovedet ikke taler om dette Ægteskabs politiske Betydning, men kun udvider Aarbogens Notits med en forarget Udtalelse om Brudgommens forudgaaende Frafald fra Romerkirken) efterat han »ved Tyranni« havde ophævet den Korsridderorden, han havde været Stormester for) og karakteriserer ham som »en af de mest halsstarrige Tilhængere af det lutherske Parti«, mener Forf. dog, at ogsaa dette Afsnit maa skyldes Ove Bille selv. Andre vil tværtimod synes, at den fuldstændige Mangel paa Omtale af den politiske Baggrund i Danmark for Beslutningen om dette Ægteskab (der vakte saa stor Uvilje og Modstand i Rigsraadet¹, og som sammen med Landdagsvedtagelsen i Kiel Febr. 1526 var det afgørende Vidnesbyrd om, at Frederik I opgav den Kirkepolitik, som saa højtidelig var proklameret paa Kroningsherredagen 1524) snarest tyder imod, at O. Bille staar bag Krønikeafsnittet. Paa den anden Side røber Tekstens Vendinger netop klart baade P. H.s Stil og hans Følelser overfor dette Ægteskab.

Alle de resterende Afsnit i Krøniken (og selvfølgelig i dens Forlæg), som beretter om Begivenheder, der har spillet en særlig Rolle i dansk Historie, og for hvilke der ikke i det foregaaende allerede er gjort specielt Rede, anser Forf. Ove Bille for

¹ Jfr. herom A. Heises Afhandling om W. Utenhof i Hist. Tidsskr. 4 R. VI, 163—328.

Hjemmelsmand til eller mener, han i alt Fald har sat sit Præg paa. — Grunden til, at Ditmarskertoget 1500 kun omtales i knappe Vendinger i Aarbogen, er saaledes den, at ingen af Billerne var med. Men da Nederlaget var pinligt for den danske Adel, ønskede O. Bille ikke dette Togt nærmere beskrevet i Krøniken (S. 170). I Kommentaren, der hævder, at Nederlaget var Udtryk for »Guds Hævn« (fordi Adelen, der var smittet af Husitisk Kætteri og forblindet af Griskhed efter Kirkegods, allerede inden Indkaldelsen til Leding havde delt de bedste kirkelige Præbender og Klostre mellem sig), henholder P. H. sig imidlertid udtrykkelig til gængse Rygter dengang (*dicebatur vulgo illis diebus*). Forf. erklærer diktatorisk, at dette vidner om P. H.s Hævngrædighed; det har overhovedet intetsomhelst med Ditmarskertoget at gøre, men indblander Forhold fra 25—30 Aar senere (jfr. ovenfor S. 41 om Forf.s Datering af Afsnittet). Dog mener han, at O. Bille har kunnet billige disse Udtalelser om Adelen. — I Krønikeafsnittet ser han iøvrigt »et klart og tydeligt Bevis« for, at P. H. kommenterer en Aarbog, »i hvis Affattelse han ingen Del har haft«. Atter her tager saaledes »Analysen« intet Hensyn til Tekstens Udtalelser; men da Udtalelserne skal vidne om P. H.s Hævngrædighed, indrømmer Forf. saaledes her, at Krøniken dog ikke altid vidner om Ove Billes »Mentalitet«.

Aarbogens korte Notits om Kong Hans's Død følger lige efter et Afsnit om Lave Urnes Bispevielse i Ribe. Forf. formoder derfor, at begge disse er hentet fra en Dagbog, Ove Bille førte paa sin sidste Rejse med Kongen, en Gætning, som kun har Spor af Sandsynlighed, hvis afgørende Grunde taler for, at Aarbogen skyldes Biskoppen. — Krønikens Tilføjelser deler Kong Hans's Regering i to Perioder. I den første besværede han Gejstligheden efter verdslige Stormænds Raad; men da han opdagede, at deres Motiver var Had til Kirkens Personer og ikke Uegennytte, slog han om og blev Kirkens Mænd meget velsindet. Utvivlsomt sigtes her (ligesom i Afsnittet om Ditmarskertoget) særlig til Adelen Griskhed efter Kirkegodset. Tilsvarende Kritik af Lægmænds egennyttige Angreb paa Gejst-

ligheden er staaende Emne for P. H. i hans Skrifter. Alligevel erklærer Forf. kategorisk, at Krønikens Syn paa Adelen ikke er P. H.s, men Ove Billes. — Naar Krøniken her roser Kongen for hans kraftige Indgriben overfor Adelen indbyrdes Stridigheder, kan Forf. med sin fine Indfølelsesevne »ligefrem mærke Ove Billes Tilfredshed med Kongens Overbærenhed ved Anders Billes Drab paa Niels Hack«! Andre vil beklage, at Ove Billes »Dagbog« ikke har efterladt sig tydeligere Spor i Krøniken. Dennes sluttelige Fremhævelse af tre Anker mod Kong Hans tyder i alt Fald afgjort mere paa P. H. end paa Ove Bille. De gælder: hans blodige Krige (P. H. var som Erasmus ivrig Fredsven), Dommen, som uretfærdig ramte Poul Laxmands Arvinger (jfr. P. H.s Indignation over den i Afsnittet til 1502 og paa den anden Side Billernes Deltagen i den som Dommere, jfr. S. 416) og endelig hans Ægteskabsbrud (Forholdet til Edel Jernskæg). Da Fru Edel var gift med Torben Bille, læser Forf. ganske vist ud af denne sidste Anke Ove Billes Harme over Kongens vedblivende Forhold til hende, som han følte som en Forhaanelse af Slægten, — men hvorfor forbød han saa ikke hellere P. H. at omtale dette kompromitterende Forhold i Mindeskriftet? Iøvrigt er det usikkert, om P. H. insinuerer, at Forholdet vedvarede efter Edel Jernskægs Giftermaal.

Ligesom Aarbogen fortæller ogsaa Krøniken kun om Forhold fra Christiørn II's Regeringstid, som interesserede P. H. dels som Ordens- og Universitetsmand (Dr. Morten Pedersens Død, Karmeliterkollegiets Oprettelse, Dr. Peder Skottes Død), dels som nidkær Ivrer for Kirkens Ære (Dommen over Arcimbolds Legation, Jens Andersens Proces, Nekrologen over Ærkebiskop Birger). Afsnittene om Dyveke, Torben Oxe og Hans Faaborg udtaler P. H.s Tanker om Guds Indgriben som retfærdig Dommer (jfr. S. 407). Alle disse Afsnit bærer Præget af hans Pen, og selv Forf.s Forsøg paa at godtgøre Ove Billes Indflydelse paa det sidstnævnte, kan jeg kun betegne som ganske mislykket. »Ove Billes Aarbog« kender iøvrigt ikke det bitterste til Træk, som belyser Christiørn II's Tilsidesættelse af Rigsraadet eller dets Modstand mod de nye Love. Skulde O. Bille, selv om han

ikke fortsatte sin formodede Dagbog, være ganske uinteresseret herfor? Overhovedet overspringer baade Aarbog og Krønike alt indtil 1521, hvortil de urigtigt henfører Sveriges Erobring og Blodbadet. Forf. finder her, trods Aarbogens Knaphed, at den er temmelig godt underrettet om, hvad der skete i Stockholm, og mener, som før omtalt, at Oplysningerne skyldes Klaus og Mogens Bille. Den »villige Fortæller« (jfr. S. 174) Klaus Bille maa imidlertid have været særlig uoplagt, naar han ikke kunde give sin Fætter fyldigere Oplysninger (og det rette Aarstal) til hans Aarbog. Hvis han virkelig staar bag Krønikens indignerede Fortælling om Blodbadet (og dens forudgaaende Skildring af Sten Stures »Tyranni«) og om Christiern II's foregivne Iver for Pavens Sag, forbavses man unægtelig over, at vi saa intet hører om Gustav Trolles og Jens Andersens Optræden. Hele Skildringen er imidlertid bygget op paa faa, almindelig kendte Fakta og præget af P. H.s Iver for at stemple Christiern II for Grusomhed, Hykleri og Troløshed og fastslaa Guds paafølgende retfærdige Straf over Tyrannen og hans Medhjælper, Didrik Slagheck.

For Krønikens Skildring af Begivenhederne inden Oprøret mod Christiern II og af selve Oprøret samt for Indflettelsen af P. H.s Klageskrift er tidligere gjort Rede. Forf. har unægtelig Ret i, at Indledningen til Oprørsskildringen gengiver den senere Regerings Synspunkter, og at selve Fortællingen om Oprøret viser »et meget løst Kendskab til de nærmere Omstændigheder«. Dette opfordrer nu ikke til at gætte paa nær Forbindelse med en fremstaaende Politiker. Paastanden om P. H.s Forhold til Ove Bille under hans Flugt til Jylland hviler paa løs Grund, og der foreligger ingen Sikkerhed for, at Krønikens højst utilstrækkelige Oplysninger stammer fra dette Hold. Kun hvis der forelaa nogetsomhelst Vidnesbyrd om, at den Biskop, som opfordrede P. H. til at oversætte og kommentere Frederik I's Haandfæstnings Klagepunkter mod Christiern II, var Ove Bille, var der Grund til at formode Indflydelse fra ham paa P. H. i disse Afsnit af Krøniken¹. Men P. H.s Ophold i Aarhus er nærmest usand-

¹ Vedkommende Biskop kan have været Stygge Krumpen, da P. H.s Opholdssted i Jylland antagelig var Karmeliterklostret i Sæby.

synligt, og Forf.s Paastand om Ove Billes og Lave Urnes Redaktion af Haandfæstningens kirkelige Punkter med P. H. som Medhjælper er i alt Fald afgjort forfejlet. De dermed sammenhængende Formodninger om Indflydelse paa Krønikens Tekst svæver derfor i Luften. — Det generer aabenbart Forf. noget, at »Ove Billes Aarbog« ikke viser nogen Forbitrelse over Adelens Troløshed overfor Christiern II (jfr. S. 176). Forklaringen derpaa skal være, at selv om ingen Bille var med i Sammensværgelsen, deltog dog Venner af Slægten som Tyge Krabbe, Predbjørn Podebusk og Jakob Lykke i den. »Der er saaledes al mulig Grund til, at Ove Bille ønskede at dække over de virkelige Forhold ved Oprøret«. Derfor er ogsaa Krøniken saa kortfattet herom!

Krønikens Afsnit om Kongens Flugt (med den urigtige Dato) og om hans følgende Omflakken finder Forf. umuligt kan være forfattet af en »gejstlig, stuelærd Mand«. Det maa skyldes en Statsmand og Politiker, fordi det fortæller om Kongens Vanskeligheder med at faa Lejde i Provinsen Holland; først af Hensyn til Dronningen fik han jo Lejdebrev. — Hvorvidt P. H. behøvede at faa disse brudstykkeagtige Oplysninger fra en Politiker, maa staa hen; men en saadan vilde vel have lagt Vægt paa at fremhæve Kongens faretruende Krigsforberedelser og de diplomatiske Forhandlinger om hans Restitution, efter at Lejehæren opløstes paa Grund af hans Pengemangel. Men nogen Sikkerhed for, at Ove Bille er P. H.s Hjemmelsmand her, foreligger i alt Fald ikke. Der havde været mere Grund til at fremhæve det mærkelige i, at P. H. ikke omtaler Christiern II's Overgang til Lutherdommen under hans Ophold i Kursachsen.

Vi kommer saa til Frederik I's Regeringstid. De fleste og vigtigste Afsnit herom i Krøniken er allerede tilstrækkelig belyste, da de jo enten nævner Navne, eller af Forf. menes at tie om Begivenheder, som maatte compromittere Biller. Optegnelserne om de Herredage, der spiller særlig Rolle for den kirkelige Udvikling, viste paa karakteristisk Maade, at P. H. i alt Fald ikke havde virkeligt Kendskab til Rigsraadsforhandlingerne eller interesserede sig for deres politiske Resultater (betegnende er Manglen paa Omtale af Recesserne fra 1530 og

1533 og af Enighedsbrevet). P. H. fremhæver kun, hvad der har hans personlige Interesse. Redegørelsen for Processen mod Hans Tausen 1533 forbigaar derfor endog Biskoppernes Anklager. Overhovedet har Referatet af Krønikens Afsnit vist, i hvor høj Grad Krønikeafsnittene, især efter 1526, bærer P. H.s ejendommelige Præg.

Forf. mener imidlertid ikke mindst her at kunne spore Ove Billes Indflydelse. Saaledes skal jo Mangelen paa Omtale af Covenantet fra 1524 ved Frederik I's Kroning, »den allervigtigste Begivenhed« ved denne Lejlighed (jfr. ovenfor S. 401—2), skyldes Biskoppen. Nu fremhæver Forf. dog ogsaa, at, naar Krøniken giver os »nøje Besked« om Rigsraadets Forhandlinger med Hansestædernes Afsendinge (om Fællesoptræden mod Christiern II) og om det mislykkede Forsøg, Afsendinge fra Kejseren og den engelske Konge gjorde paa at opnaa Mægling mellem de to Konger, maa Forfatteren være en Politiker og ikke P. H. (S. 177). — Imidlertid véd Krøniken slet ikke »nøje Besked« med Forhandlingerne; den nævner overhovedet kun de to Sendefærds Formaal. Om P. H. behøvede Oplysninger fra en Politiker for at kunne berette herom, er ikke saa givet. Noget Vidnesbyrd om, at han har faaet sine Oplysninger fra Ove Bille, er det i alt Fald ikke. Gik P. H. ud og ind i mange Stormænds Huse, som Forf. jo mener, har hans Mulighed for at faa disse sparsomme Oplysninger jo været mangfoldige¹.

Som en Særegenhed ved Krønikens Behandling af Aarene 1526—31 fremhæver Forf. med Rette, at den udelukkende (bortset fra Stykket om Dorotheas Bryllupsrejse) bringer Meddelelser om kirkelige Forhold og Dødsfald. Den er »yderst velunderrettet«, mens Aarbogen er »ret sparsom«. Dette sidste forklares saa ved, at Ove Bille var den eneste af Slægten, som

¹ Naar Forf. i Krønikens Tekst tillige »sporers«, at Hjemmelsmanden ser ned paa det menige Folks Repræsentanter ved Kroningen, er det et nyt Eksempel paa overivrig Sporsans. Krøniken konstaterer kun aldeles objektivt, at foruden Rigsraad og Stormænd og Repræsentanter for de vendiske Hansestæder overværede en stor Mængde adelige Kvinder og Almue Kroningen. Ser den ogsaa ned paa disse Adelsdamer?

aktivt tog Del i Kampen for den katolske Kirkes Rettigheder; men han fandt Stoffet til Belysning af Reformationsbevægelsens Fremgang »ikke egnet til Omtale i sin Aarbog« [den var jo ogsaa tænkt som Slægtsmindebog]. Men hvorfor finder vi saa netop i denne det fanatiske Afsnit om Karmeliteren Peder Laurentsens Frafald, hans Ødelæggelse af Klostret i Assens samt paafølgende Virken i »de vanhellige Apostaters Hule« Malmø; og hvorfor det følgende Stykke om Klaus Tøndebinders og Hans Spandemagers gennemgribende Prædikenagitation i Malmø; for ikke at tale om Afsnittet om Billedstormen i Frue Kirke i København, hvor de 10 anførende Borgermænds Navne omhyggelig registreres. Hvad har overhovedet disse Afsnit, der saa tydelig understreger Aarbogens levende Harme over Reformationsbevægelsens Fremgang, at gøre i et Mindeskrift for Billeslægten? Krønikens »yderst velunderrettede« Meddelelser maa Forf. da ogsaa her indrømme vidner om P. H.s Forfatter-skab. Han sværter her »efter sin Natur« Lutheranerne saa meget som muligt [dog ikke mere end i de nylig nævnte Afsnit i Aarbogen!]. Men han bidrager derved kun til at give sine Læsere et urigtigt Indtryk af, at Katolikerne var trængt langt mere tilbage, end de i Virkeligheden var, hvad Forf. (ganske vist i Modsætning til P. H. og notoriske Data i hans Tekst) navnlig mener, Beslutningen paa Herredagen 1533 viser.

Med Hensyn til alt det følgende i Krøniken er der særlig Grund til at omtale, at Forf. betoner, at Nekrologen over Frederik I maa være forfattet af en Mand, som gennem en Aarrække har haft Lejlighed til at studere Kongens Personlighed og hans Politik paa nærmere Hold (S. 182). At P. H. muligvis har faaet Tips til sin Karakteristik af Frederik I fra en Politiker, skal jeg aldeles ikke benægte. Maaske har ogsaa Udtalelser fra Ove Bille ydet ham Stof; Nedskrivningen af Nekrologen ligger jo efter hans lange Ophold i Aarhus, hvor han var literært virksom i Biskoppens Tjeneste. Siden da var det ganske rimeligt at vente Udtalelser i Krøniken, som kunde bringe Ove Bille i Erindring. Saa meget mere undrer man sig over, at Krøniken snarere synes ganske at se bort fra Biskoppens Stand-

punkter (især ved Redegørelsen for Herredagen 1533 og for Processen mod Tausen). Men af Selverfaring kendte P. H. jo en Del til den afdøde Konge. Han kunde med Sagkundskab tale baade om hans Støtte af den lutherske Bevægelse og om de Tab, Kirken og Klostervæsenet havde lidt under ham. Og hans skarpe Dom over Kongen vidner klart om, at han ikke har glemmt Oplevelsen i 1526 efter Prædikenen paa Københavns Slot. Ogsaa sine nationale Følelser overfor Holstenerne har P. H. her givet frit Spil. Heri var vel Ove Bille ikke uenig med ham; men, hvis Krøniken virkelig var forfattet saa sent, som Forf. mener, vil det sige, at Nekrologen er skrevet efter Ove Billes Hyldning af Christian III, og saa kan man sikkert paastaa, at han ikke havde taalt, at »Mindeskriftet om Billeætten« i den Grad talte nedsættende om den nye Konges Fader og om Holstens Voldshandlinger mod Danmark. — Iøvrigt bærer Nekrologen jo ganske Lektor Pouls Særpræg, og man tør rolig paastaa, at den i denne Form overhovedet aldrig var blevet godkendt af Biskoppen (som for Resten sikkert aldrig har set den).

Paastanden om, at Aarbogens og Krønikens Skildring af Grevefejden bygger paa Meddelelser fra Ove Bille, er ganske uholdbar. Er der nogen Del i de to Skrifter, hvorom denne Antagelse maa betegnes som fantastisk, er det denne, hvor Aarbogen omtrent helt har vist sig som en Kladde til Krøniken, og hvor begges Fortælling vidner saa tydeligt om Forfatterens østdanske Horisont. Et enkelt indledende Afsnit, Stykket om Lübecks Forlig med de nederlandske Handelsstæder, viste sig endda at staa i direkte Modstrid med Ove Billes egne Oplysninger. Men overhovedet har Forf. her end ikke gjort mindste Forsøg paa at klargøre for Læserne, hvorledes Ove Bille, som sad afskaaret fra de af Grev Christofer besatte Landsdele, og først i Efteraaret 1535 kom til Sjælland, har været i Stand til i Vinteren 1534—35 at konferere med P. H. og suflere ham m. H. t. Nedskrivningen af disse Slutningsafsnit i de to Skrifter og iøvrigt ogsaa m. H. t. hele den øvrige Krønikes Udarbejdelse. Naar Forf. som »Bevis« for, at Meddelelserne om Grevefejden stammer fra Ove Bille, henviser til »den Kendsgerning, at de

to Skrifter har kunnet tillade sig at indføre en Beretning om Adels Overgreb i deres Skildring« (S. 182), er det klart nok, i hvor høj Grad han her er renonce for Argumenter, som blot tilnærmelsesvist kan kaldes sandsynlige. Han sigter til en plat-tysk Pamflet, som blev trykt i Malmø 1535 (vel i Nov.) og som forsvarede Malmøs og Københavns Oprør under de voldsomste Anklager mod Adelen. At Ove Bille skulde »tillade« Aarbogen og Krøniken at benytte dette Skrift, der, som Forf. rigtigt siger, i Virkeligheden haaner hans egne Slægtninge, som Kilde, er allerede lidet troligt. Men hvorledes Forf. kan tænke sig, at Biskoppen har meddelt saavel Hans Henriksen (der jo efter ham er Aarbogens Nedsriver) som P. H. denne »Tilladelse«, saaledes at de to Forfattere netop fremdrog de samme Momenter fra Pamfleten, og den første endda et Aarstid, inden nævnte Skandskrift udkom (hvis man følger Forf.s Datering), er unægtelig en Gaade. S. 196 synes Forf. da ogsaa at nære en vis Tvivl om Rigtigheden af, hvad han S. 182 kaldte »en Kendsgerning«. Nu hedder det nemlig, at Hans Henriksen »muligvis ogsaa har kendt og brugt dette Skrift«. — Iøvrigt er de Lighedspunkter, som findes mellem P. H.s Anklager mod Adelen og nævnte Smædeskrifts, for betydningsløse til at begrunde Forf.s Paastand¹. Og da Krønikens Afsnit om Greve

¹ Begge Skrifter omtaler visse dengang velkendte Realiteter, men paa saa forskellig Maade, at Formodningen om P. H.s Brug af Malmøskriftet allerede af den Grund maa afvises. Forf. henviser S. 197 særlig til Skriftets Omtale af Adels for Byerne saa skadelige Oksehandel; den skal godtgøre det som Kilde for Krøniken. (Om dennes Omtale af Oksehandelen jfr. ovenfor S. 424). Men i Skandskriftet er dette kun et enkelt Led i en større Sammenhæng, der tales om Adels Odelæggelser af Byernes Handels-erhverv. Heraf kender P. H. kun til Oksehandelen, men taler ikke (som Skriftet) om, at det drejer sig om en storslaaet Exporthandel, der omfatter mange Tusind Okser, og som drives med Adels egne Skibe; heller ikke, at Folgen er blevet en Prisstigning, som hindrer den fattige Borger ikke blot i at købe Okser, men overhovedet i at kunne faa Kod. Adels Konkurrencebedrift omfatter ogsaa Handel med en Række andre, nærmere nævnte Varer, som de lader deres Fogeder afpresse Bonderne for lav Pris, samtidig med at det forbydes dem at sælge til andre. Dertil kommer saa Adels Handel med Trælast og med nedsaltet Sild og overhovedet dens Driven

fejden i alt Fald senest er nedskrevet ved Nytaarstid 1535 (jfr. ovenfor S. 141), kan P. H. ligesaa lidt have hentet sit Stof

Fiskeri i stor Stil. Ogsaa disse Varer exporteres paa Adelen egne Skibe. Men hertil kom endelig, at Adelen »for at hindre, at Borgerne bliver for rige«, foranlediger, at de plages med Indkvarteringer af Landsknægte, som endda kræver Forplejning uden Betaling. Til disse Anklager kender P. H. intet, saa lidt som til Fremhævelse af, at Byernes Privilegier krænktes. S. 196 formoder Forf. ogsaa, at Pamfleten er Kilde til P. H.s Beretning om Sjællands Overgang til Grev Christofer og »for en Del« til Beretningen om Krigen i Skaane. »I det hele er Skandskriftet godt udnyttet; dog skal det bemærkes, at P. H. klogelig undlader at omtale Tyge Krabbes Forræderi og Borgerskabets Forsvar for den berettigede Opstand«. — Disse Paastande bortfalder imidlertid, da Malmoskriftet først er affattet, efterat Skiby-kroniken var afsluttet. Forf. har ikke bemærket, at det Slag ved Helsingborg, hvor Tyge Krabbe handlede forræderisk, dateres i Skriftet til Skt. Agnes Dag (o: 21. Januar) 1535; Dateringen er urigtig (skal være 13. Januar, jfr. C. Paludan-Müller, Grevens Feide I, 350), men den godtgør, at Skriftet er forfattet senere end Kroniken. Dette bekræftes yderligere af, at det omtaler, at de skaanske Raader har hyldet Christian III, og at »hele Skaane« er erobret af de kongelige, samt at Malmos Belejring er paabegyndt. Ikke mindst det sidste vilde have glædet P. H., hvis han havde kendt Skriftet. I det hele havde han da ogsaa kunnet forøge sin sparsomme Viden om de skaanske Forhold. — Efter min Mening forelæa Skriftet overhovedet først i Nov. 1535. Man har ganske vist hidtil ment, at den bevarede høj-tyske Udgave, der er trykt (det menes i Tyskland) 24. Nov. 1535 (optrykt i Danske Samlinger for Historie, Topografi o. s. v. I, 269 ff.), er et senere Nytryk efter en (nu ukendt) plattysk Udgave, som omtales i et Brev af 30. Nov. 1536 fra Mogens Gøye og Erik Banner til Magistraten i Malmø (jfr. sstds S. 383—386; om Ægtheden af Dateringen jfr. C. Bruun: Den danske Literatur til 1550 II, 134—5). De to Rigsraader har »nu i disse Dage« faaet fat i dette »prentwerck« og imodegaar det skarpt. Af Brevets Gengivelse af Titlen ses, at denne Tryksags Sprog var plattysk; men foruden at omtale, at den er trykt i Malmø, meddeles udtrykkelig, at den er »udgaaet« i Borgmesters, Raadmænds og alle Borgernes Navn. (Dette er ikke Tilfældet med den højtske Udgave, der fremtræder anonymt som et privat Indlæg). Da man næppe kan tænke, at et Skrift, som var trykt i Malmø en vis Tid før Nov. 1535, først kom de to Rigsraader i Hænde et godt Aar senere, antager jeg, at det forsvundne Malmotryk ikke er Forlægget for den højtske Udgave (der ikke er et Malmotryk), men tværtimod er en senere Gengivelse, beregnet paa mere hjemlig Agitation. — Men selv om den plattyske Udgave var ældst, udelukker dens Indhold altsaa, at Skiby-kroniken kan have brugt Skriftet som Kilde.

fra det senere affattede Malmøskrift som fra Ove Billes »mundtlige Meddelelser, som igen byggede paa Oplysninger fra Billeslægtsens øvrige Medlemmer, der var spredt rundt i Landet« (jfr. Forf. S. 183). Forf.s Formodninger om, at Benyttelsen af Malmøskriftet giver os et nyt Vidnesbyrd om P. H.s Levetid, maa derfor afvises.

Tilbage staar egentlig kun Forf.s Formening i sit sidste Kapitel om, at heller ikke de Kommentarer (som han dog sluttelig viste sig villig til at indrømme, bærer P. H.s Præg) i Virkeligheden er saa personlige og selvstændige, som det synes. Her skal Krøniken nemlig være et Fletværk, udarbejdet paa Grundlag af flere skriftlige Kilder, ganske vist ogsaa P. H.s egne Kampskrifter mod Lutheranerne, men tillige dels Prædikanternes trykte Stridsskrifter (saaledes »Viborg-Beretningen« af 1530 om Herredagen), dels Prælaternes utrykte 27 Klager ved samme Lejlighed mod deres Modpart. Forf.s Formodninger herom har jeg tidligere i Afhandlingen afvist som usandsynlige. Her skal jeg kun endnu bemærke, at, selvom Forf. virkelig havde Ret, har han ikke dermed gjort sin Tese om Krøniken som Billeslægtsens Mindebog mere plausibel. Tværtimod. — Iøvrigt gælder det samme Formodningen om, at P. H. til sin Nekrolog over Frederik I har benyttet de Optegnelser om Rigsraadsforhandlingerne i 1530, som er optrykt i »Nye danske Magazin« V, 314 flg., og til sin Beretning om Herredagen 1533 den »Protokol«, som antagelig Ove Bille har ladet nedskrive (trykt i »Nye danske Magazin« II, 199 ff. og 242 ff.). Realoverensstemmelsen mellem Enkeltheder i Krøniken og disse Tekster er ikke nok til at bevise Afhængighed, da det drejer sig om Punkter, som P. H. personlig vidste klar Besked om. Navnlig viser Krønikens karakteristiske Forbigaaelse af Recesserne fra 1533 (og Enighedsbrevet) og dens fuldstændige Ukendskab til den vigtige Dissens, som dengang opstod mellem det gammelkatolske Parti og den Fraktion, som fulgte Rønnev, klart nok, at han opbygger sin Beretning alene paa sin personlige Bedømmelse af Begivenhederne. Men selv om Ove Bille virkelig havde furneret P. H. med visse Oplysninger vedrørende de to

Herredage i København, forbliver i hvert Fald Beretningen i Krøniken om disse og dens Fortælling om Retssagen mod H. Tausen 1533 højst besynderlige Bestanddele i et Skrift, som skal være en Billernes Mindebog. Magen til parodisk Mindeskrift skal man overhovedet lede forgæves om at finde.

8. Heller ikke sidste Del af Forf.s »Analyse« viser sig saaledes egnet til at støtte hans besynderlige Formodning om Skibykrønikens Udarbejdelse og Formaål. Skulde Mottoet »For eller mod Billeslægten« være Maximen, hvorefter dette Skrift er udarbejdet, maa det siges, at P. H. har vist sig som en ussel Pennefører, og hans Arbejdsgiver som en højst forvirret Meddeler, ganske ude af Stand til en forstandig Bedømmelse af, hvad der kunde give Efterslægten et overbevisende Indtryk af Familiens Betydning for Land og Folk i den behandlede Periode. Men Undersøgelsen af Aarbog og Krønike har da ogsaa vist, at Forf.s Tese kun kan betegnes som fantastisk. Hvad Krønikens Tilblivelse angaar, har Forf. ved at paavise, at Aarbogen er dennes Forlæg, skudt Breche i den tidligere Antagelse om dens Affattelse i fire Tidsafsnit, men ingenlunde godtgjort, at dens successive Tilblivelse er en Misforstaaelse. Og Hovedsagen: at den er P. H. eget og særprægede Værk kan det foreliggende Skrift ikke rokke ved. Herpaa beror Skibykrønikens vedblivende Betydning, selv om C. Paludan-Müller med god Grund har vist dens iøjnefaldende Mangler netop som historisk Skrift. Det er som Indlæg i Tidens Kirkekamp fra den ejendommelige Karmelitermunk, at den beholder sin ubestridelige Værdi som Kilde. Men med god Grund udelod P. H. i Krøniken det Forord, han havde skrevet til Aarbogen i dens første Skikkelse; ti, rent bortset fra, at Tidsangivelsen for Aarbogens Affattelse ikke vilde passe for Krønikens Vedkommende, var hans Syn paa Historie-skrivning undergaaet en afgørende Ændring. Nu var det mere Apologeten og Polemikeren, der udfra sit særprægede religiøsmoralske og kirkelige Syn førte Pennen, end den Mand, som havde paabegyndt en Optegnelsesbog for at tjene *eruditi* og og fremtidige Historikere med dens annalistiske Optegnelser.

Forholdenes Udvikling havde paa afgørende Maade ændret hans Syn paa Historieskrivning. Dette viser sig saavel i hans Fortsættelse af den i saa lang Tid henlagte Aarbog som i det større Værk, han fik Lyst til at udarbejde.

Spørgsmaalet om Hjemmelsmænd for hans Optegnelser og ganske særlig for hans politiske Bemærkninger har vist sig vanskeligt at besvare blot med nogenlunde Sikkerhed, fordi Krøniken i saa fremtrædende Grad vidner om, at P. H. i alt Fald har benyttet de Oplysninger, som stod til hans Raadighed, paa sin Maade, ikke mindst for at agitere for sine personlige Meninger. At Billeslægten i nogen særlig Grad har været blandt hans Hjemmelsmænd og særlig Ove Bille, har Undersøgelsen ikke bekræftet. Men i og for sig kan det ikke forbavse, da P. H. har haft Forbindelser til mange Sider, selvom Partiforholdene vel stadig, og efterhaanden i øget Grad, henviste ham til bestemte Kredse. Men i P. H.s snævrere kirkelige Vennekreds har man sikkert dengang som nu drøftet Tidens Spørgsmaal med Iver, og Samtalerne her og de almindelige Rygter har i alt Fald for en væsentlig Del ydet P. H. de Oplysninger, som han saa gav Form efter de Anskuelser, han mente at burde hævde som god Kristen og reformivrig Katolik.

Som Bidrag til at forstaa P. H.s Personlighed er P.-E. H.s Skrift blevet langt ringere, end man skulde vente efter hans Flid og Interesse for historisk Forskning; og det særlige Lys, han efter sin Hovedopfattelse samtidig har kastet over Ove Billes Personlighed, er ligesaa utilfredsstillende. For begges Vedkommende bygger Vurderingen i for høj Grad paa de løseste Formodninger og paa Tilbøjelighed til at fastslaa »Resultater«, inden alle Forhold og Vidnesbyrd er taget i Betragtning. — Men Hovedanken, som maa rettes mod Forf.s Skrift, er dog den ganske utilstrækkelige Undersøgelse af Forholdet mellem Aarbogen og Krøniken og det metodisk forfejlede i at begynde en Specialundersøgelse af Krønikens Indhold, inden Forfatterskabet til Aarbogen er klarlagt. Den uholdbare Formodning om Aarbogen som »Ove Billes Aarbog« og Paastanden om, at den først efter dens Fuldendelse i 1534 har været i P. H.s

Hænder, har fra første Færd præjudiceret en uhildet Under-søgelse af Krøniken og ført Forf. ind paa de haabløst usandsynlige Formodningers Vej. — Iøvrigt maa det ogsaa beklages, at Bogen mangler et særligt Afsnit, som udfra P. H.s Liv og hans kirkelige Skrifter gør Rede for hans Livs- og Samfundsopfattelse. Havde Forf. virkelig fordybet sig i Studiet af P. H.s andre Skrifter, vilde han næppe have kunnet danne sig et saa ensidigt og fejlagtigt Syn paa Karmeliterens Personlighed, som hans Bog vidner om. Fra første Færd arbejder han imidlertid paa at gøre sin Læser forstaaeligt, at P. H. var en Mand, man kunde byde at være Talsmand for andres Meninger og skrive efter Diktat. Men Bevisførelsen for, at Lektor Poul i den Grad manglede Personlighed, strider for stærkt mod de Vidnesbyrd, hans øvrige literære Produktion aflægger, og mod hans kendte uforfærdede og stejle Optræden ved afgørende Lejligheder (saa-vel overfor Christiern II som overfor Frederik I). At drive ham fra hans Synspunkter, hvor det gjaldt Forhold, der berørte hans religiøs-etiske Grundopfattelse og hans kirkelige Forstaaelse, har da ogsaa Forf. maattet indrømme, ikke lod sig gøre fuldtud; men at se paa dette som Undtagelsestilfælde eller som en Slags Indsmugling paa Trods af hans Arbejdsgiveres Vilje og Ønsker, er ikke en fyldestgørende Forklaring. — Forf. har da ogsaa, for at sandsynliggøre sin Opfattelse af P. H.s Forhold til Krøniken, søgt Tilflugt i en mærkelig Skildring af P. H.s Livsforhold siden c. 1528, som jeg endnu maa omtale kortelig.

S. 125 erklærer han, at P. H. »ved den Tid mere og mere træder i Baggrunden, trængt tilbage af Lutheranerne og tilsidst henvist til en ren literær Virksomhed, fjernt fra Begivenhedernes Centrum som Medarbejder ved og Forfatter af kirkelige Strids-skrifter, der udkom under Ove Billes Tilsyn«. Samtidig »erstatte man ham« endda med udenlandske katolske Lærde. — Forf. pointerer tillige her det mærkelige i, at »P. H. synes at have haft de daarligste Betingelser for at holde sig underrettet om Begivenhedernes Gang«, netop samtidig med, at Krønikens Oplysninger bliver »fyldigere og fyldigere«. Jævnfør hermed, hvad Forf. specielt paastaar S. 182 om Krønikens Afsnit om

Grevefejden: »Det kan ikke tænkes, at P. H. har haft Lejlighed til at skaffe sig Oplysninger om Begivenhederne i andre Landsdele end netop den, hvori han selv opholdt sig« — hvorimod O. Bille uden Vanskelighed kunde faa Oplysninger fra Slægtens Medlemmer, »som var spredt rundt i Landet«.

Hvad sidste Paastand angaar, synes Forf. altsaa ikke at have erindret, at Krøniken saa godt som helt kun bringer Meddelelser fra Østdanmark; og da Grevefejden udbrød, opholdt P. H. sig i Roskilde, der dengang sammen med det nærliggende Køge i høj Grad kom til at blive et »Centrum«. Iøvrigt stod Roskildekapitlet i nær Forbindelse med Kollegiatkapitlet i København, og Rønnov havde stadige Forbindelser med Lunde Stift, ligesom P. H. sikkert ogsaa har haft vedblivende Forbindelse med Ordensbrødre udenfor Sjællands Stift. Skal man endelig tale om Vanskeligheder ved at faa Meddelelser under Grevefejden, gælder det vel snarere Ove Bille, da Forbindelserne mellem Øst- og Vestdanmark dengang ingenlunde var lette. — I Tiden inden P. H.s sidste Ophold i Roskilde, opholdt han sig jo iøvrigt længe netop i Aarhus, som Forf. synes at mene var et udmærket »Centrum for Begivenhedernes Gang« eller for Underretninger om disse. Her kunde P. H. altsaa »let« skaffe sig Meddelelser — men mærkelig nok drejer disse sig jo ikke om Jylland eller Vestdanmark, men ligeledes om Østdanmark. Oplysningerne maa da vel hovedsagelig være tilstillet P. H. gennem hans Ordensfæller eller kirkelige Venner og netop ikke gennem O. Bille.

Hvad Paastanden om P. H. selv angaar, skal den naturligvis forklare, at Ove Bille overhovedet kunde byde ham at skrive en Mindebog for Slægten med paaholden Pen. Hertil er den jo ikke ueffen, hvis virkelig P. H., efter tidligere at have været en »Forgrundsfigur«, nu var saa reduceret, at han var »henvist« til literær Virksomhed. (Som Stilist havde han altsaa endnu et vist Ry og kunde derfor bruges til at føre Mindebogen i Pennen).

Der kunde være al Grund til en indgaaende Imødegaaelse af denne ganske forfejlede Karakteristik af Karmeliteren og hans personlige Forhold. Det maa imidlertid forbeholdes en

anden Lejlighed. Her skal jeg nøjes med først og fremmest at protestere mod den Opfattelse, at P. H. nogen Tid har villet spille eller har spillet en politisk Rolle eller overhovedet været »i Forgrunden« i nogen dermed sammenhængende Betydning. P. H. har aldrig villet være andet end Læreren, Prædikanten og »Sandsigeren«. Han blander sig kun i Samfundsforholdene for at retlede efter sine religiøs-moralske Synspunkter, og man kan iøvrigt sikkert paastaa, at han aldrig har været mere »i Forgrunden«, end da han skrev sine kirkelige Skrifter, hvoraf de første ogsaa vakte stor Opsigt i Sverige, og de følgende blev de betydeligste Indlæg fra katolsk Side i hele denne alvorlige Krisetid for Kirken i Danmark. — Ikke mindre fejlagtig er imidlertid Forf.s Formening om, at P. H. skrev disse Skrifter, fordi han nu var »henvist« til denne Virksomhed, som Forf. altsaa synes at betragte som noget inferiørt i Forhold til hans tidligere Optræden. Givet er i alt Fald, at P. H. selv aldrig har opfattet sit literære Arbejde som en »Henvisning« til noget mindre betydningsfuldt; og utvivlsomt har hans Indflydelse i Tiden gennem Skrifterne paa ingen Maade været ringere end den, han havde øvet som Universitetslærer. Men Skibykroniken er dog selv den bedste Imødegaaelse af denne Formodning om, at dens Forfatter var en saa reduceret Person, at han var nødt til at stille sig til Disposition for visse Stormænd, som leverede ham Materiale og dikterede ham de Meninger, han skulde forfægte. Som vist, bærer Krøniken den særprægede og stejle Karmelitters Stempel helt igennem, og den er ganske blottet for Indhold, som vilde passe til en Mindebog for Billeslægten. Netop derfor vil den ogsaa fortsat bevare sin fremtrædende Betydning som et personligt særpræget »document humain« fra Romerkirkens afgørende Krisetid inden Reformationens Sejr i Danmark.
